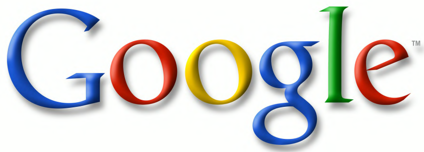
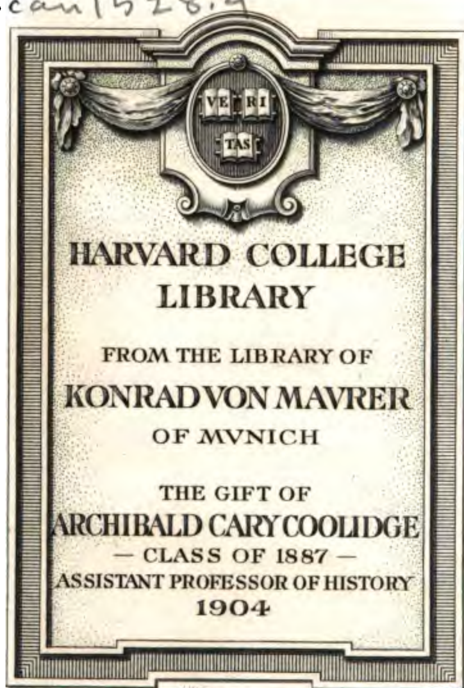



WIDENER
HN NbZB T


Scan 1528.4
VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

[redacted]

Hr. professor Maurer ærbødigst fra Alexander Bugge

HANDELEN

MELLEM

ENGLAND OG NORGE

INDTIL

BEGYNDELSEN AF DET 15DE AARHUNDREDE

AF

ALEXANDER BUGGE

CHRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1896



HANDELEN

MELLEM

ENGLAND OG NORGE

INDTIL

BEGYNDELSEN AF DET 15DE AARHUNDREDE

AF

ALEXANDER BUGGE

CHRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1896

Særtryk af „Norsk historrsk Tidsskrift“. 3. R. B. IV.

I.

Munch siger i „Det norske folks historie“[1]: „Det er en betydningsfuld omstændighed, at fra det øieblik, Norge mistede Syderøerne (1266), begyndte den tysk-hanseatiske indflydelse, den nationale skibsfarts forfald og Norges inddragen i fastlandets politiske forhold“. I disse ord ligger der megen sandhed. Thi Danmarks og Sveriges politik ledede gjennem hele middelalderen af forholdene paa fastlandet, i Mellemeuropa. I Norge derimod, saalænge Harald Haarfagres æt sad paa tronen, ja endnu længere, bestemtes vor skjæbne af Vesten, af de Britiske øer. Did gik vore forfædres krigstog, ligefra de første vikingers tid ned til Haakon Haakonssøns dage. Derfra var det, vi i middelalderen fik vore aandelige impulser, ja hele vor aandelige kultur. Vor gamle litteratur aflægger tydelige vidnesbyrd herom, lige fra Eddadigtene og de ældste skaldevers og ned til „Kongespeilet“ og alle de mange ridderromaner, som mod slutningen af det 13de

[1] II s. 529 anm. 1.

aarhundrede blev overførte til vort sprog. Det samme var tilfældet med kirken: Norge blev jo kristnet fra England. Derfra fik vi vore første præster og vor hele kirkelige ordning. Mange geistlige senere i tiden var ogsaa fødte i England eller havde faaet sin opdragelse dér, og en englænder, kardinal Nikolaus Breakspeare var det, som senere ordnede de kirkelige forhold i Norge og fik oprettet erkestolen i Nidaros. Næsten alle klostere i Norge var ogsaa stiftede fra England og underholdt længe forbindelsen med moderklostrene; især var dette tilfældet med det bekjendte cistercienserkloster i Lyse, som var grundet efter mønster fra klosteret Fountains ved York[1]. Mangfoldige er ogsaa de kirkelige udtryk, som fra angelsaksisk og engelsk er gaaet over i vort gamle sprog (ord som *kirkja, prestr, klerkr, guðspjall, skóli, krúna, kápa, klukka, pína, guðsifjar* o. fl.)[2].

Som i aandelig, saa var Norge ogsaa i materiel henseende afhængigt af England. Før hanseaterne paa Sverres tid begyndte at komme til landet, var englænderne omtrent de eneste fremmede, som drev handel her. Og det er vel værd at lægge merke til, at saalænge nordmændene selv drev handel paa udlandet, seilede de til de Britiske øer, men kun sjelden til Tyskland eller Nederlandene. I den allerældste tid var dog forholdet anderledes. Det var først med vikingetogene, at seiladsen paa de Britiske øer begyndte. Før den tid gik al handel og al forbindelse mellem Norge og udlandet mod syd, over Danmark og Tyskland.

---

[1] Se Langes „Klosterhistorie" især s. 348 f.

[2] Se Taranger: „Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske" og Kluge's afhandling i Paul's „Grundriss der germanischen Philologie", I s. 785.

Dette viser sig tydelig af de gamle jordfund (fra den ældre jernalder) ikke blot paa Østlandet, men ogsaa paa Vestlandet, ja selv i det Throndhjemske. Jæderen stod saaledes fra ældgammel tid i forbindelse med Jylland[1]. Men især synes der paa Østlandet alt meget tidlig at have været drevet en temmelig livlig handel med Danmark og Tyskland. Der findes jo de ældste handelspladse og byanlæg i Norge: det ældgamle Skiringssal og senere Tunsberg og Sarpsborg. Og derfra gik den lige vei mod syd: til Haløre marked paa Sjælland, til Hedeby (det senere Slesvig) og vel ofte helt bort til Gotland, som alt i oldtiden var det store handelscentrum i Norden.

Men vikingetogene var det, som sagt, der bragte os i forbindelse med Vesten. Og dermed begyndte ogsaa handelen. De gamle vikinger var jo ikke blot krigere, men ogsaa kjøbmænd. Og det varede vist ikke længe, før der kom et mere regelmæssigt og fredeligt handelssamkvem igang. Thorolf Kveldulfssøn paa Harald Haarfagres tid sendte saaledes skibe til England for at kjøbe varer og sælge tørfisk.

Men først da Olaf Kyrre havde anlagt Bergen, og denne by hurtig vokste op til at blive Norges vigtigste handelsstad, begyndte den stadige handelsforbindelse mellem Norge og England. Og at denne handel maatte blive livlig og faa stor betydning, ikke blot for Norge, men ogsaa for England, er let at forstaa. Thi fra Norge eller rettere fra Bergen udførtes al den tørfisk, som brugtes rundt om i Europa paa fyrstens som paa bondens bord, og som var et af de allervigtigste næringsmidler i middelalderens husholdning.

[1] Efter meddelelse af prof. Rygh.

Ogsaa ellers har — som jeg i forbigaaende skal bemerke — forbindelsen med nordboerne havt stor betydning for England. Angelsakserne var nemlig — ligesom de keltiske briter før dem — af naturen egentlig ikke noget søfarende folk. Men nordboerne lærte dem at blive det. Thi under sine tog til Island, Grønland og andre fjerne lande havde de nordiske folk og især nordmændene opfundet mange forbedringer i skibsbygningskunsten, saa at de trygt kunde seile over det aabne hav, medens man før ængstelig havde maattet holde sig til kysterne. Og disse opfindelser lærte englænderne ved vikingetogene at benytte sig af. Endnu kan vi i det engelske sprog se tydelige spor af denne indflydelse i de mange søudtryk, som fra nordisk er gaaet over i det[1]. Især Alfred den store viste megen iver for at ophjælpe sine landsmænds handel og skibsfart. Han bestemte saaledes, at den kjøbmand, som seilede 3 gange over havet (d. e. Nordsøen), skulde faa thegns værdighed. Og af hans Orosiusbearbeidelse ser vi, hvilken interesse han nærede for at faa oplyst Nordens geografi. Disse begyndende bestræbelser blev dog ikke til noget, før William Erobreren havde bragt ordnede forhold i England.

Omtrent samtidig, det vil sige henimod slutningen af det 11te aarhundrede, var det altsaa, at handelen be-

---

[1] Eks. gammelengelsk *cnearr* = oldnorsk *knǫrr*, gle. *hamele* = oldn. *hamla*, gle. *hásæta* skibskaptein = oldn. *hásæti*: se Paul's „Grundriss der germanischen Philologie", I s. 785 ff. Se ogsaa Worsaae: „Minder om de danske og nordmændene i England", især kap. om „Handel og skibsfart". Jeg skal i denne forbindelse ogsaa nævne, at myntinddelingen i *mark* og *øre* fra Norden er kommet over til England, hvorfra den igjen har udbredt sig til fastlandet. (Prof. J. Steenstrup: „Normannerne", V s. 389).

gyndte baade fra Norge til England og fra England paa Norge. Hvilken betydning forbindelsen med Norge havde, ser vi af den anseelse, som norske, ja endog islandske helgener havde i England. Flere kirker i London var saaledes indviede til St. Olaf, deriblant én i Southwark (egt. et nordisk navn *Suðrvirki*), hvor nordboerne fra gammel tid havde sin handelsplads. En kirke var desuden helliget Orknøjarlen St. Magnus[1]. Endog Islands nationalhelgen, biskop Thorlak var kjendt i England. Ett af hans mirakler skal være foregaaet i *Kynn* (d. er King's Lynn)[2]. Og fra gammel tid, vel som en følge af nordboernes erobringer, havde danske og norske betydelige handelsprivilegier i England[3]. De danske fik lov til at opholde sig i byerne hele aaret rundt og opslaa sine boder der og til frit at drage rundt til de store markeder. De var med andre ord ligestillede med de

[1] Worsaae: „Minder" s. 40 f.

[2] Biskupasǫgur I s. 357.

[3] *Liber Custumarum* I s. 63—64 (udg. i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores*). Bestemmelserne lyder saaledes: „Danskerne har *botsate*, det er: lov til at opholde sig hele aaret rundt; men de har byen Londons ret til at drage til markederne i hele England. Nordmændene har *botsate*, det vil sige, ret til at opholde sig hele aaret igjennem; men udenfor cityen kan de ikke gaa". De findes opførte blant Henrik 3's privilegier for byen London. Men de maa sikkerlig stamme fra en langt ældre tid, vel nærmest fra slutningen af den angelsaksiske periode. Thi de danske, som i hele middelalderen stod i meget ringe forbindelse med England, har her større rettigheder end nogen anden fremmed nation. (Hvad ordet *botsate* angaar, saa findes det ellers ikke i angelsaksisk. *Bot* er — ifølge prof. Steenstrups forklaring — det samme som det danske *both*, islandsk *búð* „bod". *Botsate* svarer til isl. *búðseta* [*sitja búðseto* bruges i Grágás om de fremmedes ophold i landet]; Steenstrup „Danelag", s. 380).

indfødte selv. Nordmændene var ogsaa meget begunstigede. Medens almindelige fremmede kun fik opholde sig 40 dage indenfor Londons mure, havde de tilladelse til at være hele aaret rundt i byerne og opslaa sine boder dêr; til markederne fik de derimod ikke lov til at gaa. At nordmændene har vidst at benytte sig af disse privilegier, derom kan vi ikke tvivle. Men først i begyndelsen af det 12te aarhundrede begynder vi at faa sikre efterretninger om deres handel paa England. Af hvad sagaerne fortæller, f. eks. om den senere Orknøjarl Kale Kolssøn[1], og om islændingen Thord, ser vi, at det stedse var paa England, kjøbmændene seilede. Men vi ser ogsaa noget andet, nemlig at handelen blev drevet ikke af en særegen kjøbmandsstand, men af mænd af høvdingeklassen, folk som Kale Kolssøn eller Thord, der var den rige og høibyrdige Guld-Aasas elsker. Ogsaa „Kongespeilets“ forfatter siger (kap. 3), at det ofte er de bedste (d. e. de fornemste) mænd, som bliver kjøbmænd. Man seilede ud ikke blot for at drive handel, men ogsaa for at se sig om i verden og lære fremmede landes sæder og skikke at kjende. Og disse høiættede mænd, som drev handel, var tillige og fornemmelig jordeiendomsbesiddere, saa for dem kunde handelen kun blive en bisag. Dette — en arv fra vikingetiden — er grunden til, at der ikke i Norge, saaledes som ellers i Europa, opstod en egen handelsstand, og derigjennem til de fremmedes senere overmagt i Norge. Men paa den anden side havde dette forhold ogsaa sine heldige sider, især for det aandelige liv i landet. Og høvdingernes større formuer gjorde vistnok ogsaa, at nordmændene i begyndelsen kom til at drive en mere udstrakt handel paa udlandet, end de ellers vilde have gjort. Vi ser og-

[1] Orkneyingasaga, ed. Vigfusson, k. 62.

saa baade af engelske og norske beretninger, at nordmændene ved denne tid har drevet en ikke liden handel paa England, især paa Grimsby og Bristol. Alt paa Henrik 1's tid (1100—1135) ser det saaledes ud til, at de har havt toldbegunstigelser i Grimsby[1]. Og Orkneyingasaga fortæller i anledning af Kale Kolssøns ankomst til Grimsby: „Did kom der en stor mængde mennesker baade fra Norge, Orknøerne, Skotland og Suderøerne". Om Bristol siger William af Malmesbury, som ca. 1140 skrev sin bog „*De gestis pontificum*", at den er en „havn for skibe, som kommer fra Irland, Norge og andre oversøiske lande". Fra gammel tid havde nordmændene vænnet sig til at betragte den Irske kanal som den ligeste vei, naar de skulde mod syd; desuden laa der jo en række norske nybygder paa begge sider af Kanalen og opover langs Skotlands kyst, saa det er ikke underligt, at nordmændene drev handel paa Bristol.

Om englændernes handel paa Norge hører vi endnu lidet. Men at forbindelsen har været livlig, kan vi skjønne, naar f. eks. Ordericus Vitalis[2] fortæller, at Magnus Barfod stod i forbindelse med en rig kjøbmand i Lincoln, som skaffede ham alt, hvad han behøvede: vaaben, pry-

---

[1] Der er nemlig bevaret et brev fra Henrik 2, hvori han bekræfter et dokument, som hans bedstefar Henrik 1 havde udstedt (Gross: „The Gild Merchant, II s. 377). Brevet lyder saaledes: „Henrik etc. hilser alle de nordmænd (*Norrensibus*), som kommer til havnen Grimsby. Jeg forudsætter, at I yder mine ombudsmænd i Lincolnshire alle skyldige toldpaalæg, som I pleiede at yde paa min bedstefar kong Henriks (d. e. Henrik 1's) tid, og jeg forbyder enhver af Eder paa uretfærdig vis at holde tilbage for dem told eller andre ydelser, under straf af 10 punds bøder".

[2] Udg. af Duchesne i „Scriptores Normannici", s. 812.

delser, bohave etc. Til gjengjæld havde kjøbmanden Magnus's skat i forvaring. Den skal have beløbet sig til 20000 pund sterling, hvilket den engelske konge efter Magnus's fald bemægtigede sig. Især var det naturligvis til Bergen, at englænderne seilede. En meget sen og upaalidelig kilde, nemlig „Bergens rimkrønike“ (og efter den „Bergens fundats“) fortæller endog, at Olaf Kyrre gav englænderne store privilegier angaaende deres handel og kjøbmandsskab paa Bergen[1]. Dette er naturligvis en feiltagelse fra senere tider. Men af sagaerne kan vi se, hvor betydelig handelen paa Bergen alt tidlig var. Heimskringla fortæller saaledes (Olaf Kyrres saga k. 3), at da kong Olaf havde anlagt Bergen, nedsatte der sig snart mange rige mænd i byen, og der kom mange kjøbmænd did fra fremmede lande. Og Orkneyingasaga skriver (k. 63), at ved Kale Kolssøns ankomst var der i Bergen „en mængde mennesker baade nord og syd fra landet og mange fra andre lande, som havde bragt megen rigdom did“. Ordericus Vitalis fortæller ogsaa meget om Norges velstand ved denne tid. „Fra alle verdens kanter bringes der rigdomme til landet“, siger han, og som kjøbstæder opregner han: Bergen, Konghelle, Nidaros, Sarpsborg, Oslo og Tunsberg. De fremmede, som kom til Norge, var vistnok væsentlig englænderne. Vi kan derfor trygt tiltræde Schanz's mening, naar han siger[2], at „før det 13de aarhundrede var englænderne af alle fremmede vel de, som hyppigst besøgte det Skandinaviske Norden“ (og da naturligvis især Norge).

[1] „Norske Magasin“, I s. 15 og 521.
[2] „Englische Handelspolitik“, I s. 278.

II.

Handelen under Henrik 2—Johan uden land.

Mod slutningen af det 12te aarhundrede er der tydelige tegn paa, at handelen og i det hele forbindelsen mellem Norge og England blev meget livligere end før. Grunden hertil var dels Bergens øgede vækst og rigdom, og dels vistnok at englænderne nu fik nye og farlige konkurrenter, som det gjaldt at holde borte, nemlig hanseaterne. Dette maatte naturligvis gjøre, at englænderne meget ivrigere end før seilede til Norge og samtidig paa mange maader begunstigede nordmændene, naar de kom over til England. Og endnu — ja langt ind i næste aarhundrede — var det vistnok englænderne, som drev den meste handel paa Norge. Thi England var rigt og mægtigt, medens Hansestæderne endnu var i sin første vòrden. Og englænderne — ser vi — bragte nyttige ting til landet: hvede, honning, mel og klæde. Tyskerne derimod indførte ikke andet end vin — i slig mængde, at drukkenskaben tog stygt overhaand i byerne. Derfor søgte kongerne af al magt at hindre dem fra at drive handel paa landet. Og befolkningen delte deres uvilje, saa det kom ofte til blodige slagsmaal, saaledes som i Bergen 1186. Sagaen fortæller[1], at om vaaren var der kommet en mængde skibe til byen „næsten fra alle lande“. Tyskerne havde mest bragt vin, saa meget at den ikke var dyrere end øl. Det kom da en gang til et blodigt slagsmaal i en skjænkestue, som tyskerne holdt, mellem tyskerne og Sverres mænd, saa Sverre selv tilslut maatte skride ind. Kort tid efter holdt han — med disse hændelser for øie — en tale, som er ganske oplysende

[1] Sverres saga (ed. Unger) k. 95.

for forholdene. Han siger her blant andet: „Vi vil takke de engelske mænd, som er komne hid med honning, hvede, mel eller klæde. Ligeledes vil vi takke dem, som har indført lærred, lin, voks eller kjedler. Men tyskerne derimod, som er komne hid i stor mængde og med mange skibe i den hensigt at udføre herfra smør og skreid, hvorved landet lider stort tab, medens de derimod istedet indfører vin — — disse tyskere er jeg lidet taknemlig for deres færd, og hvis de vil beholde liv og gods, faar de se til at komme bort herfra jo før jo heller; deres ærinde her har været os og vort rige til lidet gavn". Som man ser, var ikke forholdet til tyskerne noget synderlig venligt. Med England var der derimod det bedste venskab, ikke blot mellem folkene, men ogsaa — som vi siden skal se — mellem kongerne. Og dette maatte naturligvis virke sit til at gjøre handelen mellem landene livlig, især nu da Bergen var bleven en saa betydelig handelsstad. Hvor stor og rig Bergen alt nu var, ser vi tydelig af det lille skrift, *„De profectione Danorum in terram sanctam"*[1], der er forfattet af en danske, som var med paa toget til det Hellige land (1191—92). Om denne by siger forfatteren: „Den er paa grund af sin magt og velstand den første stad i landet. Den er meget folkerig og har munke- og nonneklostere. Der findes en saadan mængde tørfisk, at det overgaar alt maal og tal. Dér vil man kunne se en mængde folk, som allevegne fra strømmer til, islændere, grønlændere, englændere, tyske, danske, svenske, gotlændinger og endnu mange andre, som det vilde være for vidtløftigt at opregne allesammen. Ligeledes vil man se en mængde honning, hvede, gode klæder, sølv og andre slags varer. Der er

[1] Udg. i Langebeks „Scriptores" V, jfr. Munch III s. 225 ff.

forraad nok, og enhver faar gjerne, hvad han behøver". Med andre ord: Bergen var blevet én af de vigtigste handelsstæder ved Nordsøen. Og englænderne var, som sagt, de vigtigste faktorer der.

Paa veien til Bergen var danskerne ogsaa indom i Tunsberg, der beskrives som en temmelig betydelig stad med mange skibe ude i havnen. At Tunsberg alt nu har havt ikke saa liden handel, ser vi ogsaa af vore hjemlige kilder. Da Sverre i 1200 holdt slag med bønderne i Oslo, bestod nemlig — efter hvad sagaen fortæller, — hans hær bl. a. af „bønder og kjøbmænd fra Tunsberg"[1]. — Dette er dog kun almindelige oplysninger; hvad vi i detaljen ved om handelen mellem Norge og udlandet, især England, er for det 12te aarhundredes vedkommende endnu yderst lidet. Det eneste, vi kan se, er, at den engelske konge ofte maa have brugt at sende skibe over til Norge for at kjøbe høge og jagtfalke (saaledes i 1162 og 63)[2]. Og aar 1200 faar en vis Robert, søn af Sunnolf (*Robertus filius Sunnolfi*) fra Lynn tilladelse til at udføre en skibsladning korn (d. e. hvede) til Norge[3]. Dette er første gang, vi i forbindelse med Norge hører om Lynn, som dog vel alt nu var hovedsædet for Norgeshandelen.

Der var heller ikke saa faa nordmænd, som i sidste halvdel af det 12te aarhundrede seilede paa England. Flere gange under Henrik 2's regjering (1155—89) ser vi, at de kongelige embedsmænd aflægger regnskab for

---

[1] Sverres saga udg. af Unger, k. 178.

[2] *Publications of the Pipe Roll Society*, bind VI (1162—63) s. 28 og 66. Norske høge og falke spillede i det hele en stor rolle i England paa denne tid. Se ogsaa „Pipe Roll Soc." II s. 4 og XIII s. 97 (1159 og 1169).

[3] Rotuli litterarum clausarum I s. 144 b.

told, som er ydet af norske[1]. Og vi har før hørt, at Henrik 2 bekræftede en forordning fra Henrik 1's tid angaaende nordmændenes handel paa Grimsby. Endnu var det vist næsten bare høvdingerne og de fornemme, der seilede til udlandet, saaledes som f. eks. islændingen Ingimund præst[2]. Han opholdt sig i slutningen af 80-aarene i Norge. Vaaren 1189 for han paa kjøbfærd til England og kom tilbage om høsten med en rig ladning vin, honning, hvede og klæde. Men da han kom til Bergen, blev det altsammen røvet af Kuvlungerne. Megen forstyrrelse i handelen bragte naturligvis de stadige borgerkrige, f. eks. i 1207, da Baglerne to gange indtog Bergen. Da Baglerne første gang dette aar seilede nordover, røvede og plyndrede de paa veien alt, hvad de kunde; bl. a. tog de to Englandsfarere, én udenfor Jæderen og én ved Karmøen[3], hvilke vel begge var paa veien enten til eller fra Bergen. Og Haakon Haakonssøn sigter vistnok til det samme i et brev til Henrik 3[4]. (Det er udateret, men maa være fra begyndelsen af hans regjering). Haakon skriver heri, at en kjøbmand har beklaget sig for ham over, at han, da det saa ud til krig i Norge, af frygt for krigen havde sat sine penge, til-

---

[1] „The great Rolls of the Pipe“ (ed. Hunter) 1155—58, s. 177 (1157—58) *Northumberland: Ibidem vicecomes reddit compotum pro 40 s. de Norriscis.* „Publ. of the Pipe Roll Soc“ VIII (1163—64) s. 9: *Ibidem vicecomes reddit compotum de C libris pro navi de Norw̃.*, (vel et norsk skib, som er strandet ved den engelske kyst, eller som af en eller anden grund er bleven beslaglagt). Og samtidig (s. 9): *Ibidem vicecomes reddit compotum de 40 s. pro moneta de Norw̃.* (*Norw̃* er den almindelige forkortning for *Norwegia* eller Norge).

[2] Biskupsǫgur I s. 433.

[3] Saga Hákonar, Guthorms ok Inga (ed. Unger) k. 16.

[4] Royal letters of Henry 3, I s. 485.

sammen 50 mark, fast hos en kjøbmand i Lynn ved navn John Lamberd. Men siden har han ikke kunnet faa dem tilbage hverken af John eller senere af hans søn. Derfor beder nu Haakon om skadeserstatning for den norske kjøbmand, forat der ikke skal tages repressalier paa englænderne i Norge. Dette brev refererer sig tydeligvis til krigsaarene omkring 1207. Thi kjøbmanden har naturligvis havt hjemme i Bergen; og de senere borgerkrige under Haakons egen regjering berørte ikke denne by. Brevet er ogsaa merkeligt i en anden henseende. Det viser den nære forbindelse mellem Norge og England, naar en nordmand saaledes kunde betro sine penge til et engelsk handelshus. Mandens formue i rede penge, 50 mark, var heller ikke liden for den tid at være. Vi har vistnok her én af de første spirer til en egen handelsstand i Norge. Haakon kalder jo manden kjøbmand, *mercator.* Men disse spirer fik ingen kraftig udvikling i Norge. De begyndte for sent, efterat alt de fremmede havde revet det meste af handelen til sig. Og dog er det ikke tvivlsomt, at vi ogsaa i Norge vilde have faaet en egen handelsstand, hvis ikke hanseaterne var komne til Norge. Thi disse havde paa den ene side en fast og sluttet organisation, som gjorde det muligt for dem at sætte sig fast ikke blot i Norge, men ogsaa i England, og paa den anden side tillod de nødig nogen fremmed at drive handel i sine egne stæder, men drev en til det yderste egoistisk handelspolitik. Englænderne derimod havde ikke hanseaternes kontorer og faktorier, og desuden tillod de uden hindring de fremmede at seile til deres egne byer. Deri ligger Englandshandelens store betydning for Norge. Thi den var det, som holdt liv i nordmændenes egen, selvstændige handel paa udlandet, og som gjorde, at vi under Haakon Haakonssøn og hans

søn og sønnesønner ialfald kan se tilløb til en begyndende, borgerlig handelsstand i Norge. De første spirer hertil tør vi — som sagt — maaske søge omkring 1200. Og den nylig nævnte norske kjøbmand er et eksempel herpaa. Ogsaa andre eksempler har vi muligens alt fra denne tid. 1204 befaler saaledes den engelske konge, at nogle norske kjøbmænd, som af en eller anden grund maa være arresterede, frit kan faa vende hjem, og at de skal faa én femtedel af sine varer tilbage[1]. Og 1213 ser vi, at der kom et norsk skib, som var lastet med graaværk, til mundingen af Tyne[2], og 1216 landede to skibe, tilhørende *Basse* og *Hurgoð* (d. e. Thorgaut) fra Norge ved Grimsby[3]. Disse faa eksempler viser dog lidet. Vægtigere vidnesbyrd om, hvor vigtig forbindelsen mellem Norge og England var, har vi i de stadige gesantskaber, som gik fra Norge til England, og i de mangehaande begunstigelser, som de engelske konger viste mod nordmændene, ikke blot mod de norske konger, men ogsaa mod privatfolk, især geistlige. Thi alle disse gesantskaber vilde man ikke have sendt, hvis ikke handelen med England havde havt saa stor betydning for Norge. (At det var for politiske formaals skyld, der saaledes aar efter andet gik norske sendebud til England, er lidet troligt). Desuden vilde de engelske konger ikke gjennem lange aarrækker have vist en saa paafaldende yndest mod Norge og nordmændene, havde det ikke været for handelens skyld. Vi har derfor i dette tydelige beviser, ikke alene for Norgeshandelens betydning for England, men ogsaa for, at der fra Norge blev drevet en ikke liden

---

1 *Rotuli litterarum clausarum* I s. 7.
2 *Rotuli litterarum patentium* s. 83 b.
3 *Rotuli litterarum patentium* s. 198 b.

skibsfart paa England, saa at det i den anledning gjaldt at holde sig tilvens med de engelske magthavere. Behandlingen af forholdet mellem Norges og Englands monarker hører derfor nøie med, naar det gjælder at oplyse den økonomiske forbindelse mellem de to lande. De første norske gesantskaber til England, vi hører om, er under Henrik 2 (i aarene 1155, 1158 og 1163)[1]. Politisk betydning havde vist disse sendefærder ikke. De norske konger sendte sine mænd over til England med gaver — af høge og falke — for at minde om sit venskab[2]. Grunden dertil kan ikke have været nogen anden end handelen. Og de norske sendebud blev stadig godt modtagne i England; de fik underhold og penge. Én gang hører vi endog, at Henrik 2 selv sendte gaver til Harald Gilles sønner[3].

Venskabet mellem Norge og England viser sig ogsaa i den gunst, kong Henrik lagde for dagen mod den norske kirke. Saaledes fik erkebispen af Nidaros til-

[1] Meddelelser derom findes i „Publications of the Pipe Roll Society" (efter optegnelser i de offentlige regnskabsbøger om de drikkepenge, som man gav sendebudene til bestridelse af deres reiseomkostninger). Bind I (1158—59) s. 45: *Et nuntiis Regis de Norwega 4 libras per breve Regis*; s. 64: *Et in liberationem nuntiorum Regis de Norwega 14 £ 13 s. 4 d.*; bind VI (1162—63) s. 68: *Et in liberationem nuntiorum Regis de Norwega 14 £ per breve comitis Legr̃* (d. e. greven af Leicester), samt i Hunters udgave af „The great Rolls of the Pipe" (1155—58) s. 4 og s. 15: *Et in donum, quod rex misit Regibus de Norwega et in liberationem nuntiorum Regum 37 £ 2 s. per breve Regis*; og: *Et nuntiis Regum de Norwega 3 s.* Bind XI (1166—67): *In donum per breve Regis Episcopo Norwegie 66 s. 8 d.* (Her sigtes kanske ogsaa til et norsk gesantskab).

[2] *Publ. of the Pipe Roll Soc.* (1159—60) s. 4, (XIII (1168—69) s. 97.

[3] Se anm. 1 ovenfor.

ladelse til hvert aar fra England toldfrit at udføre en skibsladning korn og andre levnetsmidler, en forret, som erkestolen nød godt af i mere end femti aar[1]. Dette privilegium er vistnok oprindelig udstedt til erkebiskop Eystein, der som bekjendt efter slaget ved Ilevoldene flygtede til England, hvor han opholdt sig i 3 aar. Fra 11 august 1181 til februar næste aar boede han saaledes i St. Edmunds Abbedi, hvor han efter kongens befaling oppebar 10 s. daglig. Klosterets krønikeskriver fortæller, at han stod i stor anseelse baade hos kongen og munkene[2].

Ogsaa Richard Løvehjærte og især Johan uden land viste megen yndest mod den norske kirke, ikke blot mod erkestolen i Nidaros, men ogsaa mod andre geistlige stiftelser, især Lysekloster[3]. Men vigtigere er det, at der maa have bestaaet et virkeligt forbund mellem Johan og de norske konger. Da Sverre 1201 skulde beleire Slotsbjerget ved Tunsberg, fik han saaledes til undsætning fra kong Johan et par hundrede ingeniørtropper, de saakaldte „Ribbalder" — noget stort pak forresten. Den engelske konge havde vistnok, som Munch mener,

[1] Privilegiet blev fornyet af Richard 1, Johan, af formynderregjeringen for Henrik 3 (1222) og af Henrik 3 selv (1241). Henrik 2's brev kjender vi kun fra kong Johans fornyelse (*Rotuli litterarum patentium* I s. 222—223. Ang. de senere gjentagelser se „Aktstykker fotograferede i England af stiftsarkivar Koren, no. 4 og no. 19).

[2] Se *Memorials of St. Edmunds Abbey* (Rer. Brit. medii ævi script.) I s. 223—24.

[3] 1212 faar et skib fra Lysekloster tilladelse til at seile bort uden at betale told (*Rotuli litterarum patentium* s. 95 a). Denne begunstigelse fornyes 1223 paa 2 aar (Korens fotografier). Og helt ned i det 14de aarhundrede ser vi Lysekloster drive handel paa England.

brugt dem i krigen mod Frankrig og var nu efter freden (1200) glad ved at blive dem kvit[1]. Men vi kan dog ikke tænke os, at han vilde have sendt dem til Norge, hvis der ikke havde bestaaet noget slags forbund eller overenskomst mellem ham og Sverre. Ialfald ved vi, at der under Inge Baardssøn eksisterede et forbund mellem England og Norge. Thi 1223 skriver Skule[2] (nominelt paa egne, men i virkeligheden paa den norske konges vegne) til Henrik, at han med stor glæde vil fornye „den fred“, som blev sluttet mellem ham (d. e. Skule eller rettere den norske konge) og kong Johan. Hvordan dette forbund har været, kjender vi ikke noget til. Men det er vel sluttet for handelens skyld, forat der skulde være seilefrihed mellem de to lande. Eller har der ogsaa været andre ting med i spillet? Har der kanske bestaaet et forsvarsforbund mellem Norge og England, eller har Sverre ved en eller anden leilighed hjulpet kong Johan, ligesom denne sendte sine „Ribbalder“ til Sverre? Det merkelige er nemlig, at de norske konger — som vi maa antage siden Sverres tid — havde et len i England[3]. Vi hører første gang om det i 1205, da en englænder, som midlertidig bestyrede lenet, betalte 62 mark i afgift af det[4]. Det var vel efter Sverres død, at kong Johan foreløbig havde overdraget det til en engelskmand. Og det ser ud til, at de norske konger ikke siden har faaet det tilbage. Men derfor glemte de det ikke. Thi 1223

---

[1] Se Sverressaga; jfr. Munch III s. 381 f. Om Ribbaldernes senere skjæbne véd vi intet.

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 18.

[3] Prof. G. Storm har velvillig gjort mig opmerksom herpaa.

[4] *Rotuli litterarum clausarum* I s. 26: *Computate Brieñ Ostiar̃ 62 marcas argenti, quas pacavit in camera nostra de terra Regis Norwagie, quam ei commisimus in custodiendam.*

skriver Haakon Haakonssøn til Henrik 3 og minder ham om det stykke land, han skulde faa anvist i England[1]. Dette er, hvad vi ved om det engelske len. Men hvor det har ligget, hvor stort det har været, og hvorfor de norske konger fik det, er altsammen spørgsmaal, som det er umuligt at besvare.

Venskabet mellem Norge og England styrkedes naturligvis meget ved de gesantskaber og gaver, som stadig blev sendt mellem de to lande. Især maatte det jo være vigtigt for Norge at holde sig tilvens med England. Derfor ser vi ogsaa, at der næsten hvert aar, ialfald under Inges regjering, gik sendebud til den engelske konge. Og mange af disse hørte til landets høibyrdigste og mest anseede mænd. Ja en enkelt gang (i 1215) var endog et medlem af kongehuset som gesant derover[2] med gaver bl. a. af jagtfalke[3]. Hvem denne mand har været, siges ikke. Han kaldes kun „kongen af Norges nevø“ (*nepos regis Norwagie*). Skule jarl kan det ikke have været; thi da vilde vi vistnok have hørt om det i sagaerne. Det maa sikkerlig have været Sverres søstersøn Roar Kongsfrænde. Blant Klevenfeldts samlinger paa det kongelige bibliothek i Kjøbenhavn findes der nemlig en del optegnelser fra arkiverne i London, som han har gjort paa sin reise til England 1744, vedrørende Nordens historie[4]. Deriblant har han for aar 1217 opført: „Leide for Roar, slægtning af H. (d. e. Haakon) konge

---

[1] *Royal letters of Henry 3*, I s. 217: *Et de terra nobis assignanda, sicut in prioribus litteris a celsitudine vestra postulavimus, si placet cogitate.*

[2] Rot. litt. claus. I s. 182 b.

[3] Rot. litt. claus. I s. 231.

[4] Prof. L. Daae har velvillig laant mig de afskrifter, han har taget efter Klevenfeldts samlinger.

af Norge"; (*de salvo conductu pro Rohero cognato H. Regis Norw.*). Denne Roar eller Roherus og den før nævnte nevø af den norske konge maa vel være en og samme person og identisk med Roar Kongsfrænde. Roar maa da have opholdt sig i England fra høsten (11 okt.) 1215 og til slutningen af 1217, eller ogsaa maa Klevenfeldt have skrevet 1217 feil for 1215 eller 16. Thi at der i 1215 og 1217 har været to forskjellige mænd af kongeætten i England, synes lidet troligt. Roars gesantskab maa have været ganske prægtigt. Han havde med sig, kan vi se, én kapellan og to tjenere. Og de fik alle en meget hæderlig modtagelse, baade penge og gaver: Roar selv 20 mark og desuden en pragtfuld dragt af skarlagen med kostbare prydelser paa og hans følge hver sin klædning. Desuden lod kong Johan forfærdige to kar, det ene forgyldt og det andet af sølv, med en vægt paa tilsammen 10 à 12 mark, som gave til kong Inge. (Det forgyldte kar var vistnok det samme som det „guldkar", sagaen fortæller, at Skule efter Inges død ofrede til Kristkirken i Nidaros, og som Inge havde faaet af den engelske konge). Dette var sikkerlig det stateligste og prægtigste gesantskab, som under Inge Baardssøn gik fra Norge til England. Men ogsaa ellers gik fornemme mænd som sendebud did, saaledes i 1208 biskopen af Bergen[1], mulig for at melde den engelske konge om forliget paa Hvitingsøerne. Det merkeligste gesantskab var dog det i 1213, da der kom udsendinge, ikke blot fra Inge Baardssøn, men ogsaa fra hans modstander kong Philippus i Viken, ja selv fra „Baglerbispen" Nikolaus i

[1] Rotuli litterarum patentium, I s. 85 b. Brevet taler kun om leide for biskopen. Men vi tør vel trygt antage, at han kom til England som gesant.

Oslo. Philip sendte, ser vi, en gave af høge til den engelske konge med en vis Viljam fra Norge (*Willielmus Norrensis*)[1], og det samme gjorde bisp Nikolas[2]. Hans sendebud var magister *Odardus* (eller Uddard), præst i Oslo[3]. Inges udsending var *Yvo*[4], vistnok den samme som hirdpræsten og kansleren Ivar Bodde[5]. Det besynderlige er, at alle disse udsendinge, efter hvad vi kan se af de engelske dokumenter, maa være komne samtidig og i følge[6]. Efter forliget paa Hvitingsøerne (1208) kjender vi fra de norske kilder egentlig intet til, hvordan forholdet var mellem Birkebeinernes og Baglernes konge. Men vi maa efter dette næsten antage, at det har været godt, ja næsten venskabeligt, især naar vi lægger merke til, at Philip i det engelske dokument kaldes „konge af Norge". Havde hans gesanter i England tillagt ham denne titel uden Inges samtykke, vilde Ivar Bodde sikkerlig have

---

[1] For kong Johans 14de regjeringsaar findes der opført i Exchequer: *Ibidem Willielmo Norrensi, qui tulit austurcos domino Regi ex parte Philippi Regis Norwegie eunti in propriam suam de dono 2 marcas.* (Documents illustrative of English History in the 13 and 14 centuries", ed. H. Cole, s. 239).

[2] *Rotuli litterarum clausarum* I s. 156 b. Brevet er fra 10 juli 1213.

[3] En *Uddard* nævnes 1214 ved en handel i Oslo (Diplomatarium Norvegicum I s. 6). Det maa vistnok være den samme som magister *Odardus.*

[4] *Rot. litt. claus.* I s. 138 b: 21 juli 1213 befaler den engelske konge, at der skal udleveres 10 fade vin til magister *Udardus*, biskop N. (d. e. Nikolaus) af Oslos udsending, og til Yvo, kongen af Norges sendebud, som gave til den nævnte konge og biskop.

[5] Efter hvad prof. Storm velvilligst har oplyst.

[6] Se anmerkningerne ovfr. At Philips og Nikolaus's gesanter er komne sammen, synes selvsagt. Men i det engelske dokument nævnes ogsaa Nikolaus's og Inges udsendinge sammen, saa det er tydeligt, at alle tre maa være komne i følge.

gjort indsigelser og oplyst om, hvordan det egentlig forholdt sig med Philippus.

Dette gesantskab er i en anden henseende oplysende. Naar baade Philip og Nikolaus kunde finde sig beføiede til at sende gesanter til England, saa synes det at vise, at det ikke blot var Bergen, men ogsaa Østlandet, som stod i handelsforbindelse med England. Thi af politiske grunde kan det neppe have været, at de sendte sine mænd til England; det maa visselig have været for handelens skyld. Skulde sildefiskerierne i Viken alt være begyndt? — Hvad her er nævnt, er de vigtigste gesantskaber, som under Inge Baardssøns regjering sendtes til England[1]. De viser tydelig, hvor vigtigt det var for landet at staa sig godt med englænderne. Og de viser tillige, at det endnu var englænderne, som drev den meste handel paa Norge. Thi vi hører ikke noget om, at der blev sendt lignende gesantskaber enten til Tyskland eller noget andet land[2]. Men ogsaa for England var Norges venskab af betydning, kan vi se. De norske gesanter blev stadig venlig modtagne i England; de fik baade penge og klæder, og desuden ofte gaver med hjem til sin konge[3]. En gang (i 1214) sendte endog Johan uden land paa egen haand en rig gave af korn, malt, ringe og spænder til den norske konge, som han kalder sin „kjære

[1] 1212 fik den engelske konge en del jagtfalke i foræring fra Norge. 30 aug. 1212 befaler nemlig kong Johan mayoren i Lynn indtil videre at passe paa nogle geirfalke, som var komne fra Norge (*Rotuli litterarum clausarum*, I. s. 213).

[2] Det maa dog merkes, at mange kilder til middelalderens historie enten er tabte eller endnu ikke udgivne. Men det er lidet rimeligt, at vi i dem vilde have kunnet finde noget.

[3] Se f. eks. gesantskaberne i 1213 og 1215.

ven"[1]. Noget saadant vilde vel den engelske konge aldrig have gjort, havde ikke Norge og handelen paa Norge havt den største økonomiske betydning for England. At venskabet med Norge ellers skulde kunne have nogen politisk vigtighed for England, er lidet troligt. Det var den tørrede skreid paa markedet i Bergen, som var hovedgrunden til dette, og dertil kom konkurrencen med hanseaterne, som mere og mere begyndte at gjøre sig gjældende.

III.

Haakon Haakonssøn.

A. Forbindelsen mellem Haakon og Henrik 3.

Haakon Haakonssøns regjering var Norges lykkeligste tid i middelalderen. Borgerkrigene var ophørte og alle fredens sysler, baade aandens og det praktiske livs idrætter: handel, skibsfart og alle næringsveie, blomstrede som aldrig før. Norge stod i udlandets øine som et rigt og mægtigt rige, hvis venskab det var værd at eie. Sagaerne fortæller med stolthed om Europas mægtigste fyrster: keiseren, paven og den hellige Ludvig af Frankrig, som alle søgte forbund og venskab med Haakon. Men især var forbindelsen med England livligere end nogensinde.

---

[1] Brev fra Johan til biskopen af Winchester: *Rex P. Wintoniensi Episcopo etc. Mandamus vobis, quod preparetis pulcrum et decens exennium de frumento et braesio et preterea ematis ad denarios nostros anulos et firmaclos pulcros et ea mittatis per presentem latorem ex parte nostra dilecto amico nostro Regi Norwegie et videatis, quod exennium illud tale sit et tantum, quod honorifice a tanto viro ei mitti possit, qui nos de jocabilibus suis visitavit* (Rotuli litterarum clausarum I s. 168). Brevet er dateret 10de juli 1214.

Næsten hvert aar ser vi norske gesanter over i England, rigt forsynede med gaver, sjeldenheder, som man i England vanskelig fik se, saasom hvalrostænder[1] og én gang endog én levende elg[2]. Men især var det falke, som de engelske konger satte stor pris paa. Og de ædleste, de hvide falke, kom fra Norden, især fra Island. Vi ser da ogsaa, at Haakon stadig sendte sine fuglefængere over til Island, hvor de, som Haakon skriver, „led utrolig paa grund af kulden og Oceanets nærhed". I det samme brev[1] skriver Haakon videre til Henrik 3, at han sender 3 hvide og 10 andre falke, og tilføier, at Henriks fader og forfædre „sagdes at sætte større pris paa Islandske fugle end paa sølv og guld". Og de norske gesanter bliver modtagne med udsøgt venlighed i England. De faar selv penge og klædninger og desuden gaver med hjem til sin konge. Ja den engelske konge sendte endog flere gange paa egen haand værdifulde smykker til kong Haakon, saaledes i nytaarsgave 1235[3] en rosenkrans af guld besat med ædle stene og i 1252 en guldkrone[4]. Og hvad mere er, de norske gesanter opnaaede, som vi siden skal se, virkelig fordele for sine landsmænd over i England. Grunden til denne paafaldende venlighed mod nordmændene fra den engelske konges side kan

[1] Royal letters of Henry 3, I s. 486 (brevets tid er usikker).

[2] 19 aug. 1222 betales der 2 mark til kongen af Norges sendebud Conrad, der har medbragt det dyr, som kaldes *Helc* (d. e. elg). (Rotuli litterarum clausarum, I s. 509).

[3] *Calendar of Documents relating to Scotland* I n. 1218 (1234—35). Lignende rosenkranse (*chaplets*) sendtes til kongen af Castilien og til kongens søstre, dronningen af Skotland og Isabella.

[4] *Korens fotografier*, no. 24. Den engelske konge befaler 7 okt. 1252, at den krone, som skal sendes til kongen af Norge, skal gjøres større, og at en lignende skal forfærdiges til ham selv.

naturligvis ikke have været andet end handelen, og ligeledes maa det vel have været for dennes skyld, at Haakon saa ofte sendte gesantskaber til England. Det var for at beskytte sine undersaatter og udvirke begunstigelser for dem, naar de kom over til England; saa disse gesantskaber har allerede af den grund krav paa vor interesse. Men ogsaa i andre henseender er de oplysende. I begyndelsen af Haakons regjering, da kongen endnu var umyndig, ja endog efter rigsmødet i Bergen 1223, var det som oftest Skule jarl, som skrev til den engelske konge fuldstændig paa egen haand, ja i sit eget navn, endog i anliggender, som angik ikke ham alene, men hele Norge. I det hele maa Skule ligeoverfor udlandet have staaet som den fuldt selvstændige fyrste, ligestillet med selve kongen. En norsk kjøbmand i England kalder sig saaledes den norske hertugs (d. e. Skules) kjøbmand (*mercator ducis Norwegie*)[1]. Og hele Skules brevveksling med den engelske konge viser det samme: baade hans virkelig selvstændige magtstilling og endnu mere kanske hans store ærgjerrighed og forfængelighed, den som gjorde det magtpaaliggende for ham ikke blot at *være*, men endnu mere at *synes* den første i landet. Straks i 1217, da Inge var død, blev der sendt et gesantskab over til England for at melde Haakons tronbestigelse og tillige for at faa sluttet en handelstraktat mellem Norge og England. Paa dette svarer nu den engelske konge (eller rettere hans formyndere) med et brev til Haakon og et ligelydende til Skule[2]; saa vi maa vel antage, at abbeden

[1] Rotuli litterarum clausarum, II s. 59 b. 1225.

[2] Rymer's *Foedera* (udg. af 1816) I s. 149, Brev af 10 okt. 1217. Henrik 3 skriver bl. a. ogsaa, at han har holdt abbeden af Lyse tilbage for efter ævne at skaffe skadeserstatning for et skib, der vistnok, som Munch mener, har lidt overlast under de urolige forhold ved Johan uden lands død.

af Lyse, som ved denne leilighed var gesant over i England, har faaet udtrykkelige instrukser til at optræde ikke bare paa Haakons, men ogsaa paa Skules vegne. 1221 sendte Skule sin kapellan Johannes med flere fornemme mænd til den engelske konge. Men skibet forliste ved kysten af Friesland, og det var kun saavidt, at Johannes selv blev reddet. Næste aar (1222) sendte Skule atter den samme Johannes over til England (sammen med Haakons udsendinge). I det medfølgende brev[1] fortæller han om ulykken forrige aar. Men det merkeligste ved dette brev er, at Skule her kalder sig „hertug af hele Norge“ (*dux totius Norwegie*). Hans gesant fik en meget venlig modtagelse i England, blev forsynet baade med penge og med gaver til sin herre, en ring, et bælte og en spænde, (til en værdi af 15 mark). For disse gaver takker Skule i et brev næste aar[2]. .Dette brev er i det hele meget betegnende. Skule „af Guds naade hertug af Norge“, som han kalder sig, optræder her ganske paa egne vegne i sager, som tydeligvis angik kong Haakon

---

[1] Royal letters of Henry 3, II s. 17—18. Det er uden tidsangivelse, men maa være fra 1222. Thi kun dette aar finder vi kapellanen Johannes omtalt i de engelske dokumenter (19 aug. 1222. *Rotuli litterarum clausarum*, I s. 508 b).

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 18—20. Dette brev er ogsaa udateret; men sammenhængen viser, at det maa være fra 1223. Vi ved nemlig ikke noget om, at Skule fik gaver fra den engelske konge uden i 1222. Og i dette brev takker han for de gaver, han fik forrige aar. Desuden skriver han i slutningen af brevet, at overbringeren skal give nærmere oplysninger om, hvordan krigen i Norge paany er begyndt at slumre ind (*quomodo etiam guerra de novo in terra nostra conquieverit*). Dette kan kun sigte til Ribbungernes opstand. Thi efter at Sigurd Ribbung 1222 havde sluttet forlig, var der ikke stort igjen af hans flok.

og hans rige alene. Efter at have takket for gaverne fortsætter han nemlig med at udtale sin glæde over og sin beredvillighed til at fornye det forbund, som blev sluttet mellem ham og Johan uden land[1]. Det gjør et ganske underligt indtryk at høre Skule tale om, at han har sluttet forbund med England paa en tid, da han endnu ikke var jarl[2]. Det er da tydeligt, at han her handler paa kong Haakons vegne, og tillige at han søger at give det udseende af, at han altid havde været jarl og førstemand i Norge. Og han fortsætter videre ganske i samme stil baade i dette og i det næste brev fra aaret efter[3] med at tale om en forurettelse, som en vis R. de Wodecoc og hans medskyldige havde tilføiet Skule og hans mænd (*nobis et hominibus nostris*) ved Scarborough. Men det merkelige er, at dette er skeet allerede paa Johan uden lands tid, og at baade han og Henriks formynder, jarlen William Marshall, havde lovet skadeserstatning derfor. Sagen kan altsaa ikke dreie sig om et privatanliggende for Skule. Rimeligvis har det været nogle norske gesanter — kanske selve Roar Kongsfrænde — som under de urolige tilstande ved Johans død har lidt overlast i Scarborough ved sin ankomst til England. At sagen har været alvorlig, kan man ialfald se af det væsen, Skule gjorde af den. Tilslut skaffede han sig endog et brev fra paven, som jo paa denne tid var Eng-

---

[1] „*Super hoc etiam quod nobis litteris vestris significastis confoederationem inter illustrissimum regem et patrem vestrum et nos habitam vos velle innovare, hilares facti sumus et jocundi, idem ex parte nostra absque omni scrupulo tenere et inviolabiliter observare cupientes*", saaledes lyder ordene i Skules brev.

[2] Skule blev først jarl i beg. af 1217, og Johan døde allerede 1216.

[3] Royal letters of Henry 3, II s. 20—21.

lands lensherre. Men om det har nyttet, ved vi ikke. Rimeligvis var det i samme anledning, at Henrik 3 i 1217 havde skrevet til Haakon og Skule, at han holdt abbeden af Lyse tilbage for at se at faa skaffet skadeserstatning for et skib, som tilhørte Haakon[1].

En ikke mindre interesse har de gesantskaber, som Haakon sendte til England — om end paa en anden maade. De fleste af dem var, om jeg saa maa sige, høflighedsvisiter, — hilsener og gaver, som den ene monark sendte den anden for at forsikre om sit venskab. Men for handelens historie har de den største betydning, ikke bare i sin almindelighed som vidnesbyrd om den levende forbindelse mellem England og Norge, men ogsaa mere specielt. Thi vi kan se, at flere af Haakons sendebud ikke har været simple gaveoverbringere alene, men at de er afsendte ligetil for handelens skyld, for at slutte traktater og forbund, for at opnaa alskens lettelser for de norske kjøbmænd, som drog til England. Saaledes alt i 1217, — hensigten med abbeden af Lyses sendelse var at faa sluttet, hvad vi med et moderne udtryk nærmest vilde kalde en handelstraktat, mellem Norge og England. Haakons brev i denne anledning har vi ikke. Men Henriks svar er bevaret[2]. Han skriver bl. a.: „Det glæder og vil fremdeles glæde os, at vore lande er „fælles“ (*communes*), saaledes at kjøbmænd fra Eders rige frit kan komme til vort og vore kjøbmænd ligeledes til Eders“. Der søgtes med andre ord fuld seilefrihed mellem landene. Nogen traktat blev der dog sandsynligvis ikke afsluttet i 1217. Ordene i Henriks brev viser, at traktaten

[1] De navi vestra et rebus in ea contentis staar der i brevet til Haakon.

[2] *Rymer's Foedera* (udg. af 1816) I s. 149.

endnu ikke var ratificeret[1]. Om der er kommet nogen hindringer iveien, kan man ikke se. Muligens har gesantskaberne i 1218[2] og 1221[3] været afsendte for at rydde disse af veien og faa afsluttet en virkelig overenskomst. Udsending ved begge leiligheder var en mand, der vistnok var englænder af fødsel, nemlig en cisterciensermunk Richard, og i 1221 desuden én, som ialfald stod i nær forbindelse med de Britiske øer, nemlig en erkediakon Nikolaus fra Hjaltland[4]. Og naar disse to mænd blev sendte til England, synes det rimeligt, at det ikke blot var for at overbringe vennegaver, men at de ogsaa havde en diplomatisk mission at udføre, og da ligger det ubetinget nærmest at tænke paa traktaten. Men heller ikke dette aar blev der ratificeret nogen overenskomst. Der maatte sendes endnu et gesantskab, før det hele blev endelig afgjort. Næste aar (1222) ser vi da, at Haakon sender store gaver til England, baade falke[5] og

---

1 *„Dum tamen litteras vestras patentes super hos nobis destineatis et nos vobis nostras transmittimus. Interim autem bene volumus et concedimus, quod mercatores tam de terra nostra quam vestra, eunt veniunt et redeunt per terras nostras.*

2 8 nov. 1218 faar *Richard, munk af Cistercienserordenen* (vel fra Lyse), den norske konges sendebud, en klædning af den engelske konge, og 2 januar 1219 faar han 2 mark. (*Rotuli litterarum clausarum*, I s. 382 og 387).

3 23 april 1221 udbetales der 5 mark til den norske konges sendebud *„Mag. Nicholao Archidiacon Hecland“* og *„fratri R. monacho“*. Og kort tid efter faar „broder Richard af Cistercienserordenen“ og „erkediakon Nicholaus“ hver sin klædning. (Rot. litt. claus. I s. 454 b og 476). [Nicholaus nævnes ogsaa i en pavebulle fra 1226. Han kaldes der: *Nicholaus archidiacomus Ihatlandensis.* Dipl. Norv. I no. 9].

4 Den høiere geistlighed baade paa Orknøerne og Hjaltland var vistnok allerede i det 13de aarh. skotter.

5 *Rot. litt. claus.* I s. 506, 23 juli 1222 ang. falke fra Norge.

elsdyr[1], og desuden afgaar der et stort gesantskab, anført af kansleren Ivar Bodde med et følge af fire andre mænd[2]. (Ogsaa Skule sendte, som vi før har hørt, dette aar sin kapellan Johannes til England)[3]. Og at dette var i anledning af traktaten, derpaa kan vi vel knapt tvivle. Thi aaret efter (1223) skrev Skule, som vi har hørt, til den engelske konge, at han med glæde vilde fornye det forbund, der var sluttet mellem ham og kong Johan[4]. Og 29 aug. 1223 meddeler den engelske konge i et aabent brev til sine embedsmænd, at han har taget de norske kjøbmænd, som kommer til England, under sin specielle beskyttelse, saaledes at de frit kan komme og gaa og handle i England[5]. Man maa huske paa, at paa den tid gik skibene kun paa langreis om sommeren. Derfor blev traktaten i virkeligheden sluttet i 1222; men den egentlige ratification kunde først finde sted aaret efter. Thi traktaten maatte jo sendes til Norge for at billiges og besegles, og saa skulde den tilbage til England igjen. Det gesantskab, som i denne anledning gik til England, — vel for at bringe traktaten tilbage — bestod af erkediakon Andres af Bergen og to ellers ukjendte mænd Asgaut og Asgeir (*Osgoð* og *Askerus*)[6]. I det brev, som

[1] *Rot. litt. claus.* I s. 509, 19 aug. 1222, 2 mark til Conrad, den norske konges sendebud, *qui tulit bæstiam, quæ vocatur Helc.*

[2] *Rot. litt. claus.* I s. 506, 19 juli 1222 udbetales der 5 mark til *Yvo le Noreis* og hans fire fæller til dækkelse af deres omkostninger.

[3] 19 aug. 1222 5 mark og gaver til kapellanen Johannes, hertug Skules udsending (*Rot. litt. claus.* I s. 508 b).

[4] Royal letters of Henry 3, II s. 18.

[5] Korens fotografier, no. 5.

[6] *Rot. litt. claus.* I s. 562. 7 sept. 1223 betales en del penge til den norske konges sendebud *Osgoð* og *Askerus*, som har bragt falke (*20 solidi* til *Osgoð* og 1 mark til *Askerus*) I s.

Haakon sendte med Andres[1], taler han vistnok ikke lige ud om forbundet med den engelske konge. Men vi kan læse mellem linjerne, at det var dette, som var formaalet med Andres's reise. Haakon skriver bl. a.: „Da Eders fader Johan, Englands berømmelige konge, altid har elsket vore forgjængere med venskabets uopløselige baand, ønsker vi at knyttes fast til Eders herlighed (*celsitudini vestræ cupimus astringi*), idet vi haaber, at den kjærlighed, som er begyndt i vor ungdom, stadig skal tiltage med de øgede aar, og at vi, ligesom vi har efterfulgt vore fædre i regjeringen, ogsaa skal efterfølge dem i den kjærlighed, som de nærede til hinanden i alle sine dage. Vi sender derfor til Eder vore trofaste — — — — —[2] og vor kjære klærk erkediakon Andres fra Bergen, til hvilke I maa have fuld tiltro angaaende det, som de fra vor side foreslaar Eder. Vi sender ligeledes med de samme mænd til Eders Excellense 6 geirfalke samt høge[3] som et tegn paa vort venskab, idet vi haaber at skulle kunne give Eders herlighed rigere gaver, naar vore sendebud er komne tilbage med fugle fra Island. Vi beder ogsaa Eders herlighed om, at I vil beskytte vore kjøbmænd, naar de kommer til Eders rige, og fri dem fra alle uretfærdige (told)paalæg, ligesom vi paa samme maade skal gjøre gjengjæld mod Eders kjøbmænd, naar de

---

584. 7 febr. 1224 faar vicomten af London befaling til at give en klædning til erkediakon Andres af Bergen, den norske konges udsending. Som man ser, omtales Andres først i beg. af 1224. Men han er vel sikkerlig kommet sammen med de to andre sendebud.

[1] Royal letters of Henry 3, I s. 216—17.

[2] Her er et par ord bortfaldne, vel navnene paa gesanterne, (Asgaut og Asgeir?).

[3] Det ord, som har angivet antallet af høge, er bortfaldt.

kommer til vort rige. Vi beder ogsaa Eders kongelige høiærværdighed, om at I, hvis I skulde finde behag i noget i vore lande, da fortrøstningsfuldt vil meddele os det; thi da skal vi hurtig og med beredvillig glæde udføre, hvad der kan behage Eders herlighed. Og angaaende det land, som skal anvises os, saa beder vi Eder tænke derpaa, saaledes som vi i tidligere breve har bedet Eders herlighed om". Som man ser, har hensigten med dette gesantskab dels været endelig at faa ordnet traktaten med England og dels at faa tilbage det len, som Sverre før havde havt der[1]. Hvordan det er gaaet med det sidste, ved vi ikke. Men forbundet maa sikkerlig være bleven sluttet, og som før omtalt, i 1223. Det er dog kanske værd at lægge merke til, at gesanterne blev over et aar i England. De reiste først 1225, forsynede med rige gaver af korn og malt til sin herre kong Haakon[2]. At de blev saalænge i England, synes ialfald tydelig at staa i forbindelse med handelsforholdene. Thi samme dag, som Henrik 3 befalede sheriffen af Norfolk i Lynn at give en del korn til de norske gesanter i anledning af deres afreise, skriver han ogsaa til de kongelige embedsmænd i denne by og meddeler dem, at han har givet sin kjære ven kongen af Norges undersaatter tilladelse til — trods udførselsforbudet — at udføre 1000 quarteria korn fra England[3].

[1] Se forud s. 17 f.

[2] (Rot. litt. claus. I s. 622 b) 28 sept. 1224 faar erkediakon Andres 60 *summas* korn og 60 *summas* malt (1 *summa* = 68 bushels). (Rot. litt. claus. II s. 60 a) beg. af 1225. Kong Henrik til sheriffen af Norfolk: *Precipimus tibi quod habere facias Archiđ de Berges et Asgođ nunciis Regis Norwegie 100 summas bladi apud Lennam de dono nostro.* (At kornet skal gives dem i Lynn, viser, at det er ved deres afreise).

[3] Rot. litt. claus. II s. 60 a.

Ligeledes skrev han (31 aug. 1225) til de nævnte bailliffer i Lynn og befalede dem at modtage de norske kjøbmænd med venlighed, da han havde givet nordmændene tilladelse til i 3 aar fra førstkommende Mikkelsdag af uhindret at føre sine varer til Lynn[1]. Det er da rimeligt at antage, at det forbund, som blev sluttet mellem Norge og England, kun har indeholdt almindelige og noget svævende bestemmelser. Men det gjaldt ogsaa at opnaa mere specielle begunstigelser, især med hensyn til kornudførselen; og for at udvirke dette var det, gesanterne blev saalænge i England.

Fra Haakons senere regjeringsaar hører vi ogsaa om en del gesantskaber til England. Men de havde, saavidt vi kan se, ingen politiske formaal og kom kun med vennegaver fra kong Haakon til Henrik 3[2]. Mod

---

[1] Korens fotografier, no. 7.

[2] Royal letters of Henry 3, I s. 486. I et udateret brev fra Haakon til Henrik 3 meddeler Haakon, at de fuglefængere, han for to aar siden sendte til Island, er komne tilbage. Derfor sender han nu 13 falke til kong Henrik. Disse fuglefængere er vel de, som Haakon skrev om i sit brev med erkediakon Andres (1223, Royal letters I s. 216—17); saa vi maa antage, at falkene blev sendte 1225 eller 26; samtidig sendte Haakon ogsaa nogle hvalrostænder og et elsdyrgevir (*furcatura*).

1228 var to ellers ukjendte mænd *Raderus* og *Benedictus* gesanter i England. De faar ved sin afreise tilladelse til fra Yarmouth at udføre 3—400 quarteria korn til brug for den norske konge.

28 dec. 1229 giver Henrik 3 befaling til at udlevere til Andres prior af Lyse et skib, som føres af *Makarias de Sendehors*, som har bragt nytaarsgaver fra den norske konge (*Calendar of Documents relating to Scotland* I n. 1058). [*Makarias* synes at være = middelalderlig fransk *Macaire*, saa manden var vel franskmand eller englænder].

slutningen af Haakons regjering gjorde dog forholdene i udlandet det nødvendigt for ham igjen at søge en nærmere forbindelse med den engelske konge. En krig med Skotland stod jo for døren, og da var det vigtigt at sikre sig Englands neutralitet eller endnu hellere forbund med det. Thi baade var Henrik 3 svigerfader til den skotske konge, og Englands interesser kunde ogsaa ellers under den forestaaende krig paa mange maader komme i kollision med Norges[1]. Derfor søgte Haakon at faa et ægteskab istand mellem sin søn Magnus og Henriks datter Beatrice. Men dette var ikke beleiligt for Henrik, og en norsk kongesøn var vel heller ikke fornem nok for en engelsk prinsesse. Derfor skrev kong Henrik (14 mai 1259) til Haakon[2] og afslog frieriet, om end i meget smigrende udtryk og med mange forsikringer om sit venskab. Han benyttede som paaskud, at hans datter paa den franske konge Ludvig den Helliges foranstaltning allerede var bleven forlovet (nemlig med hertugen af Bretagne, som hun snart efter ægtede[3]).

1233 faar broder Laurentius, den norske konges sendebud, 40 shillings. (*Issues of the Exchequer Henry 3, Henry 6, ed. Devon, s. 513*).

1238. De protectione pro nunciis Regis Norw. (Klevenfeldts optegnelser, velvilligst meddelt af prof. L. Daae).

1251 var en vis *Thorlak* som Haakons gesant over i England, hvor han i Lynn blev udsat for vold og overfald. Henrik 3 befaler nemlig 16 nov. 1251, at uagtet der er blevet givet skadeserstatning til den norske konges udsending Thorlak for den overlast, som blev tilføiet ham i Lynn, saa skal misdæderne ogsaa bøde 40 £ sterling til kongen. (*Cal. of Doc. rel. to Scotland I no. 1820*).

[1] Især, som vi senere skal se, kunde forholdene i Irland let have givet anledning til krig mellem Norge og England.

[2] Korens fotografier no. 27.

[3] Royal letters of Henry 3, II s. 148. Af dette brev kan vi se,

Dette er det sidste, vi hører om sendebud og breve mellem Haakon Haakonssøn og Henrik 3. I Haakons sidste aar blev, som en følge af krigen med Skotland, forholdet til England temmelig kjøligt, og det var vist nær ved at blive til krig, — dog derom nærmere under Magnus Lagabøter. Hele tiden ellers var der ialfald det største venskab mellem de to konger. Og da Haakon var død, skriver kong Henrik til Magnus og siger, at han sørger over ham som sin specielle ven[1].

B. **Handelen paa Haakons tid.**

Alle disse gesantskaber og gaver, som Haakon under sin lange regjering sendte over til England, og de begunstigelser, han opnaaede for sine undersaatters handel der, viser, som før paapeget, hvor vigtig den handel var, som blev drevet ikke blot fra England paa Norge, men ogsaa fra Norge paa England. Det siger sig jo ogsaa selv, at de lange fredsaar i høi grad maa have virket fremmende for handelen og skibsfarten og alle næringsveie. Og naar der ved en enkelt leilighed, som ved branden i Bergen 1248, paa én gang kunde ligge over 200 skibe ude paa Vaagen[2], saa er det vidnesbyrd nok herfor. For englændernes handel paa Norge havde dette sikkerlig ogsaa sin store betydning. Vi begynder nu at kunne følge engelske kjøbmænd, især i Lynn, som sendte sine skibe til Norge, ikke bare en enkelt gang, men aar efter aar, folk, som med andre ord stod i stadig forbin-

---

at det virkelig var paa Ludvigs foranstaltning, at Beatrice blev gift med hertugen af Bretagne.

[1] Doc. rel. to Scotland, I no. 2355.

[2] Matthæus Parisiensis V, s. 36 (i Rer. Brit. medii ævi scriptores).

delse med Norge. Dette var f. eks. tilfældet med *William Hereward* fra Lynn, som mindst i 17 aar drev handel paa Norge, og det ikke smaahandel alene; han solgte endog til kong Haakon selv. 1221 klagede William Hereward og en anden kjøbmand fra Lynn, *Radbertus de Roma*, til den engelske konge[1]. De var med sine skibe og varer komne til Norge, fortalte de. Men der røvede norske kjøbmænd deres varer til en værdi af 300 mark, og endnu havde de ikke faaet dem tilbage. Derfor befaler nu den engelske konge sine ombudsmænd i Lynn at beslaglægge norske kjøbmænds varer, indtil de to nævnte kjøbmænd har faaet skadeserstatning. Hvordan det er gaaet i sagen, ved vi ikke. Ialfald hindrede det ikke William Hereward fra atter i 1224 med 2 skibe at seile til Norge med korn. (Samtidig med ham faar Edmund de Walsingham og Peter søn af Galfrid samt hans kompagnon Charles tilladelse til — trods kornudførselsforbudet — at føre korn til Skotland eller Norge[2]. Nu hører vi i flere aar ikke noget til William Hereward, før han 10 april 1235 igjen faar leide for at seile til Norge[3]. Og 1237 blev 7 norske skibe beslaglagte i Lynn paa grund af den norske konges gjæld til den samme William Hereward[4]; det maa have været ikke saa ganske smaa summer, det har dreiet sig om, siden man i den anledning har beslaglagt hele syv skibe. Som med William Hereward var det vistnok med mangfoldige andre, om hvem vi intet hører. Han er kun et tilfældigt, men derfor ikke mindre oplysende eksempel.

[1] Rot. litt. claus. I s. 464 b.
[2] Rot. litt. claus. I s. 607 b.
[3] Korens fotografier, no. 14.
[4] Korens fotografier, no. 18.

Efter alt, hvad vi kan se, var ogsaa nordmændenes handel paa England betydelig og af stor vigtighed. Det viser handelstraktaterne og alle de begunstigelser, som nordmændene fik i England. Og det var ikke, som tilfældet var med hanseaterne, englænderne, som søgte traktater og privilegier i Norge; det var nordmændene, som søgte at udvirke dem i England.

Især var det til Lynn, nordmændene seilede. Ved en enkelt anledning (i 1224) hører vi saaledes om 15 norske skibe i Lynn[1], og samtidig om skibe fra Norge og Island i Yarmouth[2]. Endnu merkeligere er det, at der i 1252 udbrød stridigheder i Lynn mellem de norske og byens borgere, saa at den engelske konge endog maatte sende sheriffen af Norfolk og Suffolk for at bilægge tvisten[3]. Private stridigheder, ja endog kaperier og mord, hørte vistnok til dagens orden overalt paa den tid og ikke mindst i handelen mellem England og Norge[4]. Der-

[1] Sommeren 1224 faar følgende norske skibe tilladelse til — trods paabudet om at holde skibe tilbage — at afseile fra Lynn: *naves Katilli* (d. e. Ketil), *Erlingi* (d. e. Erling), *Halgo* (d. e. Helge), *Haugno* (d. e. Høgne), *Galfridi*, *Finni* (d. e. Fin), *Berno* (d. e. Bjørn), *et abbatis Hauotheie* (d. e. abbeden for Hovedøens kloster), *Omeri* (d. e. Orm?), *et Gauti Presbiteri*. (*Rot. litt. claus.* I s. 606 b). Samtidig faar 5 skibe fra Bergen (*quinque naves de Berges de terra Regis Norwagie*) tilladelse til i Lynn at laste med korn og frit at seile bort. (*Rot. litt. claus.* I s. 607).

[2] *Rot. litt. claus.* I s. 642 b. 23 aug. 1224 befaling til baillifferne i Yarmouth om frit at lade seile alle skibe fra Skotland, Norge, Island, Friesland, Køln og Danmark, samt alle fiskerbaade. Kun skibe fra den franske konges besiddelser samt fra Poitou skal holdes tilbage.

[3] 18 sept. 1252. Korens fotografier, no. 23.

[4] Af sligt skal jeg nævne bl. a. den før omtalte William Herewards klager og fra norsk side følgende: 1227 blev den ud-

imod var det sikkerlig ikke nogen hverdagsbegivenhed, at en hel bys borgere kom i strid med de fremmede, at kongen selv maatte blande sig i sagen og sende distriktets høieste embedsmand for at bilægge og dømme i striden. Havde det endda været hanseaterne, indbyggerne i Lynn var komne i klammeri med. De havde jo sit kontor, sin store magt og sine rigdomme der i staden. Men nordmændene — det kan ikke bare have været nogle enkelte kjøbmænd, det maa have været en hel del norske, som pleiede at komme til Lynn og besøge markederne der. Handelen paa England maa have været meget større, end vi kan slutte os til af de tørre dokumenter.

Hvem var nu de norske, som drev handel og sendte sine skibe til fremmede lande? Her som med hensyn til kulturlivet overhovedet danner Haakon Haakonssøns regjering en overgangstid. Endnu, lærer vi af „*Konge*speilet“ (som er skrevet af en hirdmand under *kong* Haakon), var det skik og brug, at mænd af høvdingeklassen drog paa kjøbfærd til udlandet. Men de udenlandske forestillinger om riddervæsen og adel trængte mere og mere ind i landet; og efter dem var det uforeneligt med en adelsmands værdighed at drive handel[1]. Det blev derfor sjeldnere og sjeldnere, at norske stormænd drev handel paa udlandet, om vi end helt ind i næste

---

valgte biskop til Orknøerne dræbt ved kysten af England (Cal. of Doc. rel. to Scotland I no. 981). 1226 blev et skib tilhørende erkebispen af Nidaros med norske kjøbmænd ombord plyndret ved Hull (*Rot. litt. claus.* I s. 156 b, 158, 167 b, 174). Begge overfald gav anledning til langvarige sager for de engelske domstole. At gesanten Thorlak 1251 blev overfaldt i Lynn, er før omtalt.

[1] Kun i de stater, hvor lensvæsenet ikke fik indpas, ser vi adelen drive handel, f. eks. i Venedig og Florenz.

aarhundrede finder eksempler derpaa (saaledes ridderen hr. Snare Aslakssøn). Ogsaa kong Haakon, ser vi, havde skibe, som han sendte til udlandet for at gjøre indkjøb og handle[1]. Ja det hændte endog, at den norske konge havde skibsparter og gik i kompagni med sine undersaatter. 1258 forliste der et norsk skib ved kysten af England. Varerne ombord blev solgte af folkene paa det sted, hvor det havde forlist. Men nu viste det sig, at godset tilhørte kong Haakon selv og flere norske kjøbmænd. Og Haakon havde krævet skadeserstatning og truet med at tage repressalier paa englænderne i Norge, hvis den ikke blev givet. Derfor befaler nu den engelske konge (4 mai 1259), at varerne eller deres værdi skal overleveres til de rette eiere[2]. Men især drev de geistlige stiftelser en temmelig udstrakt handel paa udlandet. Vi har tidligere hørt, at erkebispen af Nidaros havde ret til hvert aar at udføre en skibsladning korn fra England[3]. Og vi hører meget ofte om, at skibe tilhørende erkebispen kommer til England[4]. Og mange klostere

---

[1] *21 aug. 1223* faar et skib tilh. kong Haakon og et tilh. erkebispen af Nidaros tilladelse til frit at seile bort fra Lynn efter at have betalt den skyldige told (Rot. litt. claus. I s. 559). *1247* sendte kong Haakon et skib vest til England og andre lande for at gjøre de nødvendige indkjøb i anledning af kardinal Wilhelm af Sabinas ankomst (Haakon Haakonssøns saga k. 272). *1234* faar et skib tilhørende den norske konge i Lynn — trods paabudet om at holde skibe tilbage — lov til at seile, sammen med to andre norske (Korens fot. no. 11).

[2] Korens fotografier, no. 26.

[3] Tilladelsen fornyes under Henrik 3 i 1222 (indtil kongen blev myndig) samt i 1241 (Korens fotografier, no. 4 og 19).

[4] *Rot. litt. claus.* I s. 559. Et skib tilh. erkebispen af Nidaros i Lynn. 1226 et skib ved Hull (*Rot. litt. claus.* II s. 156 b).

sendte ligeledes stadig sine skibe til England, især Lysekloster, som jo blev meget begunstiget af den engelske konge. 1223 fik det saaledes tilladelse til i to aar fra førstkommende Mikkelsdag at udføre varer fra England uden at erlægge told af dem[1]. Og flere gange ellers (som i 1225 og 1233) hører vi om dets skibe i England[2]. Ogsaa abbeden for Hovedøens kloster sendte et par gange skibe til England[3].

Men for hvert aar, som gik, trak baade de geistlige og især de verdslige stormænd sig mere og mere tilbage fra den aktive handel og slog sig udelukkende paa jordbrug. I det høieste blev de passive deltagere og participanter, tog part i skibe eller lod sine varer fragte af andre[4]. Eller havde de skibe, saa leiede de dem ud til fragtfart, saaledes som f. eks. erkebispen af Nidaros gjorde. (1226 blev der nemlig ved Hull plyndret et skib med norske kjøbmænd ombord, som tilhørte erkebispen

Samme aar faar erkebispens mænd tilladelse til fra Lynn at udføre 10 *treias* korn og 10 *treias* malt, som en kongelig embedsmand, Thomas de Molenton, skal skaffe dem (i gave?), *Rot. litt. claus.* II s. 139. (Ang. *Th. de Molenton* se ogsaa II s. 77). 1236 faar erkeb. af Nidaros leide for to af sine skibe (Korens fotografier, no. 17).

[1] Korens fotografier, no. 6; 12 sept. 1223.

[2] *1225* faar munken Wilhelm fra Lyse lov til at føre 50 quarteria korn til sit kloster (*Rot. litt. claus.* II s. 61). *1233* frigives to skibe tilhørende broder *Ernis(ius)*, Lyseklosters „*celerarius*“, og kanniken Nicholaus fra „*Teseberia*“(?), der ifølge et almindeligt paabud om at beslaglægge skibe er holdte tilbage (Koren no. 10).

[3] *1224* i Lynn: *navis abbatis Hauotheie* (*Rot. litt. claus.* I s. 606 b). *1237* i anl. af kong Haakons gjæld til William Hereward beslaglægges i Lynn 7 norske skibe, deriblant ett, som tilhørte abbeden af *Capðinsul* (vel istd.for *Caputinsula* „Hovedøen“).

[4] Om dette oplyser „Kongespeilet“ udmerket (k. 4 slutningen).

af Nidaros)[1]. Der var saaledes aaben plads for en borgerlig handelsstand i Norge. Men fandtes der nu ikke en saadan her i landet? Svaret bliver, tror jeg, baade ja og nei. En virkelig kjøbmandsstand havde vanskeligere for at danne sig i Norge end noget andet sted paa denne tid. Hvad var det, som ellers rundt i Europa, i Tyskland, i England, i Frankrig, havde gjort borgerne, og særlig da kjøbmændene, saa rige og mægtige? Det var lensvæsenet, lensvæsenet som havde stykket staten op i en uendelighed af særskilte smaa-stater og -samfund. Hver provins, hver by, hver stand og hvert laug blev noget for sig, en stat i staten. Og hvor decentralisationen var størst, der blev byerne mægtigst. Derpaa er Hansestæderne det bedste bevis. Men ingen af disse betingelser for byernes og borgernes trivsel fandtes i Norge. Samfundsforholdene var her ganske forskjellige fra det øvrige Europa. Lensvæsenet fik aldrig indpas hos os. Her fandtes ingen stænder, som dannede nogen stat i staten; ikke engang kirken — end sige adelen — var fuldt selvstændig, og endnu mindre kunde naturligvis byerne være det. De fik allesammen sine forordninger og love fra oven af, ved kongeligt initiativ, ikke ved borgernes sammenslutning, og var ganske afhængige af kongemagten og de kongelige embedsmænd. Og dertil kom, som før omtalt, at det var stormændene, som i lang tid drev den vigtigste handel paa udlandet. Alt forenede sig saaledes om at hindre opkomsten af en egen handelsstand i Norge, — jeg mener ikke af smaa detaljhandlere, dem som „Kongespeilets" høibyrdige forfatter med fornem foragt kalder „høkere og falsknere", men af engroshandlere, som havde sine skibe gaaende paa fart til udlandet, og som

---

[1] *Rot. litt. claus.* II s. 156 b.

hjemme havde en anseet borgerlig stilling. Dog er det ikke tvilsomt, at der paa Haakon Haakonssøns tid holdt paa at danne sig en saadan stand i Norge, eller kanske rettere i den ene by Bergen. Handelen var for livlig og omfattende og sammenstrømningen af fremmede for stor, til at det længere gik an saadan lige til at stille bymænd og bønder under samme retslige vilkaar, saaledes som man før havde gjort. Under Haakon Haakonssøn og end mere under hans søn Magnus begyndte da byerne (d. e. Bergen, Nidaros, Oslo og Tunsberg) at ordnes som særskilte dele af riget, forskjellige fra landet, og at faa sine egne love og forordninger, ja endog en ringe grad af selvstyre[1]. Og hvad vi kan se af historiens sikre kjendsgjerninger, peger hen imod det samme — at der i byerne, fremforalt i Bergen, fandtes en klasse og det en temmelig talrig klasse næringsdrivende, hvis virksomhed det var *at drive* handel paa udlandet, eller rettere paa England, *og dét* en klasse mænd, som ikke først og fremst eller ved siden af var jordbrugere eller haandværkere eller hvad andet, det nu kan være, men som ene og alene var kjøbmænd. „Kongespeilets" sagkyndige forfatter fortæller saaledes ligefrem, at der var folk, som stadig sad i kjøbstæderne og drev handel[2]. Og i alle de privilegier, som nordmændene faar over i England, og i de overenskomster, som sluttes mellem den norske og den engelske konge, tales der om den norske konges kjøbmænd (*mercatores*),

---

[1] Ang. den ældre og den yngre (Magnus Lagabøters) bylov se „Norges gamle love"; jfr. Munch IV, 1 s. 569 ff.

[2] Kongespeilets ord (k. 4) lyder: „*En ef þú átt almikit fé í kaupferðum, þá skiptu því í þrjá hluti; legg einn hlut í félag við þeim mǫnnum, er jafnan sitja í kaupstǫðum ok sé þar tryggvir ok kunni vel við kaup.*

ikke om hans undersaatter[1]. Og paa Erik Magnussøns tid var der i Bergen et eget laug af „*Englandsfarere*“, eller skippere, som stadig var i fart mellem England og Norge[2]; (om laug af Tysklandsfarere eller Hollandsfarere hører vi derimod intet). Ikke blot fra Bergen, men ogsaa fra andre norske byer var det, handelen paa udlandet gik. 1225 f. eks. kom der til Lynn en skipper fra Nidaros, som kalder sig „Skule jarls kjøbmand“, og som fik lov til at kjøbe hele 200 quarteria korn der i staden[3].

---

[1] Se f. eks. traktaten af 1217 (Rymer I s. 149) og Haakons brev 1223 (Royal letters of Henry 3, I s. 216—217).

[2] „Norges gamle love“, III s. 25. Retterbod af 1295, hvori det forbydes inden- og udenlandske at slutte sig sammen til noget gilde eller nogen korporation, „digte sig nogen lov eller sætning“. Foruden haandværkere nævnes ogsaa „*Englandsfarere*“. Merkeligt er ogsaa følgende sted i Magnus Lagabøters bylov: „Hvis en matros bryder sin kontrakt med skipperen, skal han bøde én mark sølv, hvis det sker indenlands. Hvis matrosen bryder kontrakten i Danmark, eller Gautland eller Svitjod, skal han bøde 2 mark. Hvis manden bryder sin kontrakt paa Gotland eller i Samland, skal han bøde 4 merker sølv. Hvis han bryder kontrakten i England eller paa Orknøerne, Hjaltland eller paa Færøerne, skal han bøde 8 merker sølv. Bryder han endelig kontrakten paa Grønland eller Island eller øst i Rusland (*i Gaurðum*), skal han bøde 8 ørtuger og 13 merker sølv“ (N. G. L. II s. 276 f.). Her nævnes altsaa, hvad matrosen skal bøde i tilfælde af kontraktsbrud, og bodens størrelse afhænger, som man ser, af hvor langt fra hjemmet det er skeet. Disse steder, hvorhen norske skibe pleiede at fare, regnes da op i loven. Men blant dem leder vi forgjæves efter Tyskland og Nederlandene. Hvad kan grunden hertil have været? Vel ingen anden, end at norske saa sjelden kom til disse to lande, at loven ikke fandt det nødvendigt at sætte nogen bestemmelse for kontraktsbrud dér.

[3] Kjøbmanden hed Andres, søn af Arne, og kalder sig „*mercator ducis Norwegie*“. Skule blev 1223 jarl over det Nordenfjeldske

Men disse spirer fik ikke lov til at vokse og trives. Havde det endda været hundrede aar før i tiden. Men nu var det for sent. De fremmede havde faaet for stor magt, var blevne uundværlige i landet. 1250 sluttedes den første handelstraktat med Lübeck, og de første tyskere havde alt begyndt at nedsætte sig for alvor i Bergen[1]. Ja en enkelt gang hører vi endog om tyskere, som fra Norge af drev handel paa England[2]. Men endnu var det England, som spillede hovedrollen for Norge. Did var det, alle Haakons gesantskaber gik; did seilede de norske skibe, og med England var det, man sluttede overenskomster og traktater. Til den tyske keiser derimod gik der under Haakons lange regjering kun to gange sendebud. Og vi hører aldrig om norske skibe, som seilede til Hansestæderne. Forbindelsen med England var det, som holdt liv i vor handel og skibsfart, der gjorde Bergen til den store, rige og blomstrende by, som baade sagafortællerne og fremmede forfattere (som Matthæus Parisiensis) med beundring taler om.

Norge. Kjøbmanden kan derfor vanskelig have været andetstedsfra end fra Nidaros (*Rot. litt. claus.* II s. 10).

[1] Se Munch IV, 1 s. 584. (I anledning af striden mellem suterne og biskopen i Bergen blev det oplyst, at der alt paa Haakon den Gamles tid havde været tyske vintersiddere i Bergen, dog kun faa).

[2] *Cal. of Doc. rel. to Scotland* I no. 227. Der kom 1228 til England et skib med norsk besætning og tyske kjøbmænd ombord.

IV.

Magnus Lagabøter.

Krigen med Skotland i Haakon Haakonssøns sidste aar indvirkede ogsaa paa forholdet til England, og det var vist ikke langt fra en krig mellem Norge og England. Haakons tog vakte, kan vi se, ikke liden frygt i England[1]. Og det saa ogsaa ganske farligt ud, da Haakon tænkte paa at sætte over til Irland og hjælpe irerne mod deres engelske undertrykkere. Medens Haakon opholdt sig ved Suderøerne, kom der udsendinge fra irerne med bøn om hjælp mod englænderne, og Haakon stillede sig ikke afvisende til sagen, men sendte en suderøing ved navn Sigurd over til Irland for at undersøge[2] forholdene der. Sigurd kom en tid efter tilbage. Og det var kun den sene aarstid, som hindrede Haakon fra at drage over til Irland[3]. Istedet gik han i vinterkvarter paa Orknøerne. Og havde han levet længere, er der vist al sandsynlighed for, at han havde udført sit forsæt. Ialfald var dét den almindelige tro hos irerne, som naar annalerne fra

---

[1] Se Munch IV, 1 s. 397.

[2] Haakon Haakonssøns saga k. 361 (Ungers udg.): *Þá er Hákon konungr kom í Suðreyjar, kómu þau orð af Írlandi, at þeir buðust undir hans vald ok þóttust mjǫk þurfa, at kœmi af þeim úfrelsi enskra manna, þvíat þeir héldu þá alla hina beztu staði með sjónum. Konungr sendi þá út Sigurð Suðreying at skynja, með hverju Írar byði honum þangat.*

[3] Haakon Haakonssøns saga k. 362 (s. 475): *Þar* (d. e. paa øen Lamlash paa den indre side af Arran i Skotland) *kómu til hans þeir menn, er hann hafði sent til Írlands, ok sǫgðu, at Írar vildu halda allan herinn um vetrinn, til þess at Hákon konungr frelsaði þá undan valdi enskra manna. Hákon var mjǫk snúinn á þat at sigla til Írlands, en alþýðunni var þat mjǫk í móti skapi.*

Loch-Cé fortæller, at „*Ebdhonn* (d. e. Haakon) konge af Lochlann (d. e. Norge) døde i Innsi-Orc („Orknøerne") paa veien til Erin". Heldigvis blev der dog intet af dette, og Norge undgik en krig med England, som i alle tilfælde vilde have været farlig og unyttig, om end ikke ydmygende for Norge. Forholdet var dog fremdeles temmelig kjøligt, ikke blot mellem kongerne, men ogsaa mellem folkene i begge lande. Der forefaldt adskillige slagsmaal og uroligheder, som gav anledning til megen klage fra begge sider. Om dette faar vi oplysning i et brev, som Henrik 3 skrev til kong Magnus[1], da denne ved kanniken Adam fra Stavanger officielt havde meldt ham sin faders død. Kong Henrik begynder med at udtale sin sorg over Haakons bortgang, hvem han „sørger over som sin specielle ven". Han fortsætter med at omtale, at Magnus i sit brev havde nævnt, at norske kjøbmænd sidste vinter (1263) havde fortalt kong Haakon, at de nordmænd, som havde lidt tab i England, skulde faa skadeserstatning, hvis det samme skeede med englænderne i Norge. Grunden til, at der ikke er foretaget noget skridt i denne anledning, er, siger han, at nogle engelske skibe var blevne beslaglagte og benyttede i krigen mod hans svigersøn, kong Alexander af Skotland, „hvilket synes skjændigt for begge parter". Men — skriver kongen videre — da han ønsker at fortsætte det fredelige forhold, som var begyndt under Magnus's afdøde fader, er han villig til, at hans egne og de norske kjøbmænd frit skal kunne komme og gaa mellem begge lande indtil et aar efter førstkommende Michalsmesse (29 sept.),

---

[1] Cal. of doc. rel. to Scotland, I no. 2355. Brevet er dateret 28 juni 1268.

forudsat at der i mellemtiden er sluttet fred mellem Norge og Skotland.

Endnu varede det dog flere aar, før der kom ro og orden i handelen mellem Norge og England. Først 21 aug. 1269 fik de overordentlige gesanter, kansleren Askatin og erkediakon Peter af Hjaltland i Winchester istand en „freds- og enighedstraktat“ mellem kong Magnus og Henrik 3[1], angaaende den skade og de fornærmelser, som begge rigers indbyggere havde tilføiet hinanden. Der blev nu sluttet en evigvarende fred mellem landene, og tillige blev der fattet mange vigtige bestemmelser angaaende handelen. Kjøbmændene skulde frit og i fred og ro seile mellem landene og sælge sine varer, og ingen, som kjøbte af dem, skulde kunne tage varerne, før han havde betalt for dem. Skibbrudne skulde trygt kunne udbedre sine skibe og beskyttes mod overlast. De, som krænkede denne fred, skulde eftertrykkelig straffes. Hvis en fiende af den ene konge flygtede til den andens land, skulde han i høiden faa være der et aar, hvis han ikke i mellemtiden blev taget til naade igjen. Af brevet skulde ett eksemplar bero hos den engelske konge og ett ligelydende hos kong Magnus.

Ved denne overenskomst blev da det gode forhold mellem de to riger gjenoprettet. At dette havde stor betydning baade for Norge og ikke mindre for England, bliver klart ved et brev, som Henrik 3, straks efterat traktaten var sluttet, skrev til kong Magnus[2]. Vi ser deraf, at det i overenskomsten var bestemt, at de fornærmelser, nordmændene og englænderne før 15 aug. 1269 havde tilføiet hinanden, skulde gaa op i op. Herfra und-

---

[1] Rymer I s. 480. Se ogsaa Munch IV, 1 s. 670 f.

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 330.

toges dog de fornærmelser, tab og overgreb, som 1269 var tilføiet nordmændene paa markederne i Boston, Lynn og Bolton af sex navngivne mænd[1]. Disse skulde dømmes efter Englands lov og ret.

I dette tror jeg, vi har et bevis mere paa, hvad jeg før talte om, nemlig at der under Haakon Haakonssøn begyndte at danne sig en virkelig handelsstand i vore byer. De fremmedes eksempel kan ikke have været uden lærdom for nordmændene. Borgerne har begyndt at slutte sig sammen og for alvor at optage konkurrencen med udlandet. De har forstaaet, hvor vigtigt det vilde være, om de selv kunde føre Norges produkter til de fremmede markeder. Men konkurrencen har vakt forbitrelse og had hos de engelske kjøbmænd. Man har søgt at holde nordmændene borte fra de store markeder i Boston, Lynn og Bolton. Det er kommet til stridigheder, og nordmændene har ligget under. Lige merkeligt er det dog, at de norske kjøbmænd har faaet skadeserstatning i England. Det omvendte hører vi ikke nogen tale om. Den engelske konge kan ikke have gjort dette,

1 „*Exceptis dumtaxat damnis et iniuriis Noricis illatis anno prædicto* (ɔ: *1269*) *in nundinis St. Bothulphi* (*d. e. Boston*) *per Johannem de Benyngton, Thomam de la Gutere, Rogerum Chaumpeneys, et Willielmum Chaumpeneys, et etiam exceptis spoliationibus et iniuriis Noricis illatis per Willielmum de Lenn et Johannem de Bolton, volumus et concedimus prædicto regi Norwegiæ quod prædicta damna et iniuriæ prædictis Noricis illata in nundinis prædictis, et etiam præfatis Noricis similiter illata per præfatos Willielmum de Lenn et Johannem de Bolton corrigantur et emendantur, prout de jure et secundum legem et consuetudinem regni nostri fuerit faciendum.*"

(Hvad de nævnte navne angaar, saa kjendes kun *Gutere* andetstedsfra. En *Thomas de la Gutere* var 1300 parliamentsmedlem for Malmesbury; *Parliamentary writs and writs of military summons* I s. 651).

bare fordi englænderne i særlig grad havde forgrebet sig paa de norske. Det maa være skeet, fordi man fandt det nødvendigt at staa sig godt med Norge. Konkurrencen med hanseaterne spillede vel ogsaa ind. Thi først nu mod slutningen af aarhundredet var det, at tyskerne for alvor kastede sig ind paa Norgeshandelen. 1278 og 1279 fik Lübeck og Bremen sine første frihedsbreve i Norge, og Rudolf af Habsburg gjorde alt for at stemme Magnus venskabelig mod tyskerne[1]. Fremdeles var det dog mod vest og ikke mod syd, Norges politik gik. Magnus var en klog og forsigtig mand. Han indsaa godt, hvor farligt det vilde være at indrømme tyskerne altfor store friheder. Derfor var de begunstigelser, Lübeck og Bremen fik, i sig selv ganske smaa og ubetydelige, kun saa meget at man ikke fik hanseaterne til fiender. Med England herskede der derimod igjen den bedste forstaaelse.

Ofte gik der sendebud med breve og gaver mellem kongerne. Prægtigt var især et gesantskab, som Edward 1 i 1276 under Roger Brun fra Yarmouth sendte til kong Magnus. Bare reiseudgifterne beløb sig til 100 mark sterling[3]. Og lige før sin død skrev Magnus til kong Edward og anbefalede sine sønner til hans velvilje;

---

[1] Se Munch IV, 1. s. 666 ff.

[2] Suhm, Historie af Danmark, X s. 1008. Munch IV, 1. s. 671.

[3] Issues of the Exchequer (Henry 3—6), s. 91. [100 mark = omkr. 3000 kroner i vore penge, men har en flere gange større virkelig værdi]. Faa dage efter at Magnus havde takket for dette gesantskab, sendte han sin ridder Yvo til Edward med gaver af falke, hermelin og et hvalroshoved. [Rymer's *Foedera*]. 1279 sendte Magnus igjen falke til England [Rymer I s. 575]. Og i beg. af 1280 sendte Edward til Magnus nogle værdifulde relikvier. For disse takker Magnus i brevet lige før sin død. Dette blev dog først sendt, efter at han var død, 6 mai 1280. [Rymer I s. 580].

— et lidet eksempel blandt de mange, paa hvor vigtigt man ansaa Englands venskab for at være.

V.

Erik Magnussøn.

Under Erik Magnussøn fik — som bekjendt — forbindelsen med Norge for en tid en hidtil ukjendt betydning for England, nemlig paa grund af de skotske forhold: Eriks giftermaal med en skotsk prinsesse, den skotske konges død uden arvinger, pigen fra Norges arveret til Skotlands krone, hendes paatænkte ægteskab med Edwards søn, hendes tidlige død og de deraf opstaaede forviklinger. Vi ser da ogsaa, at der i denne anledning stadig gaar sendebud mellem den norske og den engelske konge, at Norges høibyrdigste og mest anseede mænd, som Bjarne og Vidkunn Erlingssøn, Alf jarl, Thore Haakonssøn o. fl. opholder sig som underhandlere i England[1]. Dette maatte naturligvis skabe en ret levende forbindelse mellem Norge og England og ikke mindst mellem de to landes stormænd. Saaledes kom Bjarne og Vidkunn Erlingssøn under gesantskabet i 1284 i et meget nært og venskabeligt forhold til den engelske konge[2]. Men

[1] Erik Magnussøns og hans datter „pigen fra Norges“ forbindelse med Skotland og England har Munch fuldstændig oplyst i sin historie (IV, 2), ligesom de vigtigste aktstykker findes aftrykte i *Diplomatarium Norvegicum* og i Rymers *Foedera.* Jeg skal derfor forbigaa det her.

[2] Brev fra Vidkunn Erlingssøn, hvori han takker kong Edward for hans venlighed mod ham og hans broder under opholdet i England (Korens fot. Meddelt i uddrag i „*6th Report of the Deputy Keeper of the Public Office*“, s. 110, no. 1487). Bjarne nævner i sit testamente en guldring, han fik af kong Edward

merkeligt er især et brev fra baronen hr. Thore Haakonssøn, hvori han beder om at faa blive den engelske konges mand, og hvori han for det tilfælde, at hans svoger *Olivarius* (d. e. Alf Erlingssøn) skulde ansøge om kongens beskyttelse, andrager om, at denne maa tilstaaes ham[1]. Dette brev er vistnok skrevet i 1289 eller 90, da Thore Haakonssøn var som gesant over i England[2]. Thore er vel ogsaa under Alfs strid med hertug Haakon kommet i et mindre venligt forhold til denne, saa han har for alle tilfældes skyld villet sikre sig og ogsaa sin svoger, Alf jarl, om det skulde gaa rent galt[3]. Hr. Thore fik forresten ikke nogen brug for den engelske konges beskyttelse. Thi Alf blev dræbt samme aar, og Thore selv vendte hjem til Norge, hvor han levede i fred og ro som en anseet mand indtil sin død mange aar efter[4]. Hvor megen indflydelse disse forhold havde paa handelen, er ikke godt at sige. Men vi tør vistnok antage, at nordmændene især i 80-aarene, før „pigen fra Norges“ død, paa alle maader blev begunstigede, naar de kom til England for at handle. Traktaten af 1269 blev saaledes fornyet i 1284. I slutningen af Eriks regjering indtraadte

---

[1] „*Sixth Report of the Deputy Keeper of the Public Record Office*“ s. 110, no. 1494. Hr. Thore kaldes i det engelske dokument *Theodoricus, baron af Tuisbergh*, hvilket sidste navn vistnok skal betegne Tønsberg. Theodoricus er naturligvis en latinisering af Thore. (Han kaldes ogsaa *Therricus* paa latin). Hans svoger (i brevet staar *frater*, som i middelalderen alm. betyder „svoger“) *Olivarius* er naturligvis jarlen Alf Erlingssøn. [*Olivarius* kalder i sin „Norges Beskrivelse“ Absalon Pederssøn ham, „Norske Magasin“ I s. 81].

[2] Prof. G. Storm i „Norsk historisk Tidsskrift“ 2 række IV s. 180.

[3] *Alf blev landsforvist 1286 og dræbt 1290.*

[4] Han døde 1317 som befalingsmand over Skienssyssel.

der, som Munch har paavist, et kjøligt forhold mellem Norge og England, idet Norge sluttede sig til Frankrig og Skotland mod Edward I[1]. Men hvilken betydning dette har havt for skibsfarten og handelen, kan man ikke tydelig se. Thi fra Eriks sidste aar har vi ingen efterretninger om forbindelsen mellem de to lande. Mulig er denne taushed et daarligt tegn. Men før 1294 var ialfald handelen meget livlig. Nordmændene drev handel ikke blot paa England, men ogsaa paa Skotland. Saaledes hører vi, at der 1286 blev beslaglagt nogle norske skibe i Berwick[2]. Og i Bergen var der, som det synes, et eget laug af Englandsfarere. Men ikke alene fra Bergen, ogsaa fra andre byer i Norge blev der drevet handel paa England, saaledes fra byerne ved Kristianiafjorden, Tønsberg og Oslo. I 1292 befalede nemlig Edward I, at der skulde anlægges sag mod en del personer, som ved kysten mellem Tornham og Burnham i grevskabet Norfolk havde overfaldt nogle „*Wykenger* og *Berges*" og andre kjøbmænd fra Norge og røvet deres gods[3]. Nu er *Berges* naturligvis betegnelse for folk fra Bergen, og det ligger da nær at antage, at *Wykenger* vil sige folk fra Viken, vel nærmest fra byerne der, Tønsberg eller Oslo; mulig har der dog — ligesom i vore dage — boet skippere ikke bare i byerne, men langs hele fjorden, f. eks. paa Nøterø og Tjømø. (Det er ellers et

[1] Audun Hugleikssøn afsluttede, som bekjendt, 1295 en traktat mellem den norske og den franske konge.

[2] Se Munch IV, 2 s. 128 f. Brev fra Alf Erlingssøn under hans ophold i England til de skotske rigsforstandere, hvori han klager over beslaglæggelsen.

[3] Calendar of Patent Rolls of Edward I, 1281—92, s. 490.

ganske morsomt træf saa sent i middelalderen at støde paa ordet „*viking*“ i dets oprindelige betydning[1]).

Ligesom der i Bergen var „Englandsfarere“, saa var der vistnok i flere engelske byer en klasse kjøbmænd og skippere, som man vel snarest kunde kalde Norgesfarere. Og de mænd, som drev Norgeshandel, var — kan vi se — ikke smaafolk og ubetydelige kjøbmænd, men hørte tværtimod til de første i England og var af gamle kjøbmandsfamilier: saaledes f. eks. John le Jovene, som i 1280-aarene drev handel paa Norge[2]. Af folk med samme efternavn finder vi paa denne tid en kjøbmand i Berwick-on-Tweed[3] og en toldopkræver i byen Sandwich[4, 5].

---

[1] P. A. Munch antager, at oldn. *víkingr* vil sige „en mand fra Viken“.

[2] 30 apr. 1286 faar *John le Jovene* leidebrev for at drage til Norge. 1281 og 1285 faar han leide paa 2 aar hvergang for at gaa over havet. Dette „over havet“ (*beyond seas*) vil visselig sige til Norge. Thi hverken paa Danmark eller Østersøen drev England endnu nogen handel (Calendar of Patent Rolls, Edward I, 1281—92, s. 170 og 241).

[3] Calendar of Patent Rolls, Edw. I, 1281—92, s. 435, *Thomas le Jovene* (ell. *Joefne*), 1291.

[4] Parliamentary writs and writs of military summons. I, s. 683, *Michael le Joefne.*

[5] Af andre engelskmænd, som ved denne tid handlede paa Norge, kan mærkes *John fra Great Yarmouth* (Brev fra kong Erik til Edward I angaaende skadeserstatning til ham for nogle skibe. „Sixth Report“ s. 110, no. 1487). 1286, 4 juni faar *Arnold de Barache* og *Peter de Columbariis* leide indtil næste pintse for at reise til Norge med varer for *William Barache.* (Cal. of Patent Rolls, Edw. I, 1281—92, s. 249). Baade de to Barache'r og Peter de Columbariis var anseede folk. 1290 faar saaledes Arnold B., der her kaldes „attorney of Peter de Columbariis, the Kings butler“, i opdrag at reise rundt i de forskj. dele af riget for at kjøbe vin til kongen (Cal. of Patent Rolls, Edward I, 1281—92, s. 367).

Især er dog kong Eriks forbindelser med et banquierhus i London interessante. Firmaet hed *Awarson & Serwat* og var fra Cahors, en by i Sydfrankrig, hvis indbyggere havde store handelsprivilegier i London og ved siden af lombarderne var de største pengemænd i England.[1] Især maa det her nævnte firma have været meget betydeligt og anseet. Thi vi finder William Serwat flere gange omtalt som parliamentsmedlem for byen London[2]. Af disse kjøbmænd havde nu kong Erik laant penge for saa meget eftertrykkeligere at kunne virke for sine egne og sin datters anliggender i Skotland og desuden for at udstyre sin datter, da hun skulde ægte kong Edwards søn. Som sikkerhed for pengene havde han sat i pant til kjøbmændene de 700 mark sterling, han aarlig skulde have fra Skotland. Men efter kong Alexanders død (1286) havde han nu i fire aar ikke seet noget til disse penge. Derfor skriver baade kong Erik og hans broder hertug Haakon om vaaren 1290 til den engelske konge og beder ham om at søge at faa bevæget de skotske rigsforstandere til at udbetale de 2800 mark sterling, han skylder de to kjøbmænd[3].

---

[1] Se Lappenberg: „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London".

[2] Parliamentary writs II, 1 s. CCXIX. Han var parliamentsmedlem 1309 og 1319. Kjøbmændenes navne var *William de Awarson* og *William Serwat* (eller *Cerwat*). Munch, som — efter Rymer — kjender til, at kong Erik havde laant penge af dem, kalder dem feilagtig *William Daverson* og *William Suat* (IV, 2 s. 194).

[3] Korens fotografier no. 40 og 41. Hertug Haakon siger i sit brev, at det var Eriks dronning Margrete, som havde laant pengene. Men dette kan ikke være rigtigt. Thi den pengesum, Erik skyldte, var 2800 mark, og som pant derfor havde han sat indtægterne fra Skotland. Det er derfor rimeligt, at han havde laant pengene efter Alexanders død i 1286, da de 700 mark, han skulde have havt i de 4 aar derefter, nøiagtig bliver 2800 mark.

Men Erik fik ikke sine penge fra Skotland[1]. Og de engelske kjøbmænd trængte paa. Man maatte derfor finde paa en anden maade for midlertidig at tilfredsstille dem. I denne anledning reiste da William i slutningen af april 1290 over til Norge. 20 april 1290 udnævnte han William de Awarson og William Fresenede til sine befuldmægtigede, medens han selv reiste til Norge, og 28 april faar han leidebrev paa tre aar for sig selv, sine tjenere og sit skib „Cumfort", som han nylig havde kjøbt i Boston[2]. Hvorfor skulde han nu være borte i hele tre aar? Grunden synes tydelig. Afgiften fra Skotland, som kong Erik havde sat i pant for sin gjæld, var altfor tvivlsom til, at man længer kunde tage den for fuld sikkerhed. Det er da rimeligt, at Erik har maattet bekvemme sig til at sætte i pant nogle af de kongelige indtægter i Norge, f. eks. toldindtægterne eller lignende.

Under Erik Magnussøn mener man almindelig, at tyskernes overmagt i Norge begyndte. Den uheldige krig med Hansestæderne maatte naturligvis i høi grad øge disses indflydelse i landet, og vi ved jo, at det var kong Erik, som udstedte de første egentlige privilegier til Hansestæderne. Virkningen heraf viser sig ogsaa paa Englandshandelen. Vi ser flere tyskere, som direkte fra Norge driver handel paa England, og omvendt[3]. Ja hertug Haakon udførte endog êngang furuplanker og brynesten med en skipper fra Friesland, som vel var bosiddende og

---

[1] De var endnu ikke udbetalt i 1292 (Munch IV, 2 s. 198).

[2] Cal. of Patent Rolls, Edw. I 1181—92, s. 351 og 383.

[3] 1293 eller 94 anbefaler kong Erik til Edward I's velvilje „*discretus vir*" Conrad von Stege fra Elbing, hvis skib havde lidt skibbrud ved Englands kyst. Marts 1284 seilede Richard de Alemannia med hvede tilhørende Reginald Grey til Norge og derfra til Østersølandene for at kjøbe korn (d. e. rug). (Cal. of Patent Rolls, 1281—92, s. 116).

drev handel i Oslo[1]. Men alligevel har Munch neppe ret, naar han mener[2], at nordmændenes handel alt nu begyndte at forfalde, og at hanseaterne blev eneraadende over handelen. Thi paa Haakon Magnussøns tid, ja endnu senere ser vi fremdeles, at ikke faa norske kjøbmænd selvstændig drev handel paa udlandet. Og desuden maa vi huske paa, at konkurrencen med englænderne endnu var meget levende. Grunden til hanseaternes overmagt var vel i det hele — foruden deres fortrinlige organisation —, at de lidt efter lidt kom til at dominere handelen, ikke blot i Norge, men ogsaa i England, hvor de allerede i midten af det 13de aarhundrede havde sine kontorer i de største byer, som London, Boston og Lynn. Fra sine filialer i Norge og England kunde de saaledes fuldstændig dirigere Englandshandelen. Thi hovedudførselen fra Norge har sikkerlig altid gaaet mod vest til England og aldrig *direkte* til Tyskland. Denne opfatning støttes ogsaa af *Schäfer*, som siger[3]: „Hamburgs søret anser det for en selvfølge, at skibe, som gaar til Norge eller Skaane for at hente vinterfisk, derfra seiler videre til England, Flandern og gjennem den Britiske Kanal til vestkysten af Frankrig". Kun hvad sildefisket ved Bohuslenskysten angaar, som netop ved denne tid begyndte at drives, maa vi antage, at tyskerne altid har været dominerende. Vi ser ogsaa, at de privilegier, som tyskerne under kong Erik fik, fornemmelig angik sildefisket og sildeudførselen.

---

[1] Hanseakten aus England, no. 16. I Ravenser i grevskabet York landede der bl. a. 1294 et skib, som tilhørte *Evitot de Frisia,* lastet med *ferenraft* (d. e. furuplanker) og *lapis acutus* (d. e. brynesten), *quæ bona sunt Hertof(i) fratris regis Norwagie.* [*Hertof* synes at maatte være en forvanskning af *hertogi*].

[2] IV, 2 s. 245 f.

[3] „Das Buch des lübeckischen Vogtes auf Schonen" (udg. i Hansische Geschichtsquellen) indledningen, s. LXII.

Tørfisken derimod, Norges vigtigste udførselsartikel, udførtes fra Bergen. Og her var det, tyskerne og englænderne konkurrerede og netop ved sin konkurrence gjorde det muligt for den norske handel endnu en tid at existere. Og netop nu, i begyndelsen af det 14de aarhundrede, synes det, som om englænderne med fornyet kraft har kastet sig ind paa Norgeshandelen.

VI.

Haakon 5 Magnussøn.

Haakon 5's regjering er et vendepunkt i vor historie. Med ham afsluttes en gammel tid, og en ny begynder, ikke blot i vor ydre historie, men ogsaa i hele vor indre udvikling, i det aandelige som i det materielle liv i Norge. Og ligeledes med hensyn til handelen og næringslivet: England maa vige pladsen for hanseaterne. Grunden hertil laa vel for en væsentlig del i hanseaternes økonomiske overlegenhed overfor englænderne, saaledes at de kunde overbyde disse sidste i konkurrencen. Men at det var netop nu under Haakon 5, at hanseaterne fik overtaget, det skyldes andre grunde, det skyldes nordmændenes egen holdning overfor englænderne, Norges forandrede politik ligeoverfor udlandet.

For at forklare dette er det nødvendigt at gaa lidt tilbage i tiden, til Erik Magnussøns dage. Vi har før hørt om, hvorledes Erik Magnussøn ved sit giftermaal med to skotske prinsesser kom i et meget nært forhold til Skotland. Og i 1295 sluttede jo Audun Hugleikssøn paa kong Eriks vegne alliance med den franske konge, hvorved Norge kom i forbund med Frankrig og Skotland mod England. Men dette forbund fik ingen betydning;

thi Philip den smukke sluttede snart efter fred med Edward 1, som ægtede hans søster, og 1296 afsatte Edward den skotske konge John Balliol og gjorde sig selv til Skotlands herre Alle grunde maatte saaledes tale for, at man i Norge holdt sig tilvens med England. Og i Haakon 5's første aar hører vi heller ikke andet, end at forholdet mellem ham og Edward 1 var godt. Men anderledes var det med befolkningen i de to lande. Tyskernes eksempel har tydeligvis smittet. Englænderne er blevne mere og mere paagaaende og anmassende, og der er opstaaet uvilje mod dem i Norge. Der har været sammenstød og slagsmaal, og skibe er beslaglagte. Første gang, vi hører om noget saadant, er i januar 1304, da byen Scarborough (*Scardeburg*) skrev til Edward 1, at kong Haakon ikke vilde give skadeserstatning for et skib fra deres by, som var beslaglagt i Bergen. De bad derfor om at maatte faa vederlag ved beslaglæggelse af norske skibe i England[1]. Heri har kongen vistnok indvilget. Thi udpaa sommeren 1304 meddeler den kongelige embedsmand i byen Boston, at han har lagt arrest paa norske kjøbmænds varer til en værdi af 100 £ i anledning af den uret, man i Bergen havde tilføiet to borgere fra Scarborough[2]. Hvordan det videre er gaaet, kan vi desværre ikke se, da vi ikke har flere breve i denne sag.

Hvad der skeede under Edward 1, var dog kun som et forvarsel paa de senere begivenheder. Ialfald havde jo kong Haakon selv al grund til at søge at staa sig godt med Edward 1.

Anderledes blev dog forholdene, da Edward 1 døde (1307), og hans udulige og svage søn Edward 2 (1307—27) kom paa tronen, medens Robert Bruce omtrent sam-

---

[1] Korens fotografier no. 49.
[2] — — „ 50.

tidig begyndte sin opstand mod England. Thi baade var Robert Bruce en tapper og dygtig mand, som efter nogle aars forløb befriede Skotland og i sit folks som i udlandets øine stod som en prægtig helteskikkelse, og dertil kom, at han var nær i slægt med det norske kongehus. Hans søster Isabella, som endnu levede, var jo kong Eriks enke. Saa ser vi da, at kong Haakon baade af naturlig sympathi og slægtsfølelse og af politiske grunde begyndte at nærme sig Skotland. Thi haabet om muligens at gjenvinde Suderøerne og Man eller ialfald ønsket om at sikre den aarlige afgift fra Skotland virkede vistnok med.

Følgen af denne tilnærmelse var, at Haakon om høsten 1212 sendte et høitideligt gesantskab over til Skotland, hvorved traktaten i Perth blev fornyet og bekræftet og til gjengjæld Robert Bruce's kongeværdighed udtrykkelig anerkjendtes[1]. Samtidig blev der truffet en del bestemmelser angaaende den skade, som begge rigers indbyggere gjensidig havde tilføiet hinanden i de sidste aar. Vi ser deraf blant andet, at skotterne maa have drevet ikke saa liden handel paa Norge. Thi nogle kjøbmænd fra St. Andrews klagede over, at de kongelige sysselmænd i Norge havde fængslet dem og frataget dem deres gods. Ved overenskomsten i 1312 fik de nu godtgjørelse for sit tab, som ansloges til 600 mark sterling.

Før dette — i begyndelsen af Haakons regjering — var forholdet til England — som sagt — ganske godt. 1309 sendte endog Haakon et gesantskab over til England for at faa fornyet den gamle traktat[2]. Edward 2 svarer ganske venligt herpaa[3], og alt synes godt og vel.

[1] Acts of the Parliament of Scotland I s. 101; Diplomatarium Norvegicum, II no. 114.

[2] Traktaten var, som før omtalt, sluttet 1269 og fornyet 1284.

[3] Rymer II, 1 s. 81.

Men snart efter maa der være foregaaet et omslag i Norge. Thi Edward 2 skriver udpaa høsten (26 aug.) 1310 til sheriffen af Norfolk[1] og meddeler ham bl. a., at han paa den norske konges anmodning havde sendt denne en fredstraktat, som var sluttet mellem den afdøde konge (d. e. Edward 1, 1272—1307) og *Aquinus*, kongen af Norges fader[2], forat den inden en vis bestemt fastsat tid skulde besegles og sendes tilbage til England. Men uagtet denne frist nu forlængst var udløben, havde kong Haakon endnu ikke ladet høre noget fra sig. Hvad var nu grunden til dette pludselige omslag? Den maa have ligget dels i det forandrede forhold til Skotland og dels i selve englændernes optræden i Norge. Thi englænderne begyndte, som det synes, netop nu under Haakon 5's regjering ivrigere end nogensinde at drive handel paa Norge. Det var sagtens konkurrencen med tyskerne, som opildnede dem. Og dermed fulgte ogsaa, at englænderne ligedan som tyskerne søgte at opnaa udvidede privilegier i Norge. Af Edward 2's svar til Haakon angaaende traktatfornyelsen i 1309 ser vi, at englænderne klagede over, at de maatte hjælpe til med at trække skibe paa land, følge forbrydere til henrettelsen og udstaa andre utrolige ting (*alia enormia*)[3]. Dette var bestemmelser, som gjaldt saavel for de indfødte som de fremmede. Men tyskerne havde allerede under Erik Magnussøn faaet fritagelse for disse paalæg. Og nu vilde englænderne følge deres eksempel. Men her kom de i kollision med de norske myndigheder; det samme

---

[1] *Calendar of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 279.*

[2] Her maa der være en feil. Thi Haakon Haakonssøn var død før Edward 1, Edward 2's fader, besteg tronen. Rimeligvis er Haakon feil for Magnus, Haakon 5's fader, der 1269 afsluttede en traktat med England, som 1284 blev fornyet af Erik Magnussøn.

[3] Rymer II, 1 s. 81.

var tilfældet ved fiskerierne, som de besøgte. De var gjenstridige og vilde ikke rette sig efter de kongelige sysselmænds befalinger. Saa kom det til slagsmaal, ofte blodige, og stemningen blev mere og mere ophidset, indtil katastrofen, det store brud, skede i 1312. Vi kan af brevvekslingen mellem Haakon og Edward 2 se, hvorledes forbitrelsen i begge lande stadig vokser, samtidig med at overgrebene fra begge sider tiltager. Der har vel ligget skyld paa begge sider. Men især har englænderne, som det synes, optraadt anmassende i Norge og søgt at tiltvinge sig rettigheder og privilegier. Som f. eks. i den første sag, vi hører om fra Edward 2's tid, og som den engelske konge kræver skadeserstatning for[1]. Der var en kjøbmand i Lynn, *Peter de Thornden*[2], som klagede

[1] Cal. of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 127. Brevet er fra 1308, 28 okt.

[2] *Peter de Thornden* maa have været en af de største kjøbmænd i Lynn. Han var nemlig 1323 parliamentsmedlem for denne by (Parliamentary writs II, 1 s. CCXXV). Navnet selv minder merkelig nok om Norge. 1310 nævnes der nemlig en norsk kjøbmand ved navn *Snarri de Thornden*, og 1313 omtales en anden norsk kjøbmand ved navn *Ingelram Lende de Thorenden* (Cal. of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 209 og 577), hvilket vistnok vil sige Throndhjem. Endelig kan merkes, at i en skrivelse fra byen Greifswald til den engelske konge 1344 nævnes et skib fra Lynn tilhørende *Peter de Thruntem*. I en ligelydende skrivelse fra Rostock kaldes manden *Peter de Drunthem* (Hanseakten aus England, no. 129 og 130). Vistnok er der temmelig mange aar mellem 1307 og 1344. Men navneligheden synes for stor til at kunne være tilfældig. Og nu er jo *Drunthem* det almindelige plattyske navn for Throndhjem. Skulde da ikke *Thornden* ogsaa kunne være det og *Peter de Thornden* saaledes egentlig være af norsk herkomst? (Byen Throndhjems officielle navn i middelalderen var jo *Niðaróss*. Men ved siden deraf kaldtes den almindelig slet og ret *kaupangr* eller *kaupangr í Þrándheimi* efter det omliggende landskab. Og lidt efter lidt

over, at der i Norge var røvet for 75 £ varer fra ham. Desuden vilde han have godtgjørelse for 19 £ 10 s., som en hel del smaafolk skyldte ham, nemlig: *Robert Loncol, Syworth Frost*, dennes broder *Omundr*, *Haward Motk*, *Berdolf Skeldr*, *Omundr Portr* og *Nicholas „servant of Scalderothe"* [1]. Vi maa vel tænke os, at Peter de Thornden er kommen til Bergen, hvor han har havt butik og drevet smaahandel. Men der er han paa én eller anden maade kommen i kollision med øvrigheden. Thi de folk, som han beskyldte for at have røvet varerne, var ikke almindelige borgere, men hørte til statens fornemste og mest anseede mænd, nemlig baronen hr. Vilhjalm af Torgar, den høitstaaende bergensborger Arne i Grasgarði, ridderen hr. Haakon Ormssøn og baronen hr. Thore Haakonssøn [2]. Naar saadanne mænd har skredet ind mod den engelske kjøbmand, kan man vanskelig tænke sig, at det er skeet uden gyldig grund. Og ligedan var det vist ofte ellers, hvor vi ser den norske

begyndte byen simpelthen at kaldes *þrándheimr* (ell. Throndhjem). De første eksempler, vi har herpaa i Norge, er fra slutningen af det 14de aarh. Men allerede langt tidligere var vistnok navnet i brug, især hos fremmede.

[1] Saaledes er navnene i den engelske gjengivelse. Disse folk kjendes ikke ellers. Navnene er ogsaa forvanskede. Jeg skal kun (efter min fader prof. S. Bugges meddelelse) nævne, at *Skeldr* vel er oldn. *skjaldari* (skjoldmager), *Portr* oldn. *portari* (portner), og at *Skalderothe* synes at svare til *Skaldaruð* (Eysteins jordebog 178) eller *Skallaruð*. Adskillige gaarde af dette navn forekommer i det sydøstlige Norge. Derfra har dog Nicholas neppe været. „*Servant*" (tjener, *servus*) har muligens været en titel; sml. *Claus Stofwosvein* (saa kaldes omkr. 1370 en kongelig tjener).

[2] Navnene er i den engelske original gjengivne saaledes: *Willielmus de Torwh, Thore Byshopessone, Orne Ingresgarth, Hakon Ormessone.* (*William de Torwh* og *Orne Ingresgarth* har prof. S. Bugge forklaret).

konges første mænd anklagede for at have røvet engelske kjøbmænds gods. Saaledes allerede aaret efter (1309), hvor vi har et ganske oplysende tilfælde. Brødrene *Richard* og *Nicholas de Fakenham* fra Lynn havde sendt sit skib *Welifare de Lenn* („Lynns Velfærd“?) til Norge med varer for over 73 £ sterling. Men da nu skibet kom til Norge (hvor, kan vi ikke se), arresterede kongens sysselmand paa stedet, *Omundr Daunz*[1] (d. e. baronen hr. Agmund den Unge Dans ell. Krøkedans) skibet med dets takkelage (til en værdi af 70 £) og førte bort med sig baade varerne ombord og en pung, hvori der laa 20 £. Og ikke nok hermed: han arresterede endog to af folkene ombord, John og Goeclin, og holdt dem i fængsel, indtil John døde og Goeclin slap fri mod at bøde 12 £. For disse tab (*tilsammen* 175 £ sterling) krævede nu kjøbmændene skadeserstatning[2] og klagede til den engelske konge. Edward 2 og ligesaa byen Lynn's øvrighed skrev nu til kong Haakon, men ganske forgjæves, kan man se. Hr. Agmund havde vel givet kong Haakon fyldestgjørende forklaring om grunden til det hele. Og Haakon har derfor ikke fundet det nødvendigt at svare. Men Edward, som kun hørte de engelske kjøbmænds ensidige forklaring, har ikke forstaaet dette. Derfor skrev han 22 mai 1309 til embedsmændene i Lynn og Boston og befalede dem at beslaglægge norske kjøbmænds varer, i Lynn (som den by, de mest søgte til) for 95 £ og i Boston for 80 £ sterling[3]. I Lynn lagde man nu — ifølge kongens befaling — arrest paa varerne og to skibe, som tilhørte *Snarre* og *Bordi* (d. e. Snare

[1] Hvor hr. Agmund havde syssel, ved man ikke. Se dog det følgende.

[2] For de to sømænds fangenskab og den enes død kræves der merkelig nok ingen skadeserstatning.

[3] Cal. of Close Rolls, Edw. 2, 1307—13, s. 115.

og Baard) *de Facstede* i Norge. Fire maaneder efter ser vi dog, de to norske skippere faar sit gods tilbage og tilladelse til at seile hjem igjen[1]. Men først havde de maattet stille fuld sikkerhed for, at de skulde betale de 95 £ inden førstkommende paaske, hvis de da virkelig med rette tilkom brødrene Fakenham. Næste paaske kom. Men de norske kjøbmænd har ikke kunnet bevise noget i disfavør af brødrene Fakenham. Derfor gav den engelske konge 7 mai 1310 befaling til baillifferne i Lynn om at overlevere til brødrene Fakenham de 95 £, som Snare og Baard fra *Falkestede*[2] havde efterladt som kaution.

Endnu var dog ikke sagen forbi. Thi foruden de 95 £ mente brødrene endnu, at de havde 80 pund tilgode. Disse skulde de jo, som vi har hørt, faa fra *Boston*. Men der kan ikke være kommet nogen skibe did i 1309. Thi 13 mai 1310 skriver Edward 2 igjen til embedsmændene i Lynn og siger, at de skal beslaglægge for 80 £ af norske kjøbmænds varer og holde dem tilbage, indtil brødrene Fakenham har faaet fuld skadeserstatning[3]. Dette er det sidste, vi hører om denne sag, som ikke bliver mindst merkelig derved, at én af de gaadefuldeste skikkelser i denne tid er indblandet i den: jeg mener baronen Agmund den unge Dans. Hr. Agmund blev ifølge de Islandske Annaler dræbt i 1309. Dette kan ikke være rigtigt. Thi 10de febr. 1310 træffer vi ham lyslevende i Bergen, hvor han er med at besegle et brev. Men nu fortæller Absalon

---

[1] Cal. of Close Rolls, Edw. 2, 1307—13, s. 235.

[2] I brevet af 28 sept. 1309 kaldes de *Snarre* og *Bordi de Facstede*; 7 mai 1310 kaldes de *Snarre* og *Bordi de Falkestede,* og 13 mai 1310 kaldes de *Snarri de Thorenden* og *Bordy de Falstathen.* Dette sted er efter velvillig meddelelse fra prof. Rygh sandsynlig enten Folkestad i Volden, Søndmør, gaards-no. 106—7, eller Folkestad i Vilnes sogn, Askevold pgd., gaards-no. 77—78.

[3] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 209.

Pederssøn i sin „Norges Beskrivelse“, at „herr Øgmund Dans, baron“, „satte sig op mod kongen og miste derved sit liv“[1]. Af denne sene og meget usikre oplysning har Munch sluttet, at han var med paa hertug Eriks tog til Oslo vinteren 1308—9, og at han derfor nu i 1310 mistede livet[2]. Dette er dog altsammen meget tvivlsomt. Hr. Agmund kan for den sags skyld gjerne være bleven dræbt af en uven og ikke henrettet[3]. Men hvis Munch har ret i sin slutning, da er det ikke umuligt, at plyndringen af det engelske skib hænger sammen med Agmunds formodede opstand. Thi skulde han deltage i et krigstog, maatte han jo trænge penge og søge at skaffe sig dem paa alle maader. Ganske merkeligt er det ogsaa, at de norske kjøbmænd, som tydeligvis har henvendt sig direkte til den engelske konge, ikke har kunnet give nogen fyldestgjørende forklaring af hr. Agmunds opførsel[4].

---

[1] Norske Magasin I s. 134.

[2] IV, 2 s. 263 f. og s. 535 f.

[3] Annalerne (prof. G. Storms udg.) no. VII, IX og X har for aar 1309: *Drepinn Ogmundr unge dannz.*

[4] Vi har endnu en sag fra 1309. Edward 2 skriver nemlig 27 aug. til embedsmændene ved toldboden i Lynn, at „*Ralph le Paumer*“ fra Lynn havde meddelt ham, at da han for en tid siden sendte et af sine skibe til Norge, saa blev det der angrebet af „*Asselacus Stellessone*“ (d. e. Aslak Stillaugs- eller Styrlaugssøn) og andre norske røvere, som ved kysten af Norge lagde ind mod det og røvede baade skibet og dets varer til en værdi af 100 £. Nu hændte det, at den samme Aslak blev drevet ind til Lynn med sit skib. Han skulde da staa til ansvar for sit røveri. Men af frygt for straf rømte han hemmelig fra byen og lod tilbage sit skib, som nu havde ligget der i 5 aar og var blevet meget raaddent og daarligt. Derfor befaler nu kongen, at baillifferne i Lynn skal værdsætte skibet og overlade det til Ralph, imod at denne stiller sikkerhed for at ville svare for skibet, hvis Aslak skulde komme og gjøre krav paa det (Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 169). — I denne sag synes nord-

Alle disse klager, som hvert aar tiltog i antal, maatte naturligvis sætte ondt blod mellem landene. Og nordmændenes, ja selv kong Haakons opførsel synes ogsaa at blive mere og mere fiendtlig. Saaledes strandede der i 1309 et skib fra Grimsby i Kalfsund[1] (ved Bohuslenskysten lidt nord for Marstrand) paa tilbageveien fra Østersøen[2], hvor det havde lastet med korn. Skipperen sluttede nu overenskomst med sysselmanden i Marstrand, herr *Peterdire* og med hans fælle Erik Gunnarssøn (*Eyricus Gunnoressione*) om, at de skulde bringe varerne i land. Men disse tog tværtimod kornet og beholdt det. Ja de satte endog folkene i fængsel, hvor de havde siddet i halvandet aar, da vi første gang hører om sagen i et brev fra Edward 2 til kong Haakon. Ja ikke nok hermed, kong Haakon satte endog overbringeren af brevet, en vis „Godfred gjestgiver“ (*Geoffry le Taverner*) i fængsel. Og endnu i 1311 sad fangerne fast, baade søfolkene og budbringeren. I denne anledning skriver da Edward 2 paany til kong Haakon 5te mai 1311 og klager over, at

manden at have været den skyldige. Sagen selv og den forsigtighed og hensynsfuldhed, hvormed man gik frem, viser dog, at der — trods alt — maa have været temmelig rolige forhold og en regelmæssig handelsforbindelse mellem Norge og England. (Nordmanden kjendes ellers ikke). Navnet *Paumer* eller *Palmere* forekommer ofte. En „*Ralph le Palmere*“ var parliamentsmedlem for Bramber 1302 og „*Peter le Paumier*“ for Lynn 1298 (Parliamentary writs, I s. 770).

[1] Eieren var *William le Tollere*, en stor kjøbmand i Grimsby, parliamentsmedlem 1301 og 1306 (Parl. writs, I s. 867). Der nævnes flere af samme navn.

[2] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 325, Rymer II, 1 s. 110. Se ogsaa Munch IV, 2 s. 569 f. I brevet staar der *Estlang* (feil for *Estland*). Dette er paa engelsk betegnelse for landene ved Østersøen i det hele og ikke bare for landskabet Estland, som Munch bl. a. mener. Det betyder oversat eg. Østland.

Haakon foragter hans forestillinger[1]. Her er det altsaa ikke blot de kongelige embedsmænd, men ogsaa kongen selv, som har optraadt mod englænderne og sat fast ikke alene almindelige søfolk, men endog et kongeligt sendebud.

Munch mener[2], at Haakon nu aabent har erklæret sig for Robert Bruce og anseet englænderne for sine fiender. Men heri har Munch neppe ret. Thi vistnok kan vi netop ved denne tid spore et omslag i Haakons politik. Men havde der været virkelige fiendtligheder, maatte vi vel have hørt om det i England ogsaa. Desuden maa vi betænke, at denne *Geoffry le Taverner* ikke kan have været nogen almindelig gesant. (Et sligt brud paa folkeretten, som at fængsle en virkelig kongelig udsending, kunde umulig have gaaet saavidt upaatalt hen[3]). Det har visselig været en almindelig kjøbmand fra Grimsby[4], som skulde seile til Norge alligevel og saa tog kongens brev med paa veien, saa det kan godt være, at det var af alt andet end politiske grunde, han blev fængslet — om han da virkelig blev det.

Hvorom alting er, saa var der endnu, i et par aar ialfald, en fuldstændig regelmæssig forbindelse mellem Norge og England. Og netop i 1310 har vi en merkelig sag, som tydelig viser dette. Det er nemlig en stor og vidtløftig proces, som syv norske skippere førte for de engelske domstole, og som de vandt.

Der boede i begyndelsen af aarhundredet en tysk kjøbmand i Lynn. Han hed Tidemann og var fra Lipp-

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 345, Rymer II, 1 s. 133.
[2] IV, 2 s. 570.
[3] I brevet herom fra Edward til Haakon nævnes først og tydeligvis som det vigtigste William le Tolleres sag.
[4] *Taverner* tyder paa, at han var vertshusholder af profession. Han seilede kanske med vin og havde udsalg i Bergen.

stadt i Westphalen (*Tidemann de Lippa*)[1], men maa have faaet engelsk borgerret[2]. Han drev ikke saa liden handel paa udlandet, bl. a. paa Nederlandene. I 1303 udførte han saaledes fra Boston uld og huder did med ett skib og tøier med et andet[3]. Desforuden havde han skibe paa Norge. Og vi maa vel antage, at Norges- og Nederlandshandelen har staaet i forbindelse med hinanden, saaledes at de norske produkter, tørfisken især, gik til Nederlandene, og at tøierne fra Nederlandene og England gik til Norge, og at det var derpaa, fortjenesten beroede. Én gang paa sine Norgesreiser kom han imidlertid i kollision med de norske myndigheder. Hvordan det er gaaet til, kan vi nu ikke tydelig se, da vi kun kjender sagen fra Tidemanns egen énsidige fremstilling. Det maa have foregaaet i Edward I's sidste aar, vel 1306 eller 7. Tidemann fortalte, at han kom seilende til Norge med tøier og andre varer. Men i Hesneshavn[4], ved indløbet til Grimstad, blev han saa angreben af Bjarne Pech og andre misdædere i den norske konges tjeneste[5], som med

[1] Se registeret til „Hanseakten aus England".

[2] I Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 279, kaldes han „merchant of the kings realm"; i originalen har der vel staaet: *mercator regni nostri.*

[3] „Hanseakten aus England", n. 372. Føreren af det ene skib kaldes *Willielmus de Gant* (d. e. fra Gent) og af det andet *Folcardus Frese* (d. e. fra Friesland). Dette synes at vise, at skibene var bestemte til Nederlandene.

[4] „The port of" *Hezenze* har originalen. Dette synes at maatte betyde Hesneshavn.

[5] *„of the power of the king of Norway"*. Det var altsaa en norsk sysselmand og hans folk. Hvem var nu Bjarne (*Bernard*) Pech? I den traktat, som i 1312 blev sluttet i Inverness mellem Norge og Skotland (D. N. II no. 114), tales der bl. a. om den uret, som skotterne har tilføiet de norske paa Orknøerne, deriblant ogsaa *„per capcionem nobilis viri domini Berneri Peff, dicti domini*

væbnet styrke røvede hans varer og tilføiede ham anden overlast, saa han tabte over 300 pund sterling. Over dette klagede han til Edward 1, som skrev til kong Haakon og krævede skadeserstatning. Men hverken hans eller Edward 2's breve hjalp noget. Og det var jo ganske rimeligt; thi hele Tidemanns historie var vist meget forvansket. Men det kunde ikke Edward 2 vide. Derfor befalede han den 26de aug. 1310 sheriffen over Norfolk og Suffolk[1], at han skulde beslaglægge for 300 £ af norske kjøbmænds varer og beholde dem, indtil Tidemann havde faaet fuldt vederlag.

Saa gaar der hele to aar, hvori vi ikke hører noget til Tidemann. I mellemtiden har man da lagt arrest paa nordmændenes varer og skibe. Men de norske kjøbmænd vilde ikke rolig finde sig i dette; de anlagde sag mod Tidemann de Lippa. 1 okt. 1312 blev Walter Payn og Roger Swetyne antagne som advokater i processen mod Tidemann Lippa af følgende nordmænd[2]: *Nicholas de Jordewy* (*Yordin*), *Iwer de Skerfhungre*, *Godemender de Hexe*, *Roger Grandebussh*, *Huspaker de Logbussh Corges Episcopi*, *John de Kyngescogge* og *Columbinus de Thopyn*. Paa norsk har vel navnene omtrent været: Nikolas Jordvin[3], Gudmund Heksin[4], Roar fører af „Store-

regis Norwagie senescalli in illis partibus. Denne hr. *Bjarne Peff* kjendes ellers ikke. Men skulde han ikke være den samme som *Bjarne Pech?* Navneligheden synes for stor til at kunne være tilfældig.

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 279.

[2] „ — — — s. 553.

[3] Prof. Rygh minder her om *Gjørva*, gaards-no. 63 i Geiranger, som ikke findes i gammel form, der maa have endt paa *-vin*.

[4] *Hexe* minder om gaarden *Hexin* i Guldalen, Aslak Bolts jordebog, s. 48. (S. Bugge).

bussen"[1], Uspak fører af „Langebussen" til biskop Torgils af Stavanger[2], Johan fører af kongens kogge, Ivar fra Skervanger[3] og Kolbein fra „*Þoptyn*" eller Tofte. De var altsaa norske skippere, som for dels paa egen regning og dels paa andres, for kongen og for biskopen i Stavanger. 17 dage senere (18 okt. 1312) ser vi Tidemann de Lippa indsætte Roger de Wadenho som sin stedfortræder i sagen mod den norske konges undersaatter[4]. Men de norske kjøbmænd var ikke ledige. De henvendte sig direkte til Edward 2 og søgte at overbevise ham om, at Tidemanns klage var grundløs; thi ellers vilde han sikkerlig have faaet skadeserstatning, sagde de. Sagen maa have været meget vanskelig og indviklet. Den engelske konge forordnede nu, at der onsdagen efter midfaste (1313) skulde møde for kanslerretten (*court of chancery*) en kommission bestaaende af 12 kjøbmænd fra Lynn, 12 fra London og 12 fra Yarmouth for at undersøge sagen[5].

---

[1] *Roger* er vel nærmest = Roar. Endelsen *-bussh* synes at maatte betyde *-busse* („handelsskib"), især da *cogge* tydelig er = kogge.

[2] Forklaret af prof. S. Bugge. *Corges* maa være feil for *Torges* = Torgils.

[3] Muligens gaarden *Skerfangr*, som laa under Selje kirke (se Bjǫrgynjar Kalfskinn, udg. s. 8 b, velvillig meddelt af prof. Rygh).

[4] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 554.

[5] Dette er et ganske interessant tilfælde og oplysende for engelske retsforhold i det hele. Edward 1 havde i 1303 (ifølge *carta mercatoria*) givet alle fremmede kjøbmænd det privilegium, at ved retslige undersøgelser skulde halvparten af de edsvorne tages af deres midte af folk, som talte deres eget sprog, en jury *de medietate linguae*. (Rymer Foedera, jfr. Lappenberg „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London", s. 20). Denne forret gjaldt da ogsaa, som vi ser, for nordmændenes vedkommende. Men nu er her indtraadt det tilfælde, at man ikke har troet at kunne finde et tilstrækkeligt antal norske edsvorne i London, Lynn og Yarmouth. Dette maa være grunden til, at kongen giver befaling til, at juryen — foruden af indfødte — skal bestaa af fremmede overhovedet.

Men da denne nu skulde fore, og begge parter skulde møde for retten, saa viste der sig hverken nogen Tidemann eller nogen advokat i hans sted. Derfor blev han dømt til at have tabt i sagen, og den engelske konge forordnede (3 april 1313), at de norske kjøbmænd skulde faa sit beslaglagte gods tilbage[1]. Og ikke nok hermed, i et brev fra samme dag (3 april) minder Edward 2 kong Haakon om, at *Geoffry Drewe* og andre kjøbmænd fra Lynn havde betalt 100 £ til nogle norske kjøbmænd i anledning af de besværligheder, de havde maattet udstaa paa grund af Tidemann de Lippa's sag, „saaledes som det fremgaar af kontrakten mellem dem og *Ingelram Lende de Thorenden* og andre norske *kjøbmænd*[2]." Denne *Geoffry Drewe* (eller *Galfrid Dreu*) drev bl. a. stor handel paa Norge, og i 1312, da det store udbrud mod englænderne i Bergen skeede, fik han blant mange andre beslaglagt varer for over 365 pund[3]. Mellem disse to begivenheder maa der vistnok være sammenhæng. Det er rimeligvis de truende forholde i Norge, som har drevet kjøbmændene i Lynn til paa alle maader at optræde saa venlig som muligt mod nordmændene[4].

Saaledes endte da denne vidløftige sag fuldstændig til fordel for nordmændene. Den havde varet i over seks aar, og i mere end ett aar havde norske kjøbmænd været i England og ført proces for de engelske domstole mod

---

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 527.

[2] „ - — — — s. 577.

[3] Rymer II, 1 s. 400.

[4] Sidste gang, vi hører om Tidemann Lippa, er 17 juli 1313 (Cal. of Close Rolls, 1313—18, s. 2). I anledning af en anden sag erfarer vi, at Ivar fra Skervangers skib, der var lastet med planker, tran og fisk, værdsat til 40 £, var blevet holdt tilbage fremdeles og nu skulde sælges paa grund af et tab paa 48 mark sterling, som en mand fra London havde lidt i Norge.

en engelsk borger og ikke blot vundet i sagen, men endog faaet skadeserstatning af engelske kjøbmænd. Dette tyder paa, at der endnu fandtes ikke saa liden velstand og kraft hos den norske handelsstand. Og var man blevet ved at holde sig tilvens med englænderne, saa var der vist gaaet længere tid, end det gjorde, før hanseaterne havde faaet fortrængt nordmændene fra den selvstændige deltagelse i udenlandshandelen.

Men saa skeede det skjæbnesvangre omslag i Haakons holdning ligeoverfor England. Slægtskabet og beundringen for Robert Bruce førte til forbund og venskab med Skotland, Englands fiende og en stat af anden rang, som aldrig kunde vente at komme til at spille andet end en underordnet rolle paa de Britiske øer. Den vigtigste grund til denne feilagtige politik var vel et forfængeligt haab om muligens at vinde Suderøerne og Man tilbage for Norge. Dette havde endnu kunnet gaa, havde ikke kong Haakon samtidig begyndt tydelig at foretrække tyskerne fremfor englænderne. Lübeck og Stralsund faar sine privilegier fornyede i 1306 og 8, og i 1313 slutter Haakon en overenskomst med de vendiske stæder angaaende de klagepunkter, som svævede mellem dem og Norge[1]. Og samtidig viser de norske myndigheder en stor hensynsfuldhed mod tyskerne[2]. Mod englænderne derimod var de idel strenghed. Hvad var nu grunden til dette? Før, har vi seet, havde jo nordmændene stadig været Englands venner. Mod tyskerne derimod havde stemningen aldrig været god. Men man maa huske paa,

[1] Se Munch IV, 2 s. 578 ff.

[2] F. eks. i striden mellem biskopen og suterne og vintersidderne i Bergen. 1312 arresterede kongen nogle engelske kjøbmænd og deres gods paa grund af en sag, de havde med nogle kjøbmænd fra de vendiske stæder.

at Norge under Erik og Haakon Magnussøn var blevet et andet land. Den lange krig med Danmark havde floket de tre skandinaviske riger sammen i en knude, som det var umuligt at løse, medens samtidig Danmark paa det nøieste var forbundet med alle de mange nordtyske fyrster i Holsten, paa Rügen, i Mecklenburg etc. Deraf kom det, at Norge ogsaa blev draget med ind i den mellemeuropæiske politik. Norge forvandledes — om jeg saa maa sige — fra en insulærmagt til en kontinentalmagt. Et ydre tegn herpaa er Haakons ægteskabshistorie. Han havde først tænkt paa en engelsk eller fransk prinsesse; men enden blev, at han giftede sig med en liden nordtysk fyrstedatter. Og sammen med alt det andet fulgte naturlig, at der blev taget et stedse større og større hensyn til hanseaterne. Samtidig hermed kom englændernes overgreb og anmasselser i Norge. De vilde unddrage sig sine forpligtelser og tiltage sig rettigheder, som de ikke havde. Saa kom det da til rivninger og slagsmaal, og for hvert aar blev, som vi har seet, fiendskabet større. Endelig i 1312 brød uveiret løs. Det maa være skeet ud paa sommeren, ved den tid, da de fremmede kjøbmænd og fiskere begyndte at drage bort[1]. Det var en tilfældig begivenhed, som fremkaldte katastrofen. Englænderne havde netop i disse aar — vel for at konkurrere med hanseaterne — begyndt at søge til fiskerierne ved Bohuslenskysten[2]. De maa her paa en eller anden maade være komne i kollision med den kongelige sysselmand (der var vel ogsaa alskens røverpak mellem dem). Nok er det, sysselmanden, en ridder, blev dræbt af fiskerne sammen med ti andre for-

[1] Edward 2's første brev i anledning af sagen er dateret 12 okt. 1312, sandsynligvis straks efterat englænderne var komne tilbage.

[2] Først under Erik Magnussøn ser det ud til, at silden er kommen til disse kanter.

nemme mænd. Kong Haakon fortæller selv udførlig om, hvorledes mordet foregik, i et brev til Edward 2. Det maa have været i Konghelle eller snarest i Tønsberg[1], hvor fiskersmakkene laa med sin fangst for at faa silden i tønder, at ugjerningen skeede. Misdæderne bød sysselmanden og hans ti kammerater ombord paa sit skib. Og medens de sad og spiste, overfaldt de dem med kogende vand og glødende aske, og nogle af sømændene styrtede frem og stak dem ihjel. Mordet vakte en umaadelig forbitrelse rundt om i Norge, især da sysselmanden — som kongen selv skrev — var af særdeles høi byrd. Mistanken faldt straks paa de tilstedeværende englændere, især folk fra Lynn og Berwick. Og baade i Viken og i Bergen forefaldt der nu uroligheder, drab og blodige slagsmaal. Baade „Bergens rimkrønike“ og „Bergens fundats“, som begge har benyttet gamle breve, fortæller temmelig udførlig om, hvordan det gik til i Bergen. Rimkrøniken siger[2]:

„Aatte dage derefter monne hende,
i bedre lag sig ei vilde vende,
at de engelske, som bode i Vaagsbotten gaard,
paa den plads, som grundvollen af muren staar,
kom udi trætte med kong Haakons svenne.
Af dennem blev XXX slagen saa væne.

[1] I Haakons brev (9 aug. 1317), hvori han fortæller om mordet, siger han, at det foregik i havnen *Widahel* (Rymer II, 1 s. 294), saa man skulde vel her snarest tænke paa en feillæsning for *Konghelle*. Nogle englændere klagede derimod over, at deres skibe var beslaglagte, fordi mordet var foregaaet, medens de laa i havnen udenfor Tønsberg. Den dræbte kaldes ogsaa sysselmand i Viken baade i brevet om denne beslaglæggelse (Rymer II, 1 s. 208) og i kong Haakons brev af 16 aug. 1313.

[2] Norske Magasin I s. 89. Begivenheden er feilagtig henført til 1301, istedetfor til 1312.

Derfor blev koning Haakon vred,
og for den skade, hannem var skeed,
drev han de engelske af Bergens by.
De maatte med unaade af landet fly.
Dog Edward, deres koning udi Engelland,
skrev for sine undersaatter som en mand,
til Haakon her i Bergen stad
og blidelig med venskab bad,
at hans kjøbmænd og undersaatte
deres gamle habitats beholde maatte.
Dertil kongen svarede saa blide:
Af den sag han ei vilde vide.
I Bergen haver ei de engelske havt nogen handel,
siden de saaledes frakom den vandel.“

„Bergens fundats“ fortæller begivenheden paa følgende maade: „Anno 1312 haver nogen af koning Haakons folk været udi Bergen og er kommen udi klammeri og trætte med de engelske, og er der bleven slagen af koning Haakons folk syv mand. Derfor er de engelske bleven undsagt og nogen af dennem slagen og myrdet. Derfor haver de for samme undsigelse og mord rømt af landet og siden ikke havt nogen habitats heller værelse her i landet“[1].

I disse to beretninger er der nu flere feil, saaledes f. eks. at englænderne aldrig siden skulde have drevet handel paa Bergen. Men naar vi sammenligner dette med de samtidige engelske kilder, faar vi dog et temmelig klart billede af sagens rette sammenhæng. Ved efterretningen om mordet paa sysselmanden er det kommet til uroligheder i Bergen. Rimeligvis har syssel-

[1] „Norske Magasin“, I s. 529.

manden og fehirden i Bergen, sira Botolf[1], som var en myndig herre, optraadt med strenghed ligeoverfor englænderne og fordret retslig undersøgelse i anledning af forbrydelsen. Men saa har englænderne nægtet dette og sat sig til modværge. Det er kommet til haandgribeligheder, og enden er bleven, at nogle af kongens folk har mistet livet. Ialfald er det sikkert, at sira Botolf i Bergen arresterede de engelske kjøbmænd og beslaglagde deres gods. Endnu saa sent som 1319 har vi et brev fra Edward 2 til Haakon med klager fra 7 forskjellige kjøbmænd (mest fra Lynn), for hvem sira Botolf „for mere end seks aar siden" (d. e. 1312) havde beslaglagt varer til en værdi af tilsammen 1434 pund sterling[2]. Og i løbet af 1313 skrev Edward 2 mange breve til Haakon med klager fra engelske kjøbmænd, som var blevne arresterede og havde faaet sine varer beslaglagt baade i Viken og i Bergen. Saaledes f. eks. en vis Richard Hopmann fra Lynn[3]. Han havde sendt et skib (paa sildefiske) til Viken med varer for 240 £. Det maa være kommet til Viken omtrent paa den tid, da mordet blev begaaet. Thi skibet selv blev beslaglagt og folkene ombord sat fast af de kongelige sysselmænd. Richard Hopmanns egentlige station i Norge maa forresten have været Bergen, som vel blev anløbet af alle englændere, om saa enkelte seilede videre paa sildefiske, især til Viken.

---

[1] Han kaldes i et brev fra Edward 2 til kong Haakon (fra 1319) *Bothulph Brix.* Men hvorfra han har faaet dette tilnavn, ved jeg ikke (Rymer II, 1 s. 400).

[2] Rymer II, 1 s. 400: 365 £ 9 sh. i tøier for *Galfrid Dreu* (som vi før har nævnt i Tidemann de Lippa's sag), 135 £ for *Adam le Clerc*, 174 £ for *Ivo de Massingham*, 300 £ for *Johannes de Deneby*, 200 £ for *Robert Hexham* og 260 £ for *William Gonshull* og *Simon de Lincoln.*

[3] Rymer II, 1 s. 206. Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 573. Brevet er dateret 28 marts 1313.

I Bergen var ialfald, hører vi, nogle af Richard Hopmanns folk blevne tilbage. Og dé blev nu ogsaa arresterede, og deres gods, som var værd 40 pund sterling, blev ligeledes taget i forvaring af myndighederne. Og endnu — i begyndelsen af 1313 — var ingen af folkene komne paa fri fod. Ogsaa nogle kjøbmænd fra Lynn og Kingston[1], som havde sendt 3 skibe til Viken for at fiske sild, var saa uheldige at komme did lige under mordet. Deres skibe laa, fortalte de, med rig last i Tønsberg (*Tonnesbergh*), netop medens sysselmanden blev dræbt. Og skjønt de havde faaet udtrykkeligt leide, blev alle skibene anholdte og mandskabet arresteret. Og de slap først fri efter at have stillet gidsler for, at de skulde komme igjen næste sommer og modtage dom i sagen; (desuden havde de maattet betale 40 £ i løsepenge for hvert skib). Og ikke nok hermed; ogsaa i Bergen havde disse kjøbmænd lidt tab[2]. Fehirden der, sira Botolf, havde nemlig lagt beslag paa 40 £, som de havde i forvaring hos nogle bergensiske kjøbmænd. Ogsaa mange andre englændere klagede over anholdelser og beslaglæggelser, saaledes en vis David Cotesbrok[3], som netop i 1312 var parliamentsmedlem for London[4]. Han havde

[1] Rymer II, 1 s. 208. Cal. of Close Rolls. Brevet er af 16 april 1313. Kjøbmændenes navne er *William* og *Simon de Waynflete*, sønner af *Laurence* og *Alan*, samt *Guy*, søn af *Matthew* (Familien sees at have boet i Lynn og Kingston; Parl. writs I s. 888 og Hanseakten aus England no. 222).

[2] De, som havde gods i Bergen, var *Simon de Wainflete*, søn af *Alan* og *Thomas de Wainflete*, som vel ogsaa var en broder. Thomas var en stor kjøbmand i Lynn. [Dette om Bergen findes ikke hos Rymer, men kun i Cal. of Close Rolls].

[3] Parl. writs II, 1 s. CCXVIII.

[4] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 523, og Cal. 1313—18, s. 2. (17 juli befaler Edward 2, at norske kjøbmænds varer skal beslaglægges i Lynn for at skaffe skadeserstatning til Richard).

sendt nogle af sine folk til Norge; men der havde de kongelige embedsmænd lagt beslag paa deres varer til en værdi af 48 £.

Ogsaa i England maa forbitrelsen have været meget stor, og rygtet forstørrede sandheden til det mangedobbelte. Saaledes skrev Edward 2, straks efter at han havde faaet høre om tildragelsen, til kong Haakon og førte klage over, at han havde fængslet over 400 englændere og beslaglagt deres varer, som var værd mere end 6000 £[1]. Og i begyndelsen af næste aar klagede han over, at de kongelige embedsmænd havde forulempet kjøbmændene fra Lynn og omegn og sat dem i haardt fængsel, saaat mange var døde af sult og daarlig behandling[2]. Hvad svarede nu Haakon paa disse beskyldninger? Udpaa høsten 1313 skrev han til Edward, at dennes undersaatter slet ikke havde siddet fangne, men tvertimod havt frihed til at opholde sig hos sine venner, hvor de vilde, og nu havde han givet dem tilladelse til at reise hjem allesammen paa seks nær[3]. Desuden klagede han over, at nordmændene havde lidt megen overlast især i Lynn og andetsteds i grevskabet Norfolk, samt over, at selve mayoren i Lynn havde vidnet falsk mod ham, den norske konge[4]. Men fremfor alt — kan man se — var han forbitret over mordet paa sysselmanden i Viken. Og saa stor var ophidselsen over denne ugjerning, at man endnu flere aar efter beslaglagde et skib fra Berwick, som af storm var drevet fra

---

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 554 (12 okt. 1312).

[2] „ - — — — s. 577 (3 april 1313).

[3] Dette brev findes ei i de engelske diplomsamlinger, men er efter en norsk brevbog, som findes i Stockholm, aftrykt hos Suhm, XI s. 918 (se Munch IV, 2 s. 576). Brevet er dateret 16 aug. 1313. Haakons øvrige breve er nu tabte. Men af Edwards svar kan vi se deres indhold.

[4] I hvilken sag kan man ikke se.

Flandern og ind til en havn i Viken, fordi man troede, at det havde nogle af de medskyldige ombord[1 og 2]. Munch mener, at der nu blev aabent fiendskab mellem Norge og England. Det tror jeg dog ikke var tilfældet. Dertil trængte de to lande alligevel for meget til hinanden. Og især vilde det være ubehageligt for Edward 2 at faa Norge mod sig som Skotlands allierede. Vi ser da ogsaa, at den engelske konge selv gjorde, hvad han kunde, for at vise sig venskabelig ligeoverfor Norge. Han lod de norske kjøbmænd faa sin ret i Tidemann Lippa's sag og virkede endog til, at de fik skadeserstatning (som han selv minder om i et brev til Haakon[3]). Og da kong Haakon havde klaget over mayoren i Lynn og over forurettelser mod nordmændene, nedsatte han en kommission paa tre mand for at undersøge sagen[4]. Det var tydeligvis mellem de to folk selv mere end mellem regenterne i begge lande, at der var kommet fiendskab. Men ogsaa dêt søgte man fra engelsk side at raade bod paa. I april 1316 skrev Edward 2 til kong Haakon, at han havde sendt tre kjøbmænd til Norge for at underhandle med Haakons udsendinge angaaende den skade, som nordmændene og englæn-

---

[1] Rymer II, 1 s. 286 (20 febr. 1316 Edwards klage) og II, 1 s. 294 (Haakons svar).

[2] Vi har endnu en sag fra 1313, nemlig en klage fra fire borgere i Norwich, som var arresterede paa grund af nogle hanseatiske kjøbmænds forlangende. De var først komne paa fri fod igjen, efterat de havde aflagt ed paa, at de skulde vende tilbage 15 august næste aar, og sit gods, som var værd 310 £, havde de ikke faaet igjen. (Rymer II, 1 s. 233). De tyske kjøbmænd kaldes „*mercatores de Estland*“, d. e. fra Østersølandene, vel snarest fra de vendiske stæder (det betyder *ikke* „fra Estland“).

[3] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 377 (3 april 1313).

[4] Cal. of Patent Rolls, 1307—13, s. 601. Dette brev er ogsaa dateret den 3die april 1313.

derne gjensidig havde tilføiet hinanden, og dette havde han gjort, skrev han, uagtet Haakon egentlig først skulde have sendt sine gesanter til England[1]. Men disse underhandlinger førte vist ikke til noget. Thi Edward blev aar for aar mere optaget af krigen med Skotland, saa han fik ikke megen tid til at tænke paa Norge. Paa Haakons sidste brev angaaende skibet fra Berwick, som var anholdt i Viken, kunde han saaledes ikke svare andet, end at han havde sendt brevet til sit raad i London[2]. Selv var han nemlig netop nu paa veien mod Skotland. Og i Norge var forbitrelsen mod England fremdeles lige stor. Anholdelsen af skibe vedblev som før[3].

Var der saaledes end ikke krig mellem Norge og England, saa var dog uvenskabet og hadet i Norge stort og stort nok til at faa de sørgeligste følger for vort land. Thi nordmændene holdt nu for størstedelen op med at seile til Lynn og Boston. Og det varede mange aar, før englænderne igjen optog handelen paa Norge i hele dens gamle udstrækning. Imedens havde hanseaterne faaet tid til at sætte sig rigtig grundig fast i landet. Og da saa nordmændene endelig langt om længe fik øinene op for tyskernes færd, saa var det for sent. Da fik de lide for, at de havde valgt det største onde, hanseaterne, istedetfor det mindre, englænderne.

---

[1] Rymer II, 1 s. 288.

[2] Rymer II, 1 s. 300.

[3] Et skib fra Kingston, som tilhørte en Johannes de Bedeford, blev saaledes anholdt i Selø havn af ridderen *Ivar de Huseby*, fordi dets eier sammen med flere borgere fra Lynn for tre aar siden havde opbragt et skib med varer til 300 pund sterlings værdi, som tilhørte hr. Snare Aslakssøn (Cal. of Close Rolls, s. 326. Edwards klagebrev er fra 16 febr. 1316. Haakons svar findes hos Rymer II, 1 s. 293). Hr. Snare havde, kan vi se, ført klage over anholdelsen for de engelske domstole, endog for Kingsbench.

VII.
Magnus Erikssøn og Haakon Magnussøn.

Med Harald Haarfagres æt uddøde national kraft og selvstændighedsfølelse i Norge. Vort land blev baade politisk og økonomisk afhængigt af udlandet, i politisk henseende af nabolandene, Sverige og Danmark, i økonomisk henseende af hanseaterne. Men dette foregik ikke pludselig; det var ingen voldsom død; det var mere som en langsom indslumren, hvor lemmerne lidt efter lidt falder sammen og holder op at bevæge sig (for saa atter senere at vogne til nyt liv). Saa var det i politiken. Ingen kan nøiagtig sige, naar Norge i virkeligheden ophørte at være et selvstændigt rige. Og ligedan var det med handelen og skibsfarten, den anden ytring, hvorved et folk udadtil viser sig som levende. Og her er kanske overgangen foregaaet endnu mere umerkelig. Der har saaledes altid i de norske byer eksisteret en egen indfødt borgerstand, som levede af handel og haandverk. Og netop nu under Magnus Erikssøn ser det ud til, at bymændene — vel under fremmed indflydelse — har begyndt at organisere sig som en egen stand. Bybefolkningen fra Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg var saaledes i 1344 udtrykkelig med og hyldede Haakon Magnussøn som Norges konge og satte sine segl under hyldingsbrevet[1]. Og langt inde i det 14de aarhundrede ser vi nordmænd drive handel paa udlandet, ikke blot geistlige som biskopen i Bergen[2] og abbeden af Lyse[3], men ogsaa borgere fra byerne,

[1] D. N. I no. 290. Se ogsaa Munch V, 1 s. 296.

[2] 1332 sender biskop Haakon et skib til England „*pro negociis curie nostre et nostris*“ (D. N. IV no. 153).

[3] 1337 blev abbeden af Lyse og besætningen paa hans skib dræbt af røvere ved Englands kyst (Islandske annaler, udg. af prof. Storm).

virkelige kjøbmænd altsaa. Endnu saa sent som i 1361 udstedte Edward 3 leidebrev for de norske kjøbmænd, som besøgte England[1]. Og i Skotland hører vi ligeledes om nordmænd, som drev handel i 1340-aarene[2]. I det hele var vel Norges handel paa udlandet aldrig ganske ophørt. Islandshandelen, som ialfald ud hele det 14de aarhundrede var i nordmændenes egne hænder, gjorde vel ogsaa sit til at holde liv i den. Men den blev mindre aar for aar og tabte tilslut al betydning. Og i samme mon tiltog udlændingernes, det vil sige tyskernes, magt. Vi maa antage, at tyskerne har benyttet sig af uvenskabet med England til at sætte sig fuldstændig fast i Bergen, saa fast, at de før midten af aarhundredet havde faaet ordnet og indrettet sit kontor dér. Og fra „Kontoret" havde de Bergenshandelen i sin haand. Men det kan ikke have varet længe, før styrelsen i Norge fik øinene op for, hvad skade den havde gjort ved at understøtte hanseaterne mod englænderne. Tyskernes opførsel blev mere og mere anmassende for hvert aar, som gik. Og snart vaktes befolkningens gamle had mod dem. Det kom til kamp og blodsudgydelser mellem de indfødte og tyskerne. I 1332, fortæller de Islandske annaler, opbrændte tyskerne en del af Bergen. Og næste aar var der strid mellem de tyske haandverkere (suterne) og geistligheden i Bergen, hvorunder 2 klerker blev dræbte[3]. Og da Magnus 1342—43 førte krig med Hansestæderne, ser vi, at der

[1] Klevenfeldts optegnelser, velvillig meddelte af prof. L. Daae. 1343 udstedte Edward 3 ligeledes et beskjærmelsesbrev for de norske kjøbmænd (Cal. Rotulorum Patentium [London 1802], s. 143 b).

[2] 1341 betaler den skotske statskasse (grunden kan ikke sees) 24 s. 4 d. til en norsk kjøbmand (Rotuli Scaccarii Regum Scotorum, I s. 474).

[3] Se foruden annalerne ogsaa Munch „Unionstiden" I s. 259.

overalt i Norge raadede den heftigste forbitrelse over tyskerne[1] og deres opførsel. Det maatte da ligge nær, at man igjen søgte at nærme sig til England. Saa skeede ogsaa. Allerede 1325 skrev formynderregjeringen i Norge til kong Edward og bad om, at forbundet med England maatte blive fornyet. Edward 2 svarede meget velvillig herpaa og sagde, at dette var en meget ønskelig sag paa grund af den nytte, forbindelsen mellem Norge og England medførte for begge riger[2]. Men endnu blev det vist ikke til noget med tilnærmelsen[3]. Forholdene i England var altfor urolige. Stormændene gjorde opstand, og Frankrig begyndte krig, saa Edward fik ganske andre ting at tænke paa. Nogen tid senere — i begyndelsen af 30-aarene — ser det derimod ud til, at englænderne igjen i større mængde har begyndt at seile til Norge. Var det hadet mod tyskerne, som gjorde, at man i Norge nu paany nærmede sig til England og søgte at begunstige deres handel, eller var det de roligere tilstande i England selv, som bevirkede det? Dét faar jeg lade staa uafgjort. Nok er det, at vi nu igjen ser flere engelske kjøbmænd, og dét af de første og rigeste i landet, sende sine skibe til Norge. Især fra aarene 1332—33 har vi bevaret en hel mængde efterretninger herom. Blant disse kjøbmænd findes der folk som brødrene *Thomas* og *William de Melchebourn* fra Lynn. Disses rigdom og anseelse maa have været meget betydelig. 1344 forpagtede de sammen med

---

[1] Se Munch, „Unionstiden" I s. 279 ff.

[2] Rymer II, 1 s. 590. Klevenfeldt har for samme aar optegnet: *De pace inter Regem Norw. et Angl. stabilienda.*

[3] Mellem 1325 og 30 har jeg kun fundet én englænder, som drev handel paa Norge, nemlig Henry de Stantham, hvis skib *„Rykenbergh"*, som kom fra Norge, blev plyndret 1327 af folk fra Sandwich og Winchelsea (*Cal. of Patent Rolls, Edward 3, 1327—30*, s. 92).

10 andre toldindtægterne i Englands havne for 50000 pund sterling aarlig, og lederen af dette foretagende var Thomas Melchebourn[1]. Men især drev de to brødre en betydelig handel (med uld) paa Nederlandene. Thomas var endog en tid lang mayor for det engelske vareoplag (af uld) i Brügge[2]. Og ved siden deraf drev de, som sagt, handel paa Norge, hvorhen vi ser, at de i 1332 og 33 udførte korn fra Lynn. Om vaaren sendte de sine skibe til Norge og om høsten til Nederlandene[3]. Det synes da rimeligt, at de har udført tørfisken fra Norge ikke blot til forbrug i England selv, men ogsaa eksporteret den videre til Nederlandene.

Og brødrene Melchebourn var vist ikke de eneste englændere, som var mellemmænd ved den norske tørfisks udbredelse rundt om i Europa. H. Prodhomme fra London og John de Wesenham drev saaledes begge fra England af handel baade paa Norge og paa Frankrig[4].

---

[1] „Hanseakten aus England", s. 86. anm. 1 og „Hansisches Urkundenbuch", II Anhang 1, no. 82, 83 og 86.

[2] Cotton: „Abridgement of the Records in the Tower of London" (1657) s. 52.

[3] Cal. of Patent Rolls, Edward 3 (1330—34) s. 302 og 420, ang. Nederlandene se s. 339.

[4] *H. Prodhomme* faar april 1333 tilladelse til at udføre 300 quarteria korn til Gascogne og 500 quarteria til Norge (*Cal. of Patent Rolls, 1330—34,* s. 421. Af familien Prodhomme var én viscount i London 1321 [The French Cronicle of London, ed. Camden Society, s. 246], og én var parliamentsmedlem for Barnstaple 1328 [Parl. writs II s. 794]).

1333 20 marts faar John de Wesenham tilladelse til at udføre 1000 quarteria korn til Norge for istedet at kjøbe tørfisk og andre levnetsmidler (Cal. of Patent Rolls, 1330—34, s. 415). Han maa vistnok være identisk med den John de Wesenham, som 1367 var mayor i Calais og udførte korn fra Ipswich (se Rymers Foedera for 1367).

Uviljen mod englænderne var dog ikke ganske ophørt. Endnu kom det undertiden til sammenstød. 1340 skriver saaledes byen Lynns raad til „fehirderne, lagmændene og raadmændene“ i Bergen og klager over, at der er lagt arrest paa nogle af deres medborgeres gods og varer, skjønt de ikke har forseet sig. De anmoder dem derfor om at udvirke hos kongen, at handelen atter kan komme i rolig gang. Til gjengjæld lover de at beskytte de bergensiske kjøbmænd, hvis de skulde komme til Lynn[1].

Men hanseaterne havde allerede faaet for stor magt i Norge, til at der kunde komme nogen rigtig kraft i englændernes handel[2]. Fra sine kontorer i Bergen og i de engelske byer, især Boston og Lynn, dirigerede de

---

Ved siden heraf har vi i disse aar flere andre kjøbmænd, som drev handel paa Norge: John de Swerdeston og Hugo de Betele fra Lynn 1333 (Cal. of Patent Rolls, 1330—34 s. 372, 424 og 426). John de Massyngham og Robert Braunche fra Lynn ligeledes 1333 (s. 429 og 431) og John de Pellessone fra Boston 1333 og 34 (s. 431 og 544).

[1] D. N. VI n. 160. Brevet er stilet til: „*Uniuersis thesaur(ar)iis legiferis, et consulibus civitatis de Northbergen*“.

[2] Det er kun lidet, vi hører om englændernes handel paa Norge fra nu af og indtil Richard 2. 1336 befaler Edward 3 sine mænd at skaffe „*tria milia bordarum de Estland*“ og „*duo milia cheveronum* (d. e. furuplanker) *de Norwegia*“, som skal bringes til Berwick-upon-Tweed i anledning af toget mod Skotland (*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*, I s. 467 a). 1349 blev, som bekjendt, den Sorte død bragt til Bergen med en engelsk kogge. — En vis *William Cotte* drev ogsaa (uvist naar) handel paa Norge. Magnus Erikssøn skriver nemlig i et udateret brev til „*serenissimo principi et consanguineo suo domino Edwardo* etc.“ og lover, at en Jakob, som har røvet William Cottes skib og varer, skal straffes, og at William skal faa skadeserstatning (6th Report of the Deputy Keeper of public Office, s. 110 no 1491. Se ogsaa Korens fotografier).

handelen, saa vi tør vistnok antage, at det alt nu var hanseaterne, som drev den meste handel mellem England og Norge[1]. Men naar de norske myndigheder en sjelden gang reiste sig og søgte at knække hanseaternes overmagt, saa var englænderne stadig paafærde. Saaledes i 1368, da Hansestæderne paa grund af krigen med Norge havde befalet de tyske kjøbmænd at forlade de norske byer, ser vi, at englænderne benyttede sig af leiligheden og søgte at indtage hanseaternes plads[2]. Men de tyske kjøbmænd vendte snart tilbage og fordrev englænderne, hvorover disse senere førte klage[3]. Og især efter den endelige fredsslutning i Kallundborg (1376) var hanseaterne

[1] Eks. Edward 3 befaler 20 aug. 1351 baillifferne i grevskabet Lincoln at frigive bl. a. to kogger, som var komne fra Norge og tilhørte *Ludolf Buxehode* og *Reginald de Borowe* (Hanseakten aus England no. 147. Af no. 145 kan man se, at Reginald ogsaa var en tysker). Og 20 september samme aar befaler Edward, at man skal frigive de varer, som var beslaglagte for de hanseatiske kjøbmænd, der havde bragt tørfisk og andre detailvarer (*minuta mercimonia*) fra Norge til England („Hanseakten" no. 154). [De fleste af de engelske dokumenter, som vedrører netop denne tid, er desværre endnu ikke udgivne].

[2] Se Munch: „Unionstiden" I s. 804 f. Vi hører om dette af et brev fra de tyske kjøbmænd, efterat de havde forladt Bergen. De klager til Stæderne over, at „englændere, flamlændere og andre, som ikke lystrer Eders bud, seiler til Bergen og tilvender sig det gods og kjøbmandsskab, som Eders kjøbmænd pleiede at nære sig af". — At tyskerne 1368 ikke har drevet nogen handel paa Bergen, ser vi ogsaa af skibslisterne fra Lübeck for dette aar (Stieda i „Hansische Geschichtsblätter", V s. 77 ff.). Fra 10 mai til 1 okt. 1368 er der til Lübeck ankommet 10 skibe fra Bergen, medens der ikke er afgaaet noget skib til denne by.

[3] Klagen er fra 1375, da et hanseatisk gesantskab kom til London for at faa fornyet privilegierne fra Edward 1's tid. („*Hanserecesse*" 1ste række III no. 318 § 1).

overmægtige i Bergen[1]. En tidlang ser det nu ud, som om englænderne ikke har seilet paa Bergen, men at hanseaterne har drevet al handel mellem Norge og de engelske byer; 1375 skyldte saaledes kong Haakon 111 lødige mark til en tysk kjøbmand, som boede i Lynn[2]. — Hvor vigtig denne forbindelse mellem tyskerne i Bergen og i England allerede var bleven, ser vi ogsaa deraf, at hanseaterne i England forlangte, at deres landsmænd i Bergen til gjen-

[1] Var det i anledning af hanseaterne, at drotseten hr. Agmund Finssøn var i England, hvor han 1373 fik en forgyldt og emaljeret sølvbolle samt andre kostbarheder af Edward 3? (The ancient Kalendars and Inventaries of Exchequer, III s. 275. Hr. Agmund kaldes *Hermand de Fynston chivaler au Roy de Norwey.* Klevenfeldt opfører for 1384: *De salvo conductu pro Ogmundo Finnonis barone de Norwegia.* Hr. Agmund har sagtens ikke været mere end én gang i England; saa enten maa Klevenfeldt, hvad der vel er det rimeligste, eller ogsaa maa den engelske udgiver have taget feil). Agmund var i juli 1373 tilstede ved et raadsmøde i Bergen, hvor der bl. a. blev fattet beslutninger angaaende hanseaterne. Mulig er han derfra bleven sendt til England.

[2] Dipl. Norv. II no. 435. De fleste breve og aktstykker fra denne tid er endnu ikke udgivne. Men hvad vi har, synes altsammen at vise, at hanseaterne var næsten eneraadende over Norgeshandelen mellem 1370 og 90. 3 jan. 1380 befaler Richard 2 at løslade den preussiske skipper Johannes Hoppes skib „Mariknyght" i Boston, forat han kan seile *„versus partes de Norwegia vel alias quasqumque partes de amicitia nostra"* og laste sit skib med varer og igjen seile tilbage til England (*„Hanseakten aus England"*, no. 225). Kort tid efter giver han skibet *„Le Christofre de Strollesounde"* [d. e. Stralsund], som tilhørte nogle hanseatiske kjøbmænd, tilladelse til frit at seile til Norge (*„Hanseakten"* no. 226). 5te mai 1387 tillader han tre tyske kjøbmænd at udføre 1000 quarteria malt fra Lynn eller Boston til Bergen, og 10de dec. 1387 giver han to tyskere lov til hvert aar paa sine skibe at udføre varer til Bergen (*„Hanseakten"* no. 232).

gjæld, fordi de havde del i hanseaternes privilegier i England, ogsaa skulde være med at bære byrderne. I denne anledning blev der 17 febr. 1383 holdt en hansedag i London, hvortil tyskerne i de engelske havnestæder havde sendt befuldmægtigede. Tyskerne i Bergen var repræsenterede af oldermanden i Boston og to kjøbmænd af deres egen midte, Claes Stobelouwe og Albrecht Platere. Der blev nu besluttet, at fra næste paaske af skulde de tyske i Bergen, som handlede paa England, indsamle den sædvanlige afgift (*schoet*) med den samme strenghed og efter samme beløb, som de tyske i England, og indsende den til kontorets kasse i London, efter fradrag af 5 £, som pleiede at anvendes til gaver. Desuden skulde man ogsaa fradrage udgifterne for bergensernes reiser, naar der skulde holdes møder i London. Under dette forlig satte oldermændene i London, Hull og Yarmouth sit segl og ligesaa sir William Walworth, der flere gange havde været mayor i London[1], samt de før nævnte udsendinge fra Bergen.

Denne voksende betydning af tyskernes mellemhandel mellem Norge og England havde vistnok sin store andel i at fremkalde den nationale bevægelse, som nu i Edward 3's sidste aar og under Richard 2 reiste hovedet i England, og hvis løsen var: „England for englænderne“.

Man vilde ikke længer, at de fremmede skulde høste alt udbytte af Englands rigdom. Og især gik det ud over hanseaterne. Deres skibe blev beslaglagte og deres eiendom konfiskeret. I de tyske stæder gjorde man naturligvis gjengjæld mod englænderne og søgte at stænge dem ude fra Østersøen (især fra sildefiskerierne ved Falsterbo

[1] Lappenberg: „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London“, Urkunden no. XLI; jfr. s. 39.

og Skanør, hvilket nu var en let sag, da Hansestæderne paa denne tid havde de skaanske slotte i sin haand).

Disse stridigheder endte foreløbig ved forliget i Marienburg 1388[1]. Endnu synes de ikke at have havt nogen særlig indflydelse paa Norges handel.

Men snart begyndte uvenskabet paany med beslaglæggelser og overfald fra begge sider. Samtidig var der krig mellem Hansestæderne og dronning Margrete, som derved naturlig blev Englands allierede. Muligens havde der, lige siden Agmund Finssøn i 1373 besøgte England, bestaaet et forbund mellem dette land og Norge. Ialfald er det sikkert, at der under Margrete var en alliance mellem de nordiske riger og England (hvilket senere førte til ægteskab mellem Erik af Pommern og Philippa). I 1392, da det gjaldt at ruste sig mod Vitaliebrødrene, og ledingsvæsenet var forfaldt i Norden, maatte saaledes dronning Margrete sende sin kapellan Sven Stalfot som gesant over til England for at faa laant krigsskibe der. Og Richard 2 tillod virkelig hendes udsending at leie tre store krigsskibe, som laa i Lynns havn, og uhindret at føre dem hjem „paa grund af det venskabsforbund, som var mellem ham (d. e. Richard) og hans kjære søster, dronningen af Norge, Sverige og Danmark[2]. Og nu begyndte englænderne af al kraft at gjenoptage konkurrencen med tyskerne, ikke mindst i Norge. I begyndelsen af

[1] Se „Hanseakten" no. 201 ff. samt Keutgen: „Die Beziehungen der Hanse zu England im letzten Drittel des 14 Jahrh.", Giessen 1890, og Koppmann i „Hansische Geschichtsblätter", III s. 111 ff.

[2] Suhm „Historie af Danmark", XIV s. 574 f. Se ogsaa Munch, „Unionstiden" II s. 340. Sven Stalfot synes at have været længe i England; man har nemlig et brev, som han har udstedt 1395 i England (Korens fot.). Det er vel værd at lægge merke til, at Norge nævnes før Danmark og Sverige.

1390-aarene giver Richard 2 en paafaldende mængde englændere tilladelse til at udføre varer, især malt, til Norge[1]. Og ved fredskongressen i Haag (høsten 1407), hvor de nye stridigheder mellem englænderne og hanseaterne, især de preussiske stæder[2], blev bilagte, spiller Norge en meget betydelig rolle[3]. En stor del af de overfald og røverier, som begge parter gjensidig beskylder hinanden for, er foregaaet i norske havne og udenfor den norske kyst. Især dreier englændernes klager sig om store summer. Tilsammen er der i de 10 aar fra 1395 til 1405

---

[1] Se „*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*", bind 2. 2 mai 1392 faar *Johannes Wace* fra Lynn lov til at udføre 600 quarteria malt til Norge, men intet andetstedshen (*et non alibi sub pena Duplicis valoris brasei*) [s. 116 a]. For at han kan faa denne tilladelse, maa to tørfiskhandlere i London gaa i borgen for ham. 2 april 1392 faar *Johannes Drewe* fra Lynn tilladelse til at udføre 50 quarteria malt til Norge (s. 115 b—116 a), og 3 april 1392 faar *Robertus Botkenham* lov til at sende 600 quarteria malt til Norge (s. 119 a). 1393 faar *Godfrid Loveday* fra Lynn tilladelse til at udføre 600 quarteria malt og byg til Norge (s. 122 b). 1394 faar *Huge de Weller* lov til at sende 1200 quarteria, og 1395 faar *Willielmus Lok* og *Johannes Kenynghale* lov til at udføre 80 quarteria malt til Bergen. 8 mai 1395 endelig meddeler dronning Margretes gesant i England, *Sueno Stalfot inclite domine regnorum Datie Swetie et Norwegie regine cappellanus,* til den engelske konges kansler, at *Johannes Wate* af Lynn sidst afvigte aar i Bergen og intet andetsteds har udlosset 70 quarteria malt for istedet at kjøbe tørfisk, hvilket øvrigheden i Bergen har bevidnet (Korens fotografier). [*Johannes Wate* er vel identisk med den før nævnte *Johannes Wace* fra Lynn, som ogsaa 1392 handlede paa Norge].

[2] Paa de preussiske stæder, især Danzig, drev England en meget udstrakt handel (Hirsch „Danzigs Handels- u. Gewerbegeschichte").

[3] Forhandlingerne i Haag er udgivne dels i „Hanseakten aus England", dels hos Hakluyt: „Principal Navigations" I s. 164—169.

plyndret af tyskerne 17 engelske skibe; værdien af tabet gaar for de 13 skibes vedkommende op til 5365 nobler og 474 pund sterling.

De fleste af englænderne blev naturligvis røvede paa veien til Bergen (udenfor Jæderen eller længere nord), men mange overfald foregik ogsaa, kan vi se, ved Bohuslenskysten, hvor englænderne fremdeles i ikke ringe antal maa have besøgt sildefiskerierne[1]. Hvor vigtig eng-

[1] De klager fra englænderne, som vedkommer Norge, er følgende: 1395 tog hanseaterne i Marstrand 4 engelske skibe, tab: tilsammen 1626 nobler. 1398 tog flere hanseatere i nærheden af Langesund (*Langsound*) et engelsk skib til en værdi af 280 nobler. Samme aar røvede de etsteds ved den norske kyst et skib fra Hull med varer for 300 £. 1399 blev et skib fra *Clay* i Norfolk samt fire andre engelske skibe, som var lastede med salt for 2030 nobler, røvede ved Marstrand. Samme aar blev ved Ekersund (*Ekensounde,* oldn. *Eikundarsund*) et skib med gods tilhørende flere kjøbmænd fra Lynn røvet for varer til en værdi af 445 nobler. 1401 tog nogle tyske kjøbmænd fra Bergen i havnen Hellesund (*Helisounde*) fra et hollandsk skib tran (*oleum*) og andre varer, som tilhørte en kjøbmand fra Lynn, for 1124 nobler. Samme aar røvede tyskerne ved Langesund et skib, som eiedes af en mand fra Yarmouth. 1404 røvede en del folk fra Danzig i Strømshoved ved Bohuslenskysten (*Stromeshoude*) fra et engelsk skib tøier, som tilhørte fem engelske kjøbmænd. 1405 plyndrede hanseaterne ved Selø (*Selow*(*e*)) to engelske skibe. Det ene, fra Yarmouth, havde varer ombord for 40 £. Det andet var fra Lynn og havde gods ombord, som tilhørte 7 kjøbmænd fra Lynn og var værd 137 £ 19 sh. 9 d. samt 20 nobler.

Hanseaterne klagede over følgende tab: 1401 plyndrede 6 navngivne engelskmænd i Hesneshavn ved Grimstad (*Hossenese*) en hamburgers skib for 400 nobler. 1404 tog englænderne ved Selø (*Seloe*) [sandsynligvis øen af dette navn ved Lindesnes] et tysk skib paa 16 læster med fisk og engelske tøier. Samme aar røvede og plyndrede de i nærheden af Bergen to andre skibe. Desuden tog (aaret er ikke angivet) nogle englændere fra Kramer i Norfolk og fra Scarborough fra de bergensiske

lændernes Norgeshandel var mod slutningen af aarhundredet, ser vi dog bedst af de klager, som de indgav til fredskongressen i Haag over tab, som de havde lidt ved Vitaliebrødrenes overfald paa Bergen 1393 (eller 94). Denne klage har sin store betydning for Norges historie i det hele taget og ikke mindst for handelens. Den kaster, tror jeg, et nyt lys over tilstandene i Norge. Klagen findes i to forskjellige versioner, som jeg begge skal søge at gjengive. Den ene er fra kjøbmændene i Lynn[1]. Omkring St. Georg (d. e. 22 april) 1394, siger de, kom der røvere og misdædere fra Wismar, Rostock og de andre Hansestæder til *Norbern* (d. e. Bergen) i Norge og bemægtigede sig de derboende kjøbmænd fra Lynn med deres gods og varer og brændte deres huse og boliger (houses and mansions) sammesteds. De huse, de opbrændte, angives til 21 i tallet og havde en værdi af 440 nobler. Desuden led *Edmund* • *Belyetere* (d. e. klokkestøber), *Thomas Hunt*, *John Brandon* og andre kjøbmænd fra Lynn et tab af 1815 pund sterling.

Den anden klage lyder saaledes[2]: „20 april 1393 kom der flere misdædere og røvere fra Wismar og Rostock af Hansaens kompagni voldelig med en stor flaade til byen Northberne i Norge, tog denne by med storm, bemægtigede sig alle de engelske kjøbmænd der med samt deres gods, opbrændte deres huse og boliger og kastede dem selv i fængsel, saaledes som det fremgaar af de leidebreve, de fik, saa at de led et tab af 5400 nobler". Det mer-

kjøbmænd et skib, som kom fra Flandern, og hvori lybekkere ogsaa havde en del gods. Og englændere fra Blakeney (*Blackna*) plyndrede i Karmsund et skib, som kom fra Deventer, for 200 lybekske mark.

[1] Hakluyt: „Principal Navigations" I s. 169.

[2] „Hanseakten aus England", s. 233.

keligste ved denne beretning er, at den viser os, at englænderne har havt sine faste boliger i Bergen. „Bergens Fundats“ fortæller, at allerede Olaf Kyrre gav englænderne „en plads udi Vaagsbotnen“, hvor de siden drev sit kjøbmandsskab og havde sine klædesudsalg[1]. Dette er naturligvis urigtigt. Men det ser ud til, at englænderne i lang tid virkelig har havt sine faste bopæle i Bergen, ialfald fra begyndelsen af det 14de aarhundrede[2]. Og de har vel, som baade Rimkrøniken og Fundatsen siger, boet i Vaagsbunden. Men 21 gaarde kan de umulig have eiet. Thi da havde de optaget hele Vaagsbunden, hvor bl. a. skomagerne ogsaa havde sin plads. De gamle norske gaarde var jo umaadelig store og vidløftige og bestod af en hel del forskjellige husebygninger. Rimeligvis er det i én eller et par slige gaarde, hvori englænderne har boet og havt sit stadige udsalg. — At der har været noget engelsk „kontor“ i Bergen i lighed med hanseaternes, er ikke rimeligt. Thi englænderne havde ikke hanseaternes faste organisation. De kunde have vareoplag og stapelpladse som i Antwerpen og Brügge. Men til at faa virkelige „kontorer“ kunde de ikke naa. Dertil krævedes der, at moderstaden var fri og uafhængig. Og de engelske stæder var ikke, saaledes som Tysklands og Italiens, republiker i det smaa. De var tværtimod nøie sammenknyttede med statslegemets øvrige dele. Men at englænderne havde sin faste plads, sit eget vareoplag i Bergen, var allerede meget. Det var det, som gjorde det muligt for dem saavidt længe at modstaa hanseaternes overmagt.

---

[1] „Norske Magasin“ I s. 521 f.

[2] Se f. eks. Rimkrøniken, som fortæller, at kong Haakon i 1301 (feil for 1312) fordrev „de engelske, som bode i Vaagsbotten gaard“.

Efter katastrofen i 1393 blev det for hvert aar mere og mere vanskeligt for englænderne at bestaa i konkurrencen med hanseaterne. Endnu en tid drev de dog, som vi har seet, en ganske livlig handel paa Norge. Ja det lader endog til, at de fremdeles har beholdt sine boliger i Bergen. I 1413 brændte der nemlig i Bergen en gaard, som de Islandske annaler[1] kalder „*Enskra manna garðr*". Og i 1427 eller 28, da tyskerne paa grund af striden med Erik af Pommern havde maattet forlade Bergen, søgte englænderne og hollænderne at trænge sig ind og indtage deres plads. Men saa kom Vitaliebrødrenes overfald 1428 og 29. Dêt gjorde det for lange tider forbi med den indfødte norske handelsstand i Bergen og ikke mindre med englændernes handel der[2]. Hanseaterne var fra nu af herrer i Bergen.

De forsøg, som man siden fra norsk side (især høvedsmanden i Bergen, tyskernes bitre fiende, ridderen Olaf Nilssøn) gjorde for igjen at ophjælpe englændernes handel som en modvægt mod hanseaterne[3], nyttede kun lidet eller

[1] Udg. af prof. G. Storm s. 291. *Lǫgmanns annáll* har for 1413: „*Bæiar brune j Bjorguin tveim nottum fyrir allra heilagra messo. kom fyrst j Enskra manna gard elldurinn*". Gaarden har vist ligget i „Hollændergaden", som Absalon Pederssøn fortæller før hed „*Englændergaden*" („*Norske Magasin*" I s. 89).

[2] Se herom prof. Y. Nielsen „Bergen", s. 227 ff.

[3] D. N. VII no. 418. 1442 gav biskopen og kapelmagisteren i Bergen samt hr. Olaf Nilssøn paa ansøgning af nogle kjøbmænd fra London, Lynn og Boston englænderne fripas til at handle paa Bergen „*ubi stapula Norwegie consistit*". — Et udslag af den samme politik var det, at biskopen, kapelmagisteren, borgermesteren og hele kommunen i Bergen 1448 meddelte borgerne i London, Lynn og Boston, at den sikkerhed, som for nogle aar siden (d. e. 1442) var tilstaaet dem paa herredagen i Bergen, ikke var bleven svækket ved, at kong Christoffer havde paabudt, at engelske skibe skulde beslaglægges i Øresund (D. N. VII no. 437).

intet. Dog fandtes der endnu ved slutningen af det 15de aarhundrede i Lynn et „*Fellowship of Northberwe*“, som havde sit eget hus og et arkiv, hvori der fandtes mange gamle privilegiebreve[1], hvilket viser, at ikke al forbindelse med Bergen var ophørt endnu. Men, som sagt, hanseaterne var for mægtige, og engelskmændene indsaa vel selv det frugtesløse i at gjenoptage konkurrencen med hanseaterne. Det gjaldt derfor at søge andre pladse, hvor hanseaterne ikke kom, og hvor man dog kunde faa tørfisk. Den skreid, som solgtes i Bergen, kom jo dels fra Haalogaland og dels fra Island. Den norske styrelse, som altid havde søgt at koncentrere udlændingernes handel paa Bergen, havde især anvendt al sin omhu paa at holde de fremmede borte fra disse egne. Og hidtil var det lykkedes dem. For Haalogalands vedkommende var det naturligvis meget lettere. Men ogsaa med Island var forbindelsen lige indtil det 14de aarhundredes slutning bleven underholdt udelukkende af norske og delvis ogsaa islandske skibe. Dog maa der allerede under fristatstiden i det 12te aarhundrede være kommet ikke saa faa englændere til Island for at drive handel dér. Thi i „*Erfða-þáttr*“ i *Grágás*[2] findes der en bestemmelse om, at hvis en engelskmand dør paa Island, er man ikke pligtig til at udlevere arven efter ham, hvis ikke hans søn eller broder eller fader tidligere har været paa øen. — Senere hører vi imidlertid ikke noget om, at englænderne søgte til Island, før nu paa Erik af Pommerns tid. Men da var det ogsaa gaaet saaledes tilbage med Norges skibsfart, at man ikke længere var istand til at sende de 6

[1] *Korens fotografier.*

[2] *Grágás* (udg. af det Arnamagnæanske legat), *Staðarhólsbók* s. 75; (foruden englændere sættes kun det tilfælde, at norske, danske eller svenske kommer til øen).

aarlige skibe til Island, som retterbøderne tilsagde[1]. Det var saaledes i en heldig stund, englænderne kom til Island[2]. I 1412, fortæller de Islandske annaler, kom det første engelske skib til øen[3]. Det viste sig at være en fiskersmakke. Annalforfatteren maa tydeligvis have anseet englændernes komme for en meget vigtig begivenhed. Thi han fortæller derom med en sjelden udførlighed. Fem af de engelske fiskere kom bort fra sine kammerater og blev over paa Island om vinteren. (Var det for at forberede stemningen i landet?) Næste aar kom englænderne for alvor til Island. Først landede der et kjøbmandsskib. Kapteinen havde med sig et leidebrev fra den norske konge. Dette brev synes dog muligens at have været falskt. Ialfald var „de kloge og forstandige mænd“ paa øen meget forsigtige i at kjøbe af ham. Og hirdstjoren Vigfus Ivarssøn tog ham endog i ed paa, at han skulde være huld og tro mod Island. Engelskmanden blev forresten ikke længe. Men snart efter ankrede der engelske fiskerskuder rundt om ved kysterne. Annalisten fortæller, at der kom ikke mindre end 30 „fiskedugger“ til Island dén sommer. Desuden kom der 5 kjøbmandsskibe, som lagde ind ved Vestmannaøerne. De havde brev med sig fra den engelske konge om, at det skulde være tilladt for islændingerne at handle med hans mænd.

Som man ser, maa det være efter en forud lagt plan, at englænderne pludselig begyndte at seile til Island.

---

[1] Klage fra Islands almue til Erik af Pommern, 1419. D. N. II no. 651.

[2] Den tanke, at englænderne søgte til Island og Nordland, fordi hanseaterne blev overmægtige i Bergen, skylder jeg prof. L. Daae, som i en privat samtale med sin sædvanlige velvillie har meddelt mig denne sin mening.

[3] Udg. af prof. G. Storm s. 290.

De kunde ikke længer være i fred i Bergen for hanseaterne, og saa søgte de et andet virkefelt. At det var forholdene i Bergen, som gjorde det, ser vi ogsaa af Annalerne selv. I den engelske konges brev var der nemlig — efter hvad de fortæller — først og fremst tale om Bergen, og om at englænderne ikke længere vilde handle der[1].

Det varede ikke længe, før englænderne fik fast fod paa øen. Kong Erik forbød forgjæves al handel med udlændinge. Men Islands almue skrev selv 1419 til Erik af Pommern og bad ham tage dette forbud tilbage. Det var nemlig længe siden, der var kommet nogen skibe fra Norge. De havde derfor maattet kjøbslaa med fredelige fremmede. Men duggere og røvere havde de altid straffet.

Saa heldige som paa Island var englænderne ikke i Haalogaland og Finmarken, hvorhen de første gang kom i 1420. Befolkningen dér vilde ikke vide noget af dem, men klagede til Erik af Pommern og bad om hans hjælp. Og tilslut (i 1432) maatte Henrik 6, som før havde skrevet til kong Erik og klaget over indbyggerne i Haalogaland og Finmarken[2], slutte en traktat, hvori han lovede skadeserstatning for, hvad hans undersaatter havde forbrudt i disse egne og paa Island. Samtidig forbød han englænderne at handle paa Finmarken, Haalogaland og Island[3]. Dette nyttede, som sagt, kun for Nordlands og Finmarkens vedkommende. Erik søgte forgjæves at samle al handelen om Bergen, og det var til ingen nytte, at Henrik 6 tilholdt sine kjøbmænd at seile did[4]. Tyskernes „Kontor"

---

[1] *„var fyst talat vm Bjorgvinar kaup villdv enskir þar ecki til hluta".*

[2] D. N. V no. 585, brev af 1428 (?).

[3] D. N. VI no. 444—446.

[4] Brev fra Henrik 6 til sheriffen af Devonshire 1432. Henrik skriver: „Paa grund af al den ulempe, som opstaar ved, at

var for mægtigt. Men der kom en tid, da hanseaternes magt blev brudt. Da kom turen igjen til England, og siden har det altid været paa England, at vor meste handel har gaaet, at vore skibe har seilet.

Tillæg.

Varerne i handelen mellem Norge og England.

A.

Vi har i det foregaaende nærmest seet paa handelen i sin almindelighed. Men for at faa et nogenlunde nøiagtigt begreb om denne er det ogsaa nødvendigt at betragte selve omsætningen, de varer, som nordmændene fornemmelig hentede i England, og omvendt englænderne i Norge. Tilnærmelsesvis at beregne omsætningens størrelse er naturligvis umuligt, da man fra middelalderen ganske mangler de nyere tiders statistiske materiale. De

udlændinge kommer til de mere afsidesliggende provinser i den norske konges rige, især til Finmarkens øer (*insulas de Fynmarch*), har kong Erik forordnet, at alle fremmede, englændere og andre, som kommer til Norge og dets provinser, bl. a. til de førnævnte øer — for at skaffe sig fisk og andre varer, skal lande ved hans stad *Northberne*, „*ubi dictus avunculus noster* (d. e. kong Erik) *stapulam suam pro concursu extraneorum et specialiter Anglorum erexit*“, samt at englænderne skal have de samme rettigheder der som hanseaterne (Rymer, udg. af 1740, IV, 3 s. 177 a).

1436 beklager Henrik 6 for Norges rigsraad den uret, hans undersaatter har tilføiet almuen paa Haalogaland. Han har, siger han, undersøgt sagen og sat de skyldige i fængsel, indtil de giver fuld skadeserstatning. Samtidig anbefaler han til raadets velvilje sine kjøbmænd og især dem, som handler paa Bergen (D. N. I no. 756).

7

oplysninger, man kan give, bliver derfor aldeles ufuldstændige. Men de turde kanske alligevel bidrage sit til at give et billede af vort lands handel i middelalderen.

Hvor vigtig forbindelsen med England var for Norden, kan man bl. a. se af den omstændighed, at det islandske alnemaal omkring 1200 blev forandret og afpasset efter den engelske *yard*[1]. Og ligedan med de penge, som var i omløb i Norge[2]. Allerede angelsaksiske mynter forekommer hyppig i de myntfund, som er gjorte her i landet. Ligeledes viser de ældste norske mynter tydelige spor af angelsaksisk paavirkning. Myntmestrene var vistnok — som i Danmark og Sverige — angelsaksere af fødsel. Ogsaa senere i middelalderen maa engelske penge have været overmaade meget i omløb i Norge. Vistnok var *sterlingen* meget søgt rundt om i Europa; den havde nemlig en forholdsvis stor lødighed og beholdt sin værdi uforandret ned gjennem tiden, medens pengene ellers, og ikke mindst i Norge, sank meget sterkt i værdi, især i det 14de aarhundrede[3]. Men engelske penge forekommer

[1] Den ældste islandske alen maalte $18^5/_7$ tomme. Det nyindførte længdemaal, *stika*, skulde være = 2 gamle alen, d. e. $37^3/_7$ tomme, hvilket nøiagtig svarer til den engelske *yard*, som Henrik I indførte i 1101 (*Diplomatarium Islandicum* I, no. 81).

[2] Jfr. Schive: „Norges mynter i middelalderen“, s. XXIX ff.

[3] 1 pund sterling var i det 14de aarh. = 60 schilling lybeksk. 1 lybeksk mark à 16 schilling var indtil 1373 = ca. 10 Reichsmark eller 9 kroner. (Omkring 1400 sank den lybekske marks værdi omkr. én femtedel i værdi). 1 pund sterling var saaledes = omkr. 34 kroner. [Se Stieda „Revaler Zollbücher“ s. XI—XII]. 1 engelsk nobel (en guldmynt) svarede 1352 til kr. 13.63 (Schive „Norges mynter i middelalderen“, s. 117).

I Norge var forskjellen mellem gangbar mynt og rent eller „brændt“ sølv omkr. 1300 = 1 : 3. Omkring 1350 var det sunket til 1 : 5, og senere gik det helt ned til 1 : 7. 1 mark lødigt sølv regnedes = 15 shilling engelsk. 1 mark gangbar

altfor hyppig i Norge paa denne tid, til at dette alene kan have været grunden. Naar man undersøger det norske Diplomatarium fra det 14de aarhundrede, vil man stadig støde paa engelske sterlinge. Næsten ligesaa ofte som norske penge nævnes de ved alle salgs- og kjøbekontrakter, ved testamenter, gavebreve og lignende. Ja endog i de kongelige forordninger om takster og varepriser angives betalingen flere gange i engelsk mynt[1].

Tyske penge nævnes derimod meget sjelden og synes først mod slutningen af det 14de aarhundrede at være komne i almindelig cirkulation. Derimod nævnes undertiden, men langtfra saa ofte som sterlingene, de franske *turnoser* (fra byen *Tours*), en overalt i middelalderen meget gangbar myntsort[2].

Der findes i oldnorsk en mængde ord, som tydelig er af engelsk oprindelse. Og mange af disse angaar handelen og vareomsætningen, — igjen et bevis for Englands store økonomiske betydning for Norge. Slige laanord er f. eks. *flúr* „hvedemel“ (= gammelengelsk *flour*) og *klæði* „klæde“ (gle. *clæþ*): de to vigtigste ting, kan vi gjerne sige, som Norge fik fra udlandet[3]. Især er det værd at lægge merke til verbet *manga* „kjøbe“, *mang* „smaahandel“ og *mangari* „skakrer, høker“, som er laant fra ags.

---

mynt skulde da 1350 (fra hvilken tid myntfoden her er regnet) være = 3 shilling (D. N. II no. 435). Fuldt paalidelig er dog ikke denne beregning, da myntforholdene i Norge i middelalderen var meget usikre (se ogsaa Schive s. 83 og s. 114).

[1] Eks. retterboden af 1384 (D. N. V no. 331).

[2] De kaldtes alm. *Gros Tournois* eller *Grossus Turonensis* og begyndte at præges 1266.

[3] Se Kluges afhandling i Paul's „Grundriss der germanischen Philologie“, I s. 785 ff.

mangere (nyeng. *monger*)[1], der igjen kommer af latinsk *mango*.

Hvad var det nu for varer, som vi især fik fra England i middelalderen? Først og fremst var det *hvede*. Nu i vore dage er det jo langt fra, at Norge kan brødføde sig selv. Men i middelalderen var det anderledes. Folk brugte ikke saa meget korn dengang som nu[2]. Fædrift var ubetinget hovednæringsveien; jagt og fiskeri spillede en langt større rolle end nu. Paa Island, ja endog paa Færøerne er endnu kornforbruget mange gange mindre end noget andet sted i Europa. Tørfisken maa træde i brødets sted. Slig var det vist ogsaa i Norge før i tiden. Den kornsort, som man almindelig dyrkede, var byg, eller som den slet og ret kaldtes *korn*[3]. Desuden havde man havre. Rug dyrkedes ogsaa. Men dét var mere herremandskost. Og mangesteds maatte man nøie sig med bare barkebrød[4].

Men alt eftersom kulturen steg, og forbindelsen med udlandet tiltog, voksede ogsaa kravene. Stormændene kunde ikke længer nøie sig med bare byg og havre. De begyndte ogsaa at bruge hvede. Allerede under vikinge-

---

[1] *Mangari* findes ogsaa i middelnedertysk [*manger, menger, monger*]. Men det maa være laant fra engelsk. Det findes nemlig allerede i Kormakssaga i et vers (strofe 6), som efter prof. S. Bugges mening er ægte. Og Kormak levede under Harald Graafeld, altsaa længe før Norge havde noget med Tyskland at gjøre.

[2] Byg nævnes endog som udførselsartikel 1319 (N. G. L., III s. 119).

[3] Se herom Fritzners ordbog (2. udg.).

[4] En pavebulle af 1326 tillod saaledes Prædikebrødrene i Norge — uanseet ordensreglerne —, naar de opholdt sig udenfor sine konventer, at spise kjød paa de dage, andre katholiker gjorde det. Grunden dertil var den daarlige kost, de fik, bl. a. barkebrød (*Norges Gamle Love*, III s. 119).

tiden fik hveden indpas i Norge. Thorolf Skallagrimssøn f. eks., hører vi, sendte sin tjener Thorgils Gjallande vest til England for at kjøbe hvede, honning, vin og klæde[1]. Thi det var fra England, man hovedsagelig fik hvede, ialfald i begyndelsen. Dette viser sig fremfor alt af ordet *flúr.* — Og hvede blev snart en af de vigtigste indførselsartikler i landet. Paa Sverres tid var der fuldt op af den i Bergen[2]. Sverre takkede selv engang englænderne, som bragte hvede, honning, mel og klæde til Bergen. Mod tyskerne derimod, som bare førte vin med sig, var han lidet venlig stemt[3]. I hele det 13de og langt ind i det 14de aarhundrede ser vi stadig, at englænderne bringer hvede til Norge, og at nordmændene henter hvede i England. Naar engelske skippere faar leidebrev for at seile til Norge, saa er det altid for — som det heder — at udføre hvede og kjøbe tørfisk istedet, saa vi kan vistnok trygt antage, at det især var hvede, vi fik fra England. Og at det fornemmelig var fra England, den kom, er ogsaa sandsynligt. Hansestæderne, især byerne ved Østersøen, drev aldrig nogen betydelig hvedeudførsel. (Fra de preussiske stæder kom der derimod en mængde rug). Og med nederlænderne, som ogsaa udførte meget hvede, stod Norge endnu ikke i nogen livlig handelsforbindelse. Men omkring 1350 forandres dette forhold. Fik man nu billigere korn andetstedsfra, eller hvad var grunden? Nok er det, at efter den tid hører vi ikke noget til hvedeudførsel fra England. De skippere, som i Edward 3's sidste tid og under Richard 2 fik leidebrev til Norge, seilede, saavidt man kan se, aldrig med korn, men oftest

[1] Egils saga (udg. af Finnur Jonsson) k. XVII.

[2] *Anonymus de profectione Danorum in terram sanctam* (Langebeks *Scriptores*, V s. 353).

[3] Sverres saga.

med malt og med klæde[1]. — Den hvede, englænderne bragte til Norge, kom vistnok oftest umalet, sjeldnere som mel (*farina* eller *flour*)[2]. Kornet blev, tænker jeg, mest malet hjemme paa gaarden (skjønt møllere alt 1282 nævnes som et laug i Bergen[3]).

Hvor meget hvede der gjennemsnitlig blev indført til Norge fra England om aaret, er det naturligvis umuligt endog tilnærmelsesvis at angive. Jeg skal kun minde om, at 1225 fik de norske kjøbmænd i England tilladelse til at udføre 1000 *quarteria* korn[4]. Englænderne selv udførte vel mindst ligesaa meget. — Og hundrede aar senere (1333) sendte fire engelske kjøbmænd tilsammen ikke mindre end 2660 quarteria korn til Norge.

Prisen paa hvede var i England omkring 5—4 shilling pr. quarterium i tiden 1250—1350[5]. Fint hvedemel (*flour*) var omtrent dobbelt saa dyrt; 1300 f. eks. kostede 1 quarterium 8 s. 9 d.[6]

Hvedepriserne i Norge er derimod meget usikre og vanskelige at beregne. Saa meget er ialfald sikkert, at hvede var mindst 3 gange saa dyr som almindeligt korn[7].

---

1 Se især „*Hanseakten aus England*", klagerne ved fredskongressen i Haag, samt „*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*", I og II.

2 I aktstykkerne nævnes oftest *frumentum* eller *triticum*, næsten aldrig *farina*.

3 N. G. L., III s. 15.

4 Rot. litt. claus. II s. 60 a. 1 *quarterium* = 2000 pund (Stieda Revaler Zollbücher, s. CXVIII—CXIX).

5 Rogers: „*History of agriculture and prices in England*", II s. 99 ff.

6 *Archaeologia*, 1787 s. XXV (Wardrobe Account of the 28th year of Edward 1).

7 „Norges gamle love", III s. 15. Retterboden af 1282 bestemmer: „*Mylnu menn [skolu taka] XV peninga undir pund korns en œrtugh fyrir hveite pund. Bakstur kona halfa œrtugh undir*

De Britiske øer har ogsaa havt en større og mere varig betydning for agerbruget i Norge. Var det i England, vore forfædre lærte at dyrke hvede? Det faar staa uafgjort hen. Ett er derimod sikkert, at nordmændene i Vesten fik øinene op for alle de forbedringer i landbruget, som folkene der med deres høiere kultur for lang tid siden havde lært sig. En hel del ord, som dels findes i vort gamle sprog, dels endnu er i brug ude paa landet, og som betegner gjenstande, der vedkommer kornavl og landbrug, er nemlig laante fra engelsk eller irsk: ord som oldnorsk *kylna*, *kjulna*, hus til at tørre korn i [nynorsk *kjone*, svensk *kölna*, dansk *kølle* = nyengelsk *kiln*, „ovn", af latinsk *culina*]; *sonn* „tørreovn" [i Indherred o. fl. st., færøisk *sodn*, af irsk *sornn* = „ovn", som igjen er af lat. *furnus*]; oldn. *þust* [én gang *sust*, nynorsk dial. *tust*] „tærskestav" (af irsk *suist*, „tærskestav", som igjen kommer af lat. *fustis*); oldn. *mylna*, *mjulna*, „mølle" (af ags. *myln*, som kommer af lat. *molina*), *næpa*, „næpe" (af ags. *næp*, som stammer fra lat. *napus*), *kál*, „kaal" (af ags. *cawl*, lat. *caulis*), *mustarðr*, „sennep" (bruges endnu paa Voss, af engelsk *mustard*), samt *pera*, „pære", og *korke*, en norsk farvemose (oprindelig et gaelisk ord)[1]. Som man ser, er det mange af vore vigtigste nytteplanter, vi har faaet fra England, og ligeledes flere af de vigtigste landbrugsredskaber, — et bevis blant de mange paa den gjennemgribende betydning, England i middelalderen havde paa hele vor udvikling, baade den aandelige og den materielle.

---

spon miols en fimtan peninga undir flur". (1 *pund* vil sige 1 skippund = omkr. $327^1/_2$ pund. 1 *spann's* vægt er usikker, Schive s. VII). Hvordan bestemmelsen skal forstaaes, er forresten usikkert. 1302 gjaldt 1 pund mel = 1 mark i Norge (N. G. L. III, s. 43, 7 og note 22).

[1] Disse oplysninger skylder jeg prof. S. Bugge.

Det samme ser vi med hensyn til den vare, jeg nu skal gaa over til at behandle, nemlig tøierne. Ogsaa dér var det England, som for os spillede hovedrollen. I Danmark og Sverige derimod, hvor hovedstrømningerne kom fra syd, var det Tyskland og Nederlandene, hvorfra næsten alt klæde kom. En sammenstilling mellem de forskjellige klædessorter, som i det 14de aarhundrede nævnes i de tre lande, turde kanske være oplysende.

De billigste og almindeligste engelske tøier var i middelalderen *bluett*, *russet* og *blanket*, hvilket sidste var det aller-simpleste og -almindeligste[1]. *Burnet* (*burnettum*) var et brunt tøi, som ogsaa blev meget brugt (bl. a. i det 13de aarh. som gave til den norske konges udsendinge). I slutningen af det 14de aarhundrede var det især almindelige uldtæpper eller stykker af simpelt uldtøi (*panni lanei*, sands. noget tilsvarende til *blankets*) og et tøi, som valdes *wurstede* (d. e. fra byen Worstead nord for Norwich)[2], som englænderne førte til Norge[3].

Hvad vi kan finde i de engelske aktstykker, er dog lidet oplysende, naar vi skal undersøge, hvad der forekommer i Norge af engelske i sammenligning med andre fremmede tøier. Vi lærer da mere af det norske Diplomatarium. Man kan af det se, hvor langt hyppigere folk brugte tøier fra England end noget andet fremmed stof. Jeg skal her tabellarisk søge at vise forholdet, især i det 14de aarhundrede.

---

[1] Rogers „History of agriculture and prices in England", I s. 568—586.

[2] Skeat „Etymological dictionary of the English language"; se under *worsted*, som tøiet nu kaldes.

[3] „Hanseakten aus England", se under forhandlingerne paa kongressen i Haag.

A. Engelske tøier.

Engelsk tøi af dobbelt bredde (*twebreit eingilst*) forekommer i Haakon 6 Magnussøns retterbod[1] og ellers 1 gang[2].

Engelsk klæde forekommer 3 gange[3].

Engelsk bænkeklæde (*pallklæði*) forekommer 1 gang.

Engelsk lærred forekommer 2 gange[4].

Dǫmmudúkr (*dammudúkr, dannidúkr*) forekommer i tre retterbøder og ellers et par gange[5].

Skarlagen brugtes i Norge som dragt for stormænd lige fra de ældste tider. Det nævnes meget hyppig

---

[1] N. G. L. III s. 205 og 208 (uden tidsangivelse).

[2] 1371 i Oslo, 345 alen (D. N. VI no. 278).

[3] 1349, en chorsbroders testamente i Nidaros (D. N. II no. 468), 1394 — en gaard i Raade sælges for 12 alen engelsk klæde (D. N. II no. 451); 1424 i Valdres — en gaard sælges for to halve stykker engelsk klæde og 4 kjør (D. N. II no. 679).

[4] I to retterbøder om priser paa Island (ca. 1100 og 1200; Dipl. Isl. I s. 164 og 317). Engelsk lærred nævnes ikke i Norge. Derimod omtales der i de norske retterbøder ofte et grovt hampelærred *kamfas*. Ordet er oprindelig fransk og er afledet af lat. *canabis*. I Norge er det vistnok laant fra engelsk (*canevas*). Det forekommer ogsaa i middelnedertysk (*kanives*), (ikke i middelhøitysk), og er vistnok dér ligeledes laant fra engelsk.

[5] *Dǫmmudúkr* oversættes af Hertzberg (i glossaret til „Norges gamle Love") med „et slags finere smalt engelsk tøi, „dametøi". Ordet er ogsaa gaaet over til nedertysk, *dam(p)dôk: „smal engelisch wand geheten de damdok"* (se „Mittelniederdeutsches Wörterbuch"). Tøiet nævnes i retterbøderne af 1316, 1358 og 1385 samt i Haakon 6 Magnussøns af ubestemt tid (N. G. L. III s. 122, 126, 177, 205, 208, 219). Desuden 1325 (i Oslo) 26 alen og 1 kvarter (D. N. I no. 183); 1346 (i Vaale sogn) *24 stikkur* (D. N. X no. 52).

i Diplomatariet og synes efter det at have været mest anvendt til huer og kapper[1].

Engelske huer og skindkjorler af engelsk lammeskind nævnes i retterbøderne[2].

B. Nederlandske tøier.

I retterbøderne omtales *bredt klæde fra Brügge* (*breit bryggiest*), *klæde fra Gent* (*genst*), fra *Ypern* (*iperst*)

---

[1] At skarlagen mest kom til Norge fra England, synes navnet at vise. Oldn. *skarlat, skallat* er nemlig laant fra engelsk (gle. *scarlat*, nyengl. *scarlet*). Først i Haakon 6's udaterede retterbod (ca. 1370—80) forekommer *skarlakan*, som er laant fra nedertysk *scharlaken*.

Skarlagen var et af de prægtigste tøier, man kjendte i middelalderen. Det kunde være hvidt eller stribet; men mest anseet var dog den røde farve, som man fik af skjoldlusen (*kermes*). De berømteste farverier var i Nederlandene, især i Gent, samt i England; (A. Schultz „Das höfische Leben zur Zeit der Minnesänger,“ 2 udg., I s. 254). Det meste skarlagen, som udførtes fra England, kom fra London (Hirsch „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 116). I det hele foregik der i det 14de aarhundrede en meget betydelig udførsel af skarlagen fra England. Alene i de tre maaneder fra 11 juni—15 sept. 1303 udskibedes der fra Boston af fremmede kjøbmænd ikke mindre end $101^3/_4$ stykker skarlagen (hvert paa 42—44 preussiske alen). Og af dette kom der vist ikke saa lidet til Norge. At det ikke var de hanseatiske kjøbmænd, som førte skarlagen til Norge, synes rimeligt, naar vi hører, at skarlagen endnu omkring 1350 var baade dyrt og sjeldent i Nordtyskland. De store klædesgrosserere i Hansestæderne førte næsten ikke denne vare (se „*Johann Tölners Handlungsbuch*“, Rostock 1345—50, udg. af Koppmann).

I Norge var skarlagen ikke saa lidet brugt af stormændene. Det nævnes ofte i indbofortegnelser og testamenter (D. N. II no. 147, 165, 305. III no. 260. V no. 69).

[2] N. G. L. III s. 16 og 14.

og fra *Verviers*[1]. *Klæde fra Brügge* nævnes i det 14de aarhundrede 1 gang i Diplomatariet[2].

Klæde fra Gent nævnes 2 gange[3].

Klæde fra Ypern nævnes 1 gang[4].

Klæde fra Verviers (*werwest, wernest*) nævnes 3 gange[5].

Hætte fra Brügge nævnes 1 gang[6].

C. Franske tøier og beklædningsgjenstande.

Fransk hovedtøi (*franzeisfaldr*) nævnes én gang[7].

Støvler fra Reims (*ræimestøwlæ*) nævnes én gang[8].

Marmoreret tøi (*tissu marbré*) nævnes én gang[9].

---

[1] *Genst* klæde nævnes baade i retterboden af 1316 og i Haakon 6's udaterede, de øvrige kun i den sidste samt i den af 1384. *Klæde fra Verviers*; i retterboden staar *wermst*, som Hertzberg mener enten er skrivfeil for *varnings*, eller betyder *klæde fra Wermland*. Vistnok ferekommer *varnings* i den ene version af retterboden (N. G. L. III, se s. 205 og 208). Men varens høie pris synes at vise, at der her ikke kan være tale om simpelt vadmel. Jeg skulde hellere tro, at *wermst* er feil for *werw(e)st* (*m* istd.for *w*), et tøi, som nævnes flere gange og maa betyde klæde fra Verviers (i provinsen Lüttich). Det brugtes meget i udlandet (*pannus werwecensis*, se „Das älteste Hamburgische Handlungsbuch", ed. Laurent).

[2] 1340; D. N. III no. 94.

[3] D. N. V no. 95, I no. 250 (1333 og 1338).

[4] 1311.

[5] D. N. VI no. 278, IX no. 70 og 71 (1371 og 1384).

[6] D. N. III no. 202 (1381).

[7] D. N. IV no. 359 (1352).

[8] D. N. III no. 202 (1340, blant Magnus Erikssøns løsøre).

[9] D. N. III no. 160: (*kapruni af*) *marbri* maa være det franske *marbré*, som var et af de almindeligste uldtøier i Frankrig; de traade, som løb paa længden, havde en anden farve end de,

D. Tyske tøier.

Tyske duge og servietter omtales 1 gang.

Af andre tyske tøier nævnes en slags lærred, som man slog omkring klædespakkerne (*slagdúkr* = middelnedertysk „*schlagdok*“, tysk „*Schlagtuch*“), samt *langalakan* (tysk *lange laken*), lange tøier, som blev indførte af de tyske kjøbmænd (om de oprindelig var tilvirkede i Tyskland, kan man forresten ikke se[1]).

I Sverige brugte man udelukkende tyske og nederlandske tøier i det 14de aarhundrede[2]: *brabantskt* (fra Brabant), *bryggist* (fra Brügge), *dallermynniskt* (fra Dandermonde i Flandern), *dixmydiskt* (fra Dixmuyden i Flandern), *genst* (fra Gent), *hardewikst* (fra Hardewyk i Geldern), *kortrist* (fra Kortryk i Flandern), *lybst* (fra Lübeck), *markist* (fra Mark), *neflist* (fra Nivelles i Brabant), *popyrst* (fra Poperinghen i Flandern), *thornist* (fra Thorn i Preussen[3]), *utrechtskt* (fra Utrecht). *Irskt klæde*(?) nævnes én gang (1326). Første gang, engelsk klæde nævnes, er i 1452. Fra Danmark har vi fortegnelse over en hel del klædesstoffer i Erik Menveds „*constitutio*“ af 1304[4]. Der

---

som løb paa bredden (Viollet-le-Duc „*Dictionnaire du mobilier français*“, 3, s. 372).

Et tøi, som ofte nævnes i Norge, er *sæi* (*sæin* eller *sægin*). Det er det samme som fransk *saie*, der stammer fra lat. *saga* (alm. *sagum*, „ulden soldaterkappe“). Ordet findes ogsaa i tysk *sei* (diminutiv *seit*) og betegner et uldent stof, der ofte farvedes purpurrødt (se Schultz, „Höfisches Leben“ I s. 355). Om dette tøi kom til Norge fra Tyskland eller Frankrig, kan jeg ikke sige.

[1] N. G. L. III s. 205, 208 og 209 (Haakon 6's retterbod), samt Hertzbergs glossar.

[2] Hildebrand, „Sveriges medeltid“, I s. 706 f.

[3] Hildebrand mener, at *thornist* betyder *fra Thorn*. Skulde det ikke snarere være fra Tournai i Hennegau?

[4] Aarsberetninger fra det danske geheimearkiv, V no. 14.

nævnes følgende sorter: *gandauus* (fra Gent), *yparst* (fra Ypern), *nyuælst* (fra Nivelles), *æwærst* (fra Antwerpen), *thornist* (fra Tournai), *thuyk sæin* (= oldn. *sæen*, *sæi*), *orthingburgh* (fra Aardenburgh), *bryggist* (fra Brügge), *braband* (fra Brabant), *ængilst* (fra England) og *langlabeen* (= oldn. *langalakan?*).

Man vil straks lægge merke til forskjellen her mellem de tre nordiske lande. I Norge er det engelske tøier, som dominerer. Nederlandske forekommer kun ganske enkeltvis. Danmark og Sverige derimod blev forsynede med klæder fra Tyskland af, især med nederlandske stoffer. Og dog vil man lægge merke til en vis forskjel mellem Sverige og Danmark. Ved siden af de nederlandske tøier, især fra de verdensberømte væverier i Brügge og Gent, brugtes der i Sverige ogsaa tyske, fra Mark, fra Lübeck og fra Thorn(?). Vi har her i det smaa et billede af de forskjellige strømme, hvorigjennem Europa ledede op til Norden. Til Norge gik der to strømme, én fra vest fra de Britiske øer, og én fra syd, fra Tyskland; til Danmark kom strømmen fra syd, fra Tyskland baade vest og øst for Elben, fra de vendiske stæder og fra Nederlandene. Til Sverige kom ogsaa strømmen fra syd; men den havde dér en mere østlig retning; den gik fra Hansestæderne langs Østersøens kyst helt op til Riga og Reval og derfra over Visby. I Norge var den vestlige strøm længe den sterkeste. Det ser vi ogsaa her, hvor det gjælder klæderne. Fra England hentede Thorolf Skallagrimssøn og hele vikingetiden sine tøier. Ligedan var det paa Sverres tid[1]. Endnu var det vist mest fremmede tøier, fra Nederlandene og Frankrig, som nordmændene hentede i England. Thi først

[1] Se Sverres tale i Bergen, 1186.

omkring 1300 var det, at klædesindustrien begyndte at blomstre i England, især efterat Edward 3 havde indkaldt nederlandske væver. Før den tid havde englænderne maattet sende sin uld ud af landet for at faa den forarbeidet tilbage. Men fra denne tid af tog klædesindustrien et vældigt opsving i England. Og meget blev udført, baade af indfødte og fremmede kjøbmænd. Ved siden af korn — ja kanske forud for det — var fremdeles klæde det vigtigste, som englænderne bragte til Norge. I 1312 f. eks., da kong Haakon lod beslaglægge alt det gods, engelskmændene havde i Bergen, var det næsten bare klæde og fisk, de havde. Og ligedan hundrede aar senere under striden mellem hanseaterne og englænderne — fremdeles er det klæde, som er hovedladningen i de engelske skibe. Men strømmen fra syd blev sterkere og sterkere, og i det 15de aarhundrede blev ogsaa de engelske tøier fortrængte af Nederlandenes og Tysklands produkter.

Jeg skal til slutning søge at sammenligne klædespriserne i Norge og i udlandet. Nogen sikre resultater er det dog umuligt at faa frem; dertil er det for faa oplysninger, vi har fra Norge. De vigtigste er to kongelige retterbøder om takster og priser, den ene fra Haakon 6's tid (1370—80), den anden fra hans søn Olafs (1384)[1]. Kong Haakon bestemmer, at udenlandske varer skal gjælde saaledes: *sticka* (d. e. alen) *vermzst* (d. e. fra Verviers) *half mark einbreidh danniduker halfan annann oyri sticka silfar* (= mnd. *sidenvâr* „silkeagtig udseende tøi") *2 aura penninga sidan skarlakan langa lakan bretbryggiest genzst clæde iperst twebreit eingilst eftir þui gieldi meyræ huart um sik sem þet er bættra.* Kong Olafs retterbod forordner:

[1] N. G. L. III s. 205 og 218.

„skulu skræddarar taka firer — — twær stikkor damma-dwk lybeskan (d. e. 1 lybesk skilling) *firer ipersk ok bryggisk klædhe hweria stikko twa lybiska*".

Men spørgsmaalet er, hvordan disse takster skal forstaaes. Hvordan forholder de sig til de priser, som gjaldt mand og mand imellem? Derpaa kan der naturligvis ikke gives noget bestemt svar. Desuden har vel klæde været billigere i byerne end ude paa landet. Jeg skal kun anføre priserne fra et kjøb paa Hedemarken 1333[1]. Men om vi kan slutte noget deraf, ved jeg ikke. 1 *stikka* hvidt klæde kostede $1^1/_2$ øre. 16 alen blaat klæde kostede 7 mark (d. e. $3^1/_2$ øre for hver alen); *„11 alnær med mængdu klæde*" (ↄ: meleret tøi = *pannus mixtus*) kostede 3 mark 5 øre 1 ørtug (d. e. 2 øre 2 ørtuger per alen), 6 alen blaat klæde kostede 18 øre (eller 3 øre per alen). Billigst var altsaa det hvide klæde, som vel var hjemmevirket; saa kom det melerede og endelig de to blaa sorter.

At sammenligne disse priser med udlandets er, som sagt, næsten ugjørligt. Jeg skal derfor kun anføre nogle enkelte opgaver fra England[2]. Der var i England to sorter klæde, én god og én daarligere kvalitet, *secta generosorum* og *secta valettorum*. Første kvalitet kostede i tiden fra 1260 til 1400 mellem $3^1/_2$ og $4^1/_2$ pund sterling

[1] D. N. V n. 102. Naar man vil sammenligne priserne paa Hedemarken med de officielle takster, maa man huske paa, at de sidste — naar der ikke udtrykkelig staar mark „penge" — er beregnede efter forngild mark (= $^1/_8$ rent sølv, 1 mark penge er beregnet til en $^1/_6$ brændt, men var virkelig = $^1/_7$). Desuden maa man huske paa, at gangbar mynt 1333 ikke stod saa lavt i kurs som 40—50 aar senere.

[2] Se Rogers „*History of agriculture and prices in England*" I s. 593 o. fl. steder og II s. 536—42.

per stykke[1]. Anden kvalitet kostede i samme tidsrum mellem $1^1/_2$ og $2^1/_2$ pund. Priserne i det 14de aarhundrede var for de forskjellige sorter omtrent: for *bluett* 2 s. per alen (*ulna*), for grønt klæde 4 s., for rødt klæde 1 s. 7 d., for hvidt $^1/_2$—$1^1/_2$ s., for meleret 3—4 s., for sort klæde $1^1/_2$—3 s. Forskjellen mellem England og Norge synes saaledes ikke at have været saa betydelig endda. Det dyreste norske klæde kostede jo 1 mark $^1/_2$ øre per alen, hvilket svarer til vel 3 sh. engelsk[2]. Nu var vistnok en engelsk alen noget længere end en norsk. Men 3—4 sh. var ikke nogen uhørt pris i England.

Ligedan som med klæderne var det med alle de andre varer, hvis historie vi kan følge ned gjennem tiden. I den ældste tid kom vistnok al vin over England[3]. Men under Sverre begyndte tyskerne at seile til Norge. Især var det vin, de førte med sig, og dét i slig mængde, at den blev ligesaa billig som øl. Men saa var den vel heller ikke meget god. Ialfald er det sikkert, at styrelsen i Norge ikke var videre glad i al den vin, tyskerne førte til landet. Ja det ser heller ikke ud til, at man senerehen synderlig likte rhinskvin i Norge. Biskop Haakon i Bergen skriver f. eks. 1338 til Jon af Skaalholt og beklager, at han ikke kan sende ham noget vin, da der dette aar ikke er kommet saa meget som et kar rød, hvid eller sød vin hverken fra Flandern eller England,

---

[1] 1 stykke, *pannus*, maalte 24 yards. 1 yard var omtrent = 2 gamle norske alen.

[2] 1 mark brændt var = 15 shilling engelsk. Forskjellen mellem rent sølv og gangbar mynt var ved 1330-tiden omkring 5 gange (1 mark gangbar mynt = $^1/_5$ mark brændt).

[3] Eks. Thorgils Gjallandi, Thorolf Skallagrimssøns mand, og paa Sverres tid præsten Ingemund, som kom til Bergen med en ladning vin, honning og hvede (Biskupasǫgur I s. 433).

men kun sligt, som kom fra Tyskland, *vinum de Beno*, og som dog ikke er godt[1]. I et brev til biskop Salomon i Oslo klagede ogsaa biskop Haakon over den vin, som tyskerne tappede. Baade var den ublu dyr, og dertil var den daarlig. Mest smagte den som valle. Paa anden god vin ser vi af brevet, at der var mangel baade i Bergen og Oslo[2]. Men man kunde dog faa andet end daarlig rhinskvin. Baade fra Flandern og fra England blev der altsaa fremdeles indført vin til Norge; (den engelske vin var sikkerlig kommen fra Frankrig og ikke dyrket i England selv, skjønt man ogsaa dér drev vinavl i middelalderen). I det hele drak man ligesom i vore dage mange slags vine, baade hvide, røde og hede. Retterboden af 1306 fortæller os, hvad det var for sorter. Den siger: „Thedt er forne winsettning ij Bergin, Stoeff *Romennj* for 16: Engelske (penninge), thed beste, oc mindre om der er lettere kiöb paa, ein stoup *Asooie Bastartt* eller *spansk win* dett beste skall settiist for 12 Engelske, ok þui mindre at lettare sæe, Item ein stoup *Rinsk win* thed bæste for 10: Engelske, oc þui mindre at lettare see, Item ein stoup *Gaskonie Pöttow oc Gabinj*, dett bæste for 8: Engelske, oc þui mindre at lettare sæe“[3]. Med

---

[1] D. N. VII n. 135.

[2] D. N. IX n. 126 (1340).

[3] N. G. L. IV s. 361. Angaaende vinnavne se Hertzbergs glossar. *Romennj* (= mntysk romanêr, romenyer, wîn von Romenîe) er vin fra det Østromerske keiserrige. *Asoie* er en vinsort fra Auxoie i Burgund (gldansk *assøje*, mntysk *assoye*). Tillægget *bastart* viser, mener Hertzberg, at den var tilsat med kryderier og sød. Jeg skulde heller tro, at *Bastart* betegner en egen vinsort. I England fandtes der nemlig en vin, som kaldtes *Bastard*; er ikke det samme vin? (Se Rogers: „Hist. of agriculture and prices in England“, II s. 548—551 ang. engelske vine og deres pris). *Gabini* anser Hertzberg for en fransk vin,

andre ord: folk drak vin fra Grækenland, fra Burgund, fra Spanien, Rhinen, Gascogne og Poitou, ja endog simpel landvin fra Guben i Brandenburg.

I Sverige havde man omtrent de samme vinsorter: „*de Ruzella* (d. e. fra la Rochelle), fra Grækenland, Ungarn, Spanien, Poitou og fra Loires dalføre[1]. Baade i Sverige og i Norge var det vel tyskerne, som indførte hovedmassen. Men englænderne bragte ogsaa sin del til Norge, og det var den vin, folk likte bedst.

Bragte baade englændere og tyskere vin til Norge, saa var tyskerne alene om at indføre øl. Tysk øl var i middelalderen ligesaa anseet som nu i vore dage. Man havde mange forskjellige sorter, ligefra det allersterkeste (som endnu lever igjen i „*Braunschweiger Mumme*") og ned til det svageste potøl. Og paa ølbrygningen var det for en stor del, hanseaternes rigdom beroede. Thi det tyske øl førtes over hele Nord-Europa, ikke mindst til Norge, og fortrængte for en stor del det hjemlige øl. Med stor omhyggelighed vaagede tyskerne over, at de fremmede ikke skulde aflure dem kunsten at brygge godt øl. Dog synes det, som om de norske konger har søgt at ophjælpe ølbrygningen i byerne (f. eks. Tønsberg), uden at vi dog ved, om det førte til noget. Skulde det staa i forbindelse hermed, at englænderne mod slutningen af det 14de aarhundrede i temmelig stor maalestok begyndte

---

uden at han dog kan forklare navnet. Men nu fandtes der i Danzig en billig vinart *Gobynscher*, d. e. fra Guben i Brandenburg (hvor der endnu drives vinavl). Skulde ikke det være vor *Gabinj*? (Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte im Mittelalter", s. 262).

[1] Hildebrand: „Sveriges medeltid", s. 962. I Sverige kostede 1328 et fad vin „*de Ruzella*" 12 mark, et fad rhinskvin 8 mark og et fad almindelig hvidvin 4 mark.

at udføre malt til Norge og det i ikke ringe udstrækning[1]? Dette varede dog vist ikke længe. Den hjemlige ølbrygning ophørte snart igjen i byerne og holdt sig kun paa landet, hvor man selv bryggede sit malt[2].

Ved siden af det, som jeg her har nævnt, var det en hel del andre varer, vi fik fra England i middelalderen: alskens luksusgjenstande og finere haandverksprodukter, til pryd for høvdingernes sale, saaledes som vi har hørt, at Magnus Barfod fik dem fra en kjøbmand i Lincoln. Og senere, da Haakon Haakonssøn skulde træffe anstalter for at modtage kardinal Wilhelm af Sabina, saa sendte han et skib vesterpaa til England for at faa, hvad han behøvede. Og slig var det vist mangfoldige gange ellers, med alskens silketøier og krydderier f. eks., som kom fra Arabien og Indien og det fjerne Østen over Italien til Nord-Europa, først til Nederlandene og derfra ad forskjellige veie til Norden. Ad hvilken vei — over Tyskland eller over England — er i hvert enkelt tilfælde umuligt at afgjøre. I begyndelsen ialfald fik man alt sligt over England; derom vidner ord som *alamandr* („mandel", engelsk *almond*) og *gingibráð* („ingefærbrød", engelsk *gingerbread*), der begge er laante fra engelsk.

Ligedan som med varerne var det med haandverkerne. Nidaros domkirke f. eks. er bygget efter engelsk mønster og sikkerlig ogsaa af engelske bygmestere og stenhuggere. Og saaledes var det vistnok ogsaa i mang-

---

[1] Se især Richard 2's tid (*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati I—II*).

[2] Et halvt pund malt værdsattes 1354 i Smaalenene til en halv mark (D. N. IX n. 151). Malt indførtes forresten ogsaa fra Tyskland i beg. af det 14de aarh. (*Haakon 5's retterbod om udlændingers kjøb og varers salg, N. G. L. III s. 143*).

foldige andre tilfælde. Ett haandverk synes — uden at jeg kan paavise grunden — længere end noget andet at have været drevet af englændere, nemlig klokkestøbningen. Hvordan det var med de ældste kirkeklokker, ved jeg ikke. Men senere ca. 1195 hører vi f. eks. om en islænding, som kjøbte klokker i England[1]. Og Haakon 5 testamenterede til Olafskirken paa Avaldsnes „en stor klokke, som var støbt i England“[2].

Over hundrede aar senere finder vi endnu engelske klokkestøbere i Bergen. Blant dem, som led tab ved Vitaliebrødrenes overfald 1393, var der saaledes en *Thomas* „klokkestøber“ (*Belyetere*). Og 1443 sluttede erkebispen af Nidaros og biskopen af Bergen kontrakt med nogle engelske kjøbmænd om, at de skulde sende en duelig klokkestøber over til Bergen for at støbe én stor og to smaa klokker[3]. Men her som i alt andet har vel hanseaterne trængt englænderne ud af konkurrencen. Derfor er dog Englands betydning for Norge lige stor. England var for os bringeren af aandelig og materiel kultur, mest naturligvis i den tidligere del af middelalderen. Senere laa dets betydning især i, at det var en konkurrent, en modvægt mod hanseaterne.

---

[1] Hrafn Sveinbjørnssøns saga (i Sturlungasaga, ed. Vigfusson II s. 280).

[2] D. N. IV n. 128 (s. 122).

[3] D. N. VII n. 413.

B.

Norges frembringelser paa det engelske marked.

Norge har altid — i middelalderen vel forholdsvis mere end i vore dage — været et fattigt land, ett af dem, som naturen har udstyret karrigst i Europa. (Det var med fuld ret, at Haakon Magnussøn sagde, at udenlandsk pragt og fremmede sæder ikke passer „for dette fattige folk"). Men det var mest selve jorden, som var ufrugtbar og gold. I havet rundt kysterne laa Norges rigdom: med skreid, med sild og med alskens hvaler og seler. Dette har, tror jeg, havt den allerstørste betydning for vort land. Nordmændene blev ikke som danskerne og svenskerne et fortrinsvis agerdyrkende folk (endnu mindre i middelalderen, hvor landbruget stod saa lavt, end i vore dage). Alle disse mængder af skreid og sild var for store til, at de kunde fortæres i landet selv. Der maatte blive nok igjen til at udføres til udlandets havne og sælges dér. Og samtidig lokkede fisken hvert aar skarer af fremmede op til Norge, folk som i landet selv kjøbte vore frembringelser og førte dem ud til Europa. Saaledes blev det fattige Norge, som laa i en afkrog af verden, alligevel ikke udestængt fra det store Europa. Tvertimod — mere end baade Danmark og Sverige — stod vi stadig i den livligste forbindelse med udlandet, med Vesten og med Syden. Og deri var fisken skyld. Foruden den tørrede skreid og sild var der ogsaa en hel del andre varer, som man fornemmelig fik fra Norge — og over Norge fra Island — i middelalderen. For størstedelen var det de samme artikler, som vi endnu udfører: saasom tran og pelsverk etc. Tømmer, som nu spiller hovedrollen ved siden af tørfisk, fik først sin betydning

mod slutningen af middelalderen. Noget, som nu ikke spiller nogen rolle længer, var derimod jagtfalke.

En god oversigt over Norges udførsel i middelalderen faar vi i Tristramssaga (kap. 18). „Der kom", fortæller sagaen, „en dag seilende et stort havskib til landet (d. e. Frankrige) og kastede anker under kastellet. Folkene var drevne didhen fra det fjerne Norden, norrøne kjøbmænd med mangehaande varer: graaverk, hvidskind, bæver, sort sobel, tandvare (d. e. hvalrostænder), bjørneskind, høge, graafalke og mange hvidfalke, voks, huder, bukkeskind, skreid, tjære, tran, svovel og alskens norrøne varer"[1]. Dobbelt interessant og oplysende er dette sted, naar vi hører, at det ikke findes i den franske original (som kun taler om falke fra Norge). Det er noget, som oversætteren har sat ind paa egen haand.

Længe før tørfisken havde begyndt at spille nogen rolle paa verdensmarkedet, havde man fra Norge faaet to ting i Europa, — nemlig jagtfalke og pelsverk.

Jagt med falke og høge er endnu en yndlingssport hos halvvilde folk — som i Afghanistan og Sudan. I Europa derimod er den ophørt for et par hundrede aar siden[2]. Men i middelalderen blev den regnet for tidens ædleste sport og dreves af fyrster og adel, af herrer og damer. For borgere og bønder var denne jagt forbudt under svære straffe. Som jagthunde i vore dage — ja endnu høiere — var falkene skattede i middelalderen. Og de ædleste falke kom fra Norden. Især var den

---

[1] Prof. G. Storm har velvillig gjort mig opmerksom paa dette sted.

[2] Den sidste mere bekjendte ynder af denne sport var markgrev Albrecht af Ansbach i begyndelsen af forrige aarhundrede.

islandske falk (*falco candidus*) anseet. Som ellers i Europa var ogsaa i Norge falkefangsten et kongeligt regale. Kronen eiede alle gaasehøge og falke, som værpede i fjeldene[1]. Kun som en særlig gunst fik erkebispen lov til at kjøbe „geirfalke, graafalke og gaasehøge“[2]. Men ellers var det — som sagt — kronen, der havde eneretten til al falkehandel. Ogsaa fra Island fik kongerne falke. Haakon Haakonssøn pleiede ofte at sende fuglefængere did[3].

Rundt om i Europa — ja endnu videre — var de nordiske falke kjendte og efterspurgte. Den handel, som blev drevet med dem, kan ikke have været liden. Helt ned til den „Babyloniske sultans lande“ sendte Magnus Smek sine falke[4]. Og i Lübeck var der 1378 et handelshus, som opdrættede norske falke og solgte dem videre til Nürnberg, til Venedig og lige til Alexandria[5]. Til England synes der især at have gaaet en ikke liden udførsel af falke. I 1160-aarene har vi bl. a. ikke saa faa eksempler herpaa[6].

---

[1] N. G. L., *Frostathingsloven* XIII k. 5 og *Magnus Lagabøters nye landslov*, VII k. 52.

[2] N. G. L. II s. 471.

[3] Royal Letters of Henry 3, I s. 216—17 og s. 486 (breve fra kong Haakon 3).

[4] D. N. VII no. 202. Pave Clemens 3 tillod Magnus Smek — paa hans ansøgning — i tre aar at sende falke (til salg) „*ad terras per soldanum Babilonie*“, naar derved ikke tillige forbudne ting tilførtes kristendommens fiender.

[5] C. W. Pauli „Lübeckische Zustände im Mittelalter,“ I s. 142.

[6] *Publications of the Pipe Roll Society*, bind VI s. 28 og 66. I aarene 1162—63 betalte saaledes den engelske konge 43 £ 5 s. 1 d. til dækkelse af udgifterne for et skib, som han havde sendt til Norge for at kjøbe høge og falke. Samme aar faar en navngiven person 40 mark for at kjøbe høge i Norge.

De nordiske falke og høge spillede dog en endnu større rolle som gaver end som handelsvare. Naar de norske konger skulde forsikre fremmede monarker om sit venskab, havde de ingen bedre maade at gjøre det paa end ved at sende dem høge og jagtfalke. Thi i Norge var jo disse fugle lette at faa fat paa og vel tillige billige af pris. Men i udlandet „satte man dem høiere end sølv og guld“, som Haakon Haakonssøn engang skrev til Henrik 3[1]. Dette var ikke saa overdrevent endda, naar vi hører om de priser, som blev givne for dem. De dresserede falke, som blev sendte fra Lübeck til Alexandria, kostede ikke mindre end 28 guldgylden stykket. En almindelig jagtfalk kostede 1294 i England 10 shilling[2]. Norske falke var vistnok mange gange dyrere. 1203 overlod f. eks. Johan uden land et større jordegods („*76 solidatas* og *2 denariatas*“ jord) til en vis Brian de Therefeld mod, at han aarlig skulde sende en norsk høg til den engelske konge[3].

Middelalderen trængte endnu mere *pelsverk* end vor tid. Kjoler, kaaber, kapper og overkast til de fornemme herrer og damer maatte altid være forede og kantede med pelsverk — helst med hermelin —, naar de skulde være rigtig fine. Desuden havde man i middelalderen hverken Amerika eller Sibirien, men kun Rusland og Norden til at forsyne markedet; saa man kan forstaa, at Norge i pelsverkshandelen har spillet en større rolle før

[1] *Royal letters of Henry 3*, I s. 486.
[2] Rogers I s. 642, 643.
[3] *Rotuli Chartarum* (1199—1216) s. 106 b.

i tiden end nu. Det kan heller ikke have været saa ganske lidet skind, som kom fra Norge. Alle herjetogene til Bjarmland foretoges væsentlig for skindets skyld. Og de norske konger og høvdinger fik fra Arilds tid hvert aar sin finneskat, som især bestod af bæver og sobel samt *askraki* (et uforklaret ord). Desuden fik man fra Norge hermelin, bæver, graaverk, selskind, oterskind og isbjørnskind[1]. Det meste norske skind gik vistnok til England. Det russiske blev af hanseaterne udført fra kontoret i Nowgorod og gik især til Mellem-Europa[2]. Et gammelt vers fra England, som regner op, hvorfra man fik de forskjellige varer, siger:

Aurum mittit Arabs; species et thura Sabæus.
Arma Scythes, oleum palmarum divite silva
Pingue solum Babylon, Nilus lapides pretiosos.
Seres purpureas vestes, Galli sua vina;
Norwegi, Rusci, varium, griseum, sabelinas[3].

Da Thore Hund flygtede over til England, til Knut den store, havde han med sig en rig skat af graaverk, bæver og sobel, udbyttet af hans sidste Bjarmelandsfærd[4]. Og i Chester maa der paa William Erobrerens tid have været drevet handel med nordisk pelsverk, især — som det synes — med hermelin[5].

---

[1] Allerede Ohtere taler om finneskatten (kong Alfreds Orosius). Se desuden Egils saga k. XIV, samt Tristramssaga k. 18 og retterboden af 1316 (N. G. L. III s. 119).

[2] Se Stieda „Revaler Zollbücher“, indledningen.

[3] *Liber Custumarum* I s. 9 (udg. af Riley i „*Munimenta Gildhallae Londoniensis*).

[4] „Olaf den helliges saga“ (i „*Heimskringla*“) k. 149.

[5] *Doomesday Book* I s. 262: *Civitas de Cestre* — — — — *Haec ciuitas reddebat de firma XLV libras et III timbres pellium martrinium* (d. e. hermelin, se Du Cange).

Senere ned gjennem tiden har vi heller ikke saa faa eksempler paa skindudførsel til England. Saaledes røvede hanseaterne omkring 1400 to engelske skibe, som kom fra Norge lastede bl. a. med graaverk (*werke* og *wilde werke*)[1].

Hvad prisen paa skind angaar, saa har vi fra Norge og Island kun faa opgaver, som kan tjene til sammenligning med udlandet. 6 ræveskind takseredes paa Island omkring 1200 til 1 øre[2]. Erik Magnussøns retterbod af 1282 fastsatte: *„Skinnarar er þeir gera timbr marskinna. take fyrir tua aura. tuer ærtughar fyrir timbr huitra skinna. æyri fyrir timbr graaskinna. ok fae sealfur allan kost till . . . . siau aura fyrir kappruns fooðr af huitum skinnum hinum bestu. en mork fyrir graskins hufu hina bestu“*[3]. (I de to sidste tilfælde synes de høiere priser at vise, at der her er tale om skindet, som sælges færdig forarbeidet, medens de andre takster kun angaar forarbeidelsen).

Fra udlandet og især fra England har vi paa denne tid ingen prisangivelser, som paa nogen maade lader sig sammenligne med disse faa og intetsigende norske oplysninger. Men vi tør sikkerlig antage, at prisen paa skind har været mange gange mindre i Norge end i udlandet. (1407 f. eks. kostede 100 ræveskind i Brügge 15 preussiske mark[4], d. e. ikke fuldt 2 kroner per stykke, altsaa fire gange mere end ræveskind paa Island, som 1200 værdsattes til 1 øre for 6, d. e. $^1/_2$ krone per stykke).

---

[1] Hakluyt: „*Principal Navigations*“ I s. 167 og 168.

[2] *Grágás*, kjøbebalken k. 85.

[3] *N. G. L.* III s. 14, jfr. s. 220—221.

[4] Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 260. *1 preussisk mark à 24 scot* var 1407 = Thaler 3 Silbergroschen, (Hirsch, s. 241).

Blant alle de mangfoldige fiske,[1] som findes i havet rundt Norges kyster, er skreiden eller torsken den vigtigste. Med en ellers ukjendt regelmæssighed kommer den hvert aar til bestemte tider ind imod land for at gyde sin rogn. Til dens fangst kræves der ikke andet end de allersimpleste redskaber, snor og krog. Derfor er ogsaa skreidfisket lettere at drive end noget andet fiske. Og saa langt vor historie rækker tilbage, hører vi ogsaa om, at folk har benyttet det. I alle dage har det største skreidfiskeri i Norge foregaaet i Lofoten. Did sendte alt paa Harald Haarfagres tid Thorolf Kveldulfssøn sine mænd for at fiske[2]. Fra alle landets kanter strømmede der folk sammen „til Vaagestævnet". Paa Olav den Helliges tid var fisket fuldt udviklet, og en stor flaade samledes hvert aar i Vaagen[3]. Snart opstod der vist ogsaa en handelsplads inde i Vaagen. Ialfald lod kong Eystein Sigurdssøn bygge en kirke og reise boder der, forat fattige folk kunde finde underhold og hjælp[4]. Ogsaa ellers langs Norges kyst er der sikkerlig fra gammel tid af drevet skreidfiske, især syd for Lofoten udenfor Haalogaland. (Er de ældgamle handelspladse ved Haalogalandskysten, Bjarkø og Torgar, komne op for fiskets skyld — eller kanske paa grund af handelen med Finnerne?). Ligeledes var der udenfor Søndmøre og Romsdalen fra gammel tid af flere fiskevær, f. eks. *Grip*, som omtales allerede før 1350[5]. Finmarksfisket var ogsaa kjendt

[1] Angaaende fiskeriernes historie se afdøde statsraad Ludvig Daaes afhandling i prof. Lieblein's „Norden", bind 3.
[2] Egils saga.
[3] Olaf den Helliges saga k. 132 (i *Heimskringla*), fortællingen om Asbjørn Selsbane.
[4] „*Heimskringla*": „Sigurd, Eystein og Olafs saga", k. 15.
[5] D. N. IX no. 108 (1338).

og søgt i middelalderen. Alt i det 14de aarhundrede er det vel begyndt at drives. Vi har før hørt, at englænderne begyndte at søge did omkring 1420. Ogsaa rundt Islands kyster foregik der lige fra den første bebyggelses tider et ikke ubetydeligt skreidfiske. Meget af fisken gik sikkerlig til Norge. (I det 14de aarhundrede maatte Islandsfarerne betale tiende og told af skreid, tran, svovel og vadmel)[1]. Nogen særdeles stor betydning for Norge har dog dette fiske aldrig havt. For Europas husholdning blev det først af vigtighed, siden englænderne i begyndelsen af det 15de aarhundrede begyndte at søge did.

Ligefra de ældste tider har man i Norden forstaaet at lade skreiden tørre i vinden og derved at gjøre den skikket til opbevaring og udførsel. Dét viser selve ordet torsk, som egentlig betyder „tørret fisk"[2].

Allerede Thorolf Kveldulfssøn, hører vi, sendte et skib over til England med skreid for istédet at tilforhandle sig hvede og klæde. Men først med Bergens grundlæggelse begynder tørfiskens store betydning for Norge og for Europa. Bergen blev det store oplagssted for Lofotens tørfisk, stapelpladsen, hvor der fandtes „en saadan masse tørfisk — eller som den kaldes skreid — at det overgaar alt maal og tal", som den ukjendte forfatter fortæller, der har skrevet om danskernes korstog til det Hellige land[3]. Og for hvert aar kom der en stadig

---

[1] D. N. II no. 235 (1340) og N. G. L. III s. 215 (1383).

[2] Torsk (oldn. *þorskr*, tysk *Dorsch*) er nemlig urbeslægtet med russisk *treskà* „stokfisk", som igjen hænger sammen med roden *ters-* „at tørre" („*Indogermanische Forschungen*", udg. af Brugmann og Streitberg, V s. 72).

[3] „*Anonymus de profectione Danorum in terram sanctam*" (i Langebek's „Scriptores", V).

voksende flaade af skibe fra alle Nord-Europas lande til Bergen for mod deres eget lands frembringelser at tilbytte sig tørfisk. Alt Sverre klagede over al den skreid, tyskerne tiltuskede sig mod vin og andet unyttigt kram — til landets ruin og fordærv[1]. Og den samme klage gjentager Haakon 5[2]. Selve denne unyttige frygt viser mere end noget andet, synes mig, hvor betydelig handelen var. Og hver gang engelske skippere fik leide for at seile til Norge, var det — som det næsten altid udtrykkelig staar tilføiet — for at kjøbe stokfisk. For tørfiskens skyld var det, at hanseaterne og englænderne blev konkurrenter i Norge, saa at englænderne tilslut maatte forlade Bergen og søge sig et nyt marked paa Island.

I det hele tror jeg, vi maa sige, at tørfisken spillede en større rolle i middelalderens husholdning end nu i vore dage. Mellem-Europa og England, hvorhen det meste gik, var jo dengang katholske lande, som trængte fisk til fastedagene. Desuden var samfærdselsmidlerne ubekvemme og veiene daarlige; saa fersk fisk kunde ikke blive daglig kost ligesom nu, især ikke om vinteren. Folk maatte nøie sig med sild og tørfisk, som kom paa hver mands bord — fra fyrsten og ned til den fattigste bonde. Hvilke mængder, som gik med om aaret, kan vi forstaa, naar Edward 1 ved en enkelt leilighed alene kunde bestille: 10 000 torsk og 20 000 stokfisk foruden 20 læster røgesild og 20 barrels stør[3]. Hvad som brugtes i det daglige i England, giver biskopen af Herefords regnskabsbøger (1289—90) os et godt begreb om. Vi ser, at det især var i vintermaanederne, man spiste tørfisk. Fra be-

---

[1] Se Sverres tale i Bergen, 1186.
[2] N. G. L. III s. 118.
[3] „Parliamentary writs and writs of military summons" II, s. 129.

gyndelsen af november til slutningen af mars kjøbte biskopen hver uge sine reglementerede 24 stykker tørfisk, — for 2 s. 6 d. Til julen blev der naturligvis gjort større indkjøb, — for hele 27 sh.[1] Og ligedan var det vist i de fleste huse. Rogers, som bedre end nogen kjender Englands næringsliv ned gjennem tiderne, siger ogsaa: „Den vigtigste fisk i vore forfædres husholdning var næst efter silden de forskjellige slags haard-, salt- eller stokfisk, som blev indkjøbt til huset om vinteren og vaaren“[2]. Og næsten al den tørfisk, Europa brugte, kom fra Norge. Derom vidner noksom ordet „*Bergevisch*“, som var det navn, tørfisken almindelig gik under i handelen[3].

Foruden som tørfisk bruger man jo nu i vore dage at tilberede torsken som klipfisk (det vil sige, man flækker og salter den og tørrer den siden). Denne tilberedelsesmaade kom først i brug i det 17de aarhundrede. Tøndesaltet torsk synes derimod at have været kjendt siden meget lang tid tilbage og at have været meget almindelig brugt. Den kaldes nemlig slet og ret „salt fisk“ i modsætning til salt sild, salt makrel, salt gjedde etc.[4] Hvorvidt nordmændene selv i middel-

---

[1] „Household Expenses of Richard de Swinfield, bishop of Hereford“, I (se s. 4, 17, 26, 28, 31, 35, 53, 54).

[2] „History of agriculture and prices in England“, I s. 616.

[3] Tørfisken kaldtes i England foruden med det almindelige latinske navn *piscis durus: stockfish, mulvells, morucae, ling, melyng, grelyng, codlyng.* Desuden skjelnede man overalt mellem de forskjellige størrelser af tørfisken (Rogers I s. 616). *Bergevisch* kommer først i brug mod slutningen af det 14de aarhundrede.

[4] Eks. „*The Babees Boke*“ — fra ca. 1450 (udg. af *Early English Text Society* 1868), s. 173:

Mustard is metest with alle maner salt herynge,

alderen har forstaaet at tøndesalte torsken, kan jeg dog ikke sige, da det kun er fra udlandet, vi hører om „saltet fisk“ (eller torsk).

I England brugte man ogsaa meget en fisk, som kaldtes *hake* og ifølge indholdsfortegnelsen til „Hanseakten aus England“ skal have været en sort „saltet stokfisk“. Men dette er næppe rigtigt. Mätzner i sin „Altenglisches Wörterbuch“ har vistnok ret, naar han oversætter *hake* med „strandgedde“ (*merlucius vulgaris*). En anden sag er det, at den godt kan have været saltet.

Det vilde have havt sin store interesse, om vi fra middelalderen havde havt nogen nærmere underretning om skreidfisket ved Lofoten. Var det de indfødte Nordlandsfiskere, de som havde fisket skreiden, som selv bragte den til Bergen? Eller indfandt bergenserkjøbmændene sig ved Vaagestævnet og opkjøbte fisken der? Dette er spørgsmaal, som jeg ikke med fuld sikkerhed ved at besvare. Men saa meget er vel ialfald vist, at det var de norske kjøbmænd, som kjøbte tørfisken paa første haand, for saa siden igjen at sælge den til de fremmede. Noget andet, som vi ogsaa ved meget lidet om, er tørfiskens pris. Hvad kostede skreiden paa selve fangststedet, og hvor meget solgtes den for i Bergen? For Lofottorsken har jeg i det hele ikke fundet nogen prisopgave i Norge. Angaaende den islandske skreid kan jeg kun meddele følgende: omkring 1200 takseredes 100 (d. e. 120) tørfisk (*hundrat skarpra fiska*) til i det høieste 5 øre[1] (d. e. 12

Salt fysche, salt Congur, samoun, with sparlynge,
Salt ele, salt makerelle, & also withe merlynge.

„*Salt fysche*“ synes her tydelig at maatte betyde „salt torsk“. Jfr. ogsaa „Hanseakten aus England“, no. 324 § 2.

[1] Diplomatarium Islandicum I no. 85. Tørfisken solgtes i Norge almindelig efter *læst, merkrlag* (d. e. 1 marks værdi) eller efter

shilling engelsk)[1]. En læst islandsk skreid synes omkring 1400 at have kostet mindst 7 £ 15 sh. i Bergen[2].

---

hundrede. 1 *læst* gammelnorsk vægt var = 12 skippund eller 2613 skaalpund (almindelig pundvægt). I England solgtes tørfisk i større partier i regelen efter hundrede (d. e. 120) og undertiden efter *quarterium*. (1 *quarterium* var omtrent = 2000 pund, se Stieda i indledningen til *„Revaler Zollbücher“*, s. CXVIII—CXIX). I Hansestæderne regnedes tørfisk efter *„hundrede“* (*centner*).

[1] Omkring 1200 var der vistnok endnu — praktisk talt — ingen forskjel mellem gangbar mynt og rent sølv. Og naar 1 mark svarede til 15 sh., saa bliver 5 øre omtrent = 12 sh. (Jfr. Schive s. XI: „Før det 13de aarhundrede var sølvet næppe under 14lødigt“).

[2] Denne beregning er dog ikke sikker. Sagens sammenhæng er følgende: 24 juli 1375 erkjender Margrete Viljamsdatter i Skapten, at hun skylder Thomas Buknam 1920 gode helgelandske skreid samt 6 pund engelsk, hvorfor han aarlig skal oppebære af hendes gaard Duvehus i Skapten 1 pund engelsk, ligesom hun derhos skal betale ham 1 £ aarlig, og hvis ikke dette sker, kan han tage gaarden i brug for den værdi, forstandige mænd sætter den til, indtil pengene er betalte; imidlertid skal dog Margrete vedligeholde gaarden. 3 aug. 1388 overlader Sigurd Unassøn Duvehus i Skapten til Thomas Buknam for den gjæld, hans frændkone Margrete Viljamsdatter stod i til Thomas. 6 feb. 1392 bevidner lagmanden og fogeden i Bergen, at Thomas Buknam har tilbudt Duvehus til salg til Bergens fehirde, men at denne ikke vilde kjøbe det paa grund af husenes brøstfældighed, hvorimod han paa kongedømmets vegne tillod Thomas at sælge gaarden til hvem han vilde. 2 mars 1392 sælges nu Duvehus for én læst islandsk skreid til Erik Rogvaldssøn. 1410 endelig erkjender denne sidstes søn, at hans fader havde aftalt salget af Duvehus med Munkelivs abbed for 7 pund engelsk og en gjenstand af sølv, som veiede 1 lødig mark (d. e. 15 sh. engelsk). Men nu da faderen er død, eftergiver han paa sine egne og sin broders vegne de 3 pund engelsk samt sølvet,

Fra udlandet derimod har vi en hel række opgaver over tørfiskens pris. I London skjelnede man — kan vi se — mellem fire sorter. Ifølge en retterbod fra Edward 1's tid skulde prima vare (*lengestokfisshe*) koste 1 penny for stykket, secunda vare (*mulvelstokfisshe*, ogsaa kaldet *mulvella*) 3 quadranter og den tredje sort 1 obol; af den sletteste vare fik man tre for én obol[1].

I Hereford, som laa inde i landet, fik man tørfisken fra de store markeder, især i Gloucester. Ofte maatte den endog bringes paa hesteryggen. Den blev derfor noget dyrere end i London. I begyndelsen af vinteren (1289—90) fik man 24 stokfisk for 2 s. 6 d. (d. e. $1^1/_4$ d. per stykke). Efter jul blev den lidt dyrere. Da kostede fisken mellem 2 og 3 d. stykket, og mod slutningen af mars var prisen endog steget til 4 d.[2] I det 14de aarhundrede steg prisen fremdeles betydelig, lige til 5 d. stykket (1370), naar man kjøbte i partier (for 120

---

mod at hans forældres navne indføres i klosterets aartidebog (D. N. XII no. 108, 118, 119, 122, 124 og 147). Vi ser heraf, at „Duvehus“ 1392 blev solgt for én læst islandsk skreid (*eina lest flatningh medh gildan Islenzkan fisk*). Og nogle aar senere solgtes det igjen for 7 £ 15 sh. Husets værdi kan ikke være stegen, men maa snarere have sunket i disse aar. Følgelig blev én læst islandsk skreid omkring 1400 i Bergen vurderet til mindst 7 £ 15 sh. engelsk.

[1] Liber Custumarum I s. 119 (i „*Munimenta Gildhallæ Londoniensis*“, udg. i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores*): „*lengestokfisshe meliorem pro 1 denario, mediocrem videlicet mulvelstokfisshe pro III quadrantibus, et minorem pro obolo, salvo croplenge, de quibus III meliores pro obolo*“. Efter en anden opgave fra Edward 1's tid solgtes den bedste stokfisk for $1^1/_2$ d. stykket. *Liber Albus*, s. LXXIX (i Munimenta Gildhallae Londoniensis I).

[2] Household Expenses of Richard de Swinfield, biskop of Hereford I s. 4, 17, 26, 28, 31, 53, 54, 69. II s. XLVIII.

stykker — 50 s.)[1]. Paa priserne i England og i Tyskland synes der ikke at have været nogen betydelig forskjel; dog var vist fisken i Tyskland noget billigere — efter forholdene i Danzig og Hamburg at dømme[2].

Silden har ikke som torsken sine faste gydepladse, hvorhen den atter og atter vender tilbage ned gjennem tiderne. Den kan holde sig i aarrækker, ja i aarhundreder paa ett og samme sted, men saa pludselig forsvinder den for igjen at dukke op et andet sted. Saaledes var det med de rige fiskerier ved Falsterbod og Skanør, og saa var det ogsaa i Norge. Der har sikkerlig altid været drevet sildefiske her i landet, men paa forskjellige steder[3]. I de ældste tider søgte sildestimene især ind imod Nordland; men ogsaa paa Søndmørskanten drev man sildefiske. Thorolf Kveldulfssøn drev sildefiske og skreidfiske i Vaagen, og hans broder Skallagrim, som boede paa Vestlandet, fór ofte i sildefiske om vinteren. Paa Sverres tid blev der ogsaa drevet et betydeligt sildefiske i det sydlige Norge. Alt tidlig maa silden have spillet en stor rolle i vore forfædres husholdning, naar man kunde anse det for en landsulykke, at sildefisket mislykkedes, og naar kardinal Wilhelm af Sabina tillod, at folk fiskede sild paa helligdage, hvis stimen kom mod landet[4]. Endnu

---

[1] Rogers II s. 552—556.

[2] Henrik 4 betalte 1399 i Danzig ved forskjellige leiligheder: 11 mark 13 scot for 9 hundreder; 9 mark 9 scot for 3 hundreder, og desuden „*pro C stocks wynterfissh 26 s. 8 d.*, *pro C stocks halfwaxen 18 s.*“ (stocks ɔ: 1 hundrede), [„*Expeditions of Henry of Lancaster*“ s. 42, 97, 31]. Se desuden: „*Das älteste Hamburgische Handlungsbuch*“, ed. Laurent s. 13 og s. 81, samt Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 246—247.

[3] Ang. sildefiskets historie se Daae i „Norden“, 3die bind, s. 191 ff.

[4] Haakon Haakonssøns saga (udg. af Unger) k. 282.

ser vi dog ingen spor til, at der er udført noget sild fra Norge, eller at udlændinger har besøgt vore sildefiskerier. Dette begyndte først, da silden mod slutningen af det 13de aarhundrede viste sig ved Bohuslenskysten[1]. Baade kom silden her sikkerlig i meget større stim end før til landet, og Bohuslen laa jo desuden særlig bekvemt for de fremmede, især tyskerne. Dertil kom, at silden tidligere havde søgt til landet om vinteren og tidlig paa vaaren[2]. Fisket ved Bohuslen derimod maa have foregaaet mod slutningen af sommeren, — vel snarest i august og september —; og det var jo en ganske anderledes bekvem tid for de fremmede. Nok er det, lige fra første stund af ser vi baade tyskere, englændere og nederlændere komme hid for at fiske sild. 1288 skriver erkebispen af Bremen til hertug Haakon (som havde Østlandet under sig), og bad ham om ikke at afkræve bremerskuderne større afgift end før ved sildefiskerierne[3]. Fire aar senere fik bremerne igjen en lettelse i sildetolden[4].

Ogsaa de andre Hansestæder fik lignende begunstigelser. 1288 (ell. 89) blev de midlertidig fritagne for at betale landvarde ved sildefisket, indtil kong Erik havde betalt de penge, han skyldte dem. Og 1306 fik Lübeck atter det samme privilegium paa to aar.

---

[1] Ogsaa i Karmsund og i fjordene mellem Stavanger og Bergen var der — ifølge Peder Claussøn — fra gammel tid af et rigt sildefiske, som varede ved indtil 1560 (Peder Claussøn „Samlede Skrifter“, udg. af prof. G. Storm, s. 272).

[2] At sildefisket tidlig i middelalderen foregik om vaaren, har Daae paavist (s. 192). De engelske skibe, som 1312 blev beslaglagt i Viken ved begyndelsen af høsten, synes at vise, at fisket her foregik ved denne tid.

[3] D. N. V no. 14.

[4] D. N. V no. 19 og 20. Se ogsaa Munch IV, 2 s. 147 og 241.

Ogsaa nederlænderne var om sig i samme anledning. Den svenske hertug Erik tilstod 1314 visse friheder til indbyggerne af Kampen, som besøgte hans territorium[1] under sildefisket. Og i hele det 14de aarhundrede maa englænderne have drevet et temmelig betydeligt sildefiske i Viken. Vi har før, ianledning af mordet paa sysselmanden i Viken 1312, omtalt alle de engelske skibe, som dette aar blev arresterede i Viken, mindst seks stykker. Og mod slutningen af aarhundredet, under urolighederne da, var der heller ikke saa faa engelske skibe, som blev plyndrede af hanseaterne.

Hvor stort udbytte sildefisket har givet i den ældste tid, er naturligvis umuligt at bestemme. Men det kan ikke have været lidet, om det end ikke var saa stort som i det 16de aarhundrede, da Peder Claussøn taler om sildefisket paa „Viigssiden“ og om de „mange Tusinde Skib aff Danmarck, Tyskland, Frijsland, Holland, Engeland, Skotland og Frankrige“, som hvert aar seilede did for at kjøbe og udføre sild, „og finge alle overflødig nock“ [2].

Den norske sild blev tørret ligesom skreiden og forhandlet i flettede kurve (*meisasild*). Den kunst at salte silden blev først opfundet i det 15de aarhundrede[3], og at røge silden kan man heller ikke have forstaaet i Norge. Retterbøderne taler nemlig om sildeindførsel

[1] Erik indehavde Nordre-Halland; men naar folk fra Kampen seilede did, siger det sig selv, at de ogsaa kom til det norske fiske ved Bohuslenskysten, Munch IV, 2 s. 626 f. Brevet er udstedt i Oslo (*Dipl. Svecanum*, No. 1979).

[2] Peder Claussøns samlede skrifter, s. 273.

[3] Af hollænderen W. Beukels (1416); se Daae i „Norden“, III s. 200.

til Norge[1]. Man vilde vel sagtens ikke have indført sild, hvis det havde været samme sort som den, man kunde faa hjemme. Den udenlandske sild maa da have været røget eller, som man almindelig kaldte det, „rød sild“[2].

Hvad sildepriserne angaar, saa ved vi noget bedre besked paa dem end med hensyn til skreiden.

Den indenlandske sild blev solgt efter meis eller læst. Retterboden af 1302 siger, at „naar *meisasild* (d. e. en meis sild) gjælder 10 ørtuger, skal 4 sild sælges for 1 penning“[3]. Følgelig skulde der gaa 400 sild paa en meis. Men da man vel har faaet rabat i større partier, er det ikke urimeligt, at meisen har indeholdt en 5—600 sild, hvilket er det samme, som en engelsk tønde (*cade*) skal have rummet[4]. (Meis var dog vist ikke noget fuldstændig fast maal. I Tyskland og Danmark havde man baade smaa og store meiser). Den røgede sild var i alle tilfælde adskillig dyrere. Paa Haakon 6's tid (1370—80), da dog prisen var steget betydelig, takseredes en tønde (*tunna*) udenlandsk sild til 3 mark tønden[5] (1 meis kostede altsaa 7 gange saa lidet som

---

1 N. G. L. III s. 123 og 125 (1316) og Haakon 6's retterbod s. 205 (og 208). S. 122: *Skolu vtlenszkir menn hafa uppskipat innan atta dagha hit seinasta j bryggiu buð. malt. mioll. rugh. hveite. flur. sild.* S. 205 (og 208) nævnes sild blant „*utlenzskar varnenger*“.

2 Røgesild kaldes paa tysk *buckink* (nht. *Bückling*), latin: *ruburnus, rustupa* eller alm. *allec rubrus* („rød sild“). I England omtales den første gang i slutn. af 13de aarh. (1289: „*Household expenses of Richard de Swinfield*“).

3 N. G. L. III s. 43; (1302).

4 Rogers I s. 610.

5 N. G. L. III s. 205 (og 208). Taksten er i denne retterbod sat efter forngilde penge (= $^1/_3$ af det rene sølvs værdi).

1 tønde røgesild). En læst tysk sild kostede 1420 i Norge 50 preussiske mark[1] eller omkr. 405 kroner. En tønde, som var 12delen heraf, skulde da koste omkr. 34 kroner.

I England var prisen paa sild per tusind (d. e. 1200) mellem 1260 og 1300 omtr. 5—7 sh. 1350 var den steget indtil 13—14 sh., og omkring 1400 var den ca. 18 s.[2]. (Dette bliver noget dyrere end i Norge, hvor 1 meis (à 5—600 stykker?) 1302 værdsattes til 10 ørtuger, hvilket vilde svare til $4^1/_2$ à 5 sh. engelsk for 1200). Paa røgesild var prisen i England noget vekslende. 1289 kostede 300 stykker i Hereford 3 s. 6 d.[3]. Og 1329 solgtes 1 tusind for 8 s. 4 d.[4].

Til slutning — noget som jeg desværre ikke kan besvare —, men et spørgsmaal, som dog paatrænger sig En. Hvilken rolle spillede den norske sild i udlandet, og hvilken pris havde den i sammenligning med andre fremmede sildesorter? De skaanske sildefiskerier var visselig de rigeste i middelalderen. Men mon ikke de norske kom derefter som nummer to?

Ved siden af skreidfisket og sildefisket blev der rundt om langs kysterne, inde i fjordene, paa elvene og i indsjøerne drevet alskens fiske, men intet, som kunde maale

[1] Hirsch: „Danzigs Handels- u. Gewerbegeschichte“, s. 246. (Prisen findes opført i Danzig).

[2] Rogers I s. 641.

[3] Household Expenses of Richard de Swinfield, s. 25, l. 7.

[4] Rogers II s. 555 II. I Hamburg kostede én tønde sild 1369: 3 schilling og 2 sch. og 32 d.; 1 læst kostede 17 mark. („Das älteste Hamburgische Handlungsbuch“, ed. Laurent, s. 28 og 66). I Danzig var priserne per læst: 1395—15 m. 8 scot, 1399—8 m. 22 sc., „skaansk sild“ 1400—6 m. og 1402—12 m.; „bornholmsk“ 1400—4 m. 6 sc., 1403—6 m. 1 *cade* „røde sild“, 1391—1 mark (Hirsch s. 247).

sig i betydning med fiskerierne i Lofoten og ved Bohuslen. Vigtigst synes kveite-fisket at have været[1]. Af kveiten eller helleflyndren brugte man at tørre de yderste og fedeste dele og desuden stykket indenfor (indtil midtpartiet). Slig tørret kveite (oldn. *rafr* "de fede dele", *reklingr* „sidestrimlerne") var et almindeligt næringsmiddel i gamle dage og omtales som saadant baade i den ældre Frostathingslov[2] og i Bjarkøretten[3]. Ogsaa paa Island brugtes den meget[4].

Der maa ogsaa være udført en del kveite alt tidlig i middelalderen, siden baade rav og rekling nævnes som udførselsartikel alt i retterboden af 1316. (Der skulde betales samme told af den som af skreid og lyse). Hvad prisen angaar, saa kan jeg nævne, at 1325 solgtes 6 stykker rav og 1 kværn for 1 mark i Oslo[5].

Men ogsaa anden fisk blev tidlig udført fra Norge. 1423 havde en skipper fra Danzig med sig fra Bergen en ladning med tørfisk, smaatorsk, makrel, lange, rekling og uer[6]. Dette var dog vist en undtagelse. Den fisk, som Europa fik fra Norge, var skreid og sild.

Foruden fisken rummede havet rundt Norges kyster ogsaa mange andre rigdomme. Lige fra de ældste tider har vore forfædre drevet hval- og selfangst[7].

---

[1] Ang. kveitefisket se Daae i „Norden" III s. 206 ff.

[2] Den ældre Frostathingslov (i N. G. L.) II 37.

[3] Bjarkøretten (i N. G. L.) 4.

[4] Sturlungasaga (udg. af Vigfusson) I 331.

[5] D. N. I no. 183.

[6] Hirsch, s. 154 anm. 418. Ladningen bestod af: *Hallfwassen* (middelstor tørfisk?), *Cropelinge* (liden tørfisk?), *Lothfische* (makrel), *Langen* (lange), *Lubben* („den forreste uformelige del af tørfisken"), *Tydlinge* (tørret smaatorsk; denne betydning har endnu *titling* i Nordland), *Rakelfische* (rekling) og *Ore* (uer).

[7] Allerede haalogalændingen Ottar fortæller om hvalfangst til Alfred den store.

Især var det omkring Island og henimod Grønland, at denne fangst blev drevet. Mange er de hval- og selarter, som „Kongespeilets“ forfatter fortæller fandtes i Islandshavet[1]. Nu er det næsten udelukkende for spækkets skyld, man driver hvalfangst. Men saa var ikke tilfældet i middelalderen. Vel var ogsaa da tranen, som man udvandt, det vigtigste. Men ved siden deraf synes hvalkjød at have spillet en ikke liden rolle som næringsmiddel. Især skal en hvalart, som kaldes *reyðr*, have været god og velsmagende[2]. Ja hvalkjød blev endog udført til udlandet[3]. Og i England f. eks. var saltet hval en almindelig spise; den blev serveret med eddike til[4]. Desuden lavede man reb af hvalfiskens skind, og bardehvalens barder brugtes til knivskafter og tavlbrikker. Men, som sagt, tranen (oldn. *lýsi*) var dog det vigtigste. Den meste tran blev vel udvundet i Norge selv; men meget kom ogsaa fra Island[5]. I de gamle retterbøder nævnes *lyse* flere gange som udførselsartikel[6]. Og ofte ser vi, at de fremmede skibe har havt tran i sin ladning. Deraf gik ikke saa lidet til England. Ivar Skervangers skib, som under Haakon 5's regjering blev beslaglagt i anledning af Tidemann Lippas sag, var saaledes lastet

---

[1] „*Speculum regale*“ (udg. 1848) s. 28 ff. og s. 40 f.

[2] „*Speculum regale*“, s. 32.

[3] N. G. L. III s. 119 (retterbod af 1316).

[4] „*The boke of keruynge*“ (i „*The Babees boke*“, (udg. „*Early English Text Society*“, 1868; s. 282 l. 8, se ogsaa s. 173) siger: *vynegre is good with salte porpas, turrentyne salte, threpole, & salt wale.*

[5] Islandsfarerne skulde betale tiende og told af skreid, tran og svovel (1340 D. N. II n. 235, 1383 N. G. L. III s. 215).

[6] N. G. L. III s. 119 (123 og 125). Se ogsaa Tristramssaga, k. 18.

med tran, tømmer og fisk[1]. Og omkring 1400 — under stridighederne mellem de engelske og tyske — var flere af de engelske skibe, som hanseaterne plyndrede ved kysten af Norge, ligeledes ladede med tran[2].

Prisen paa tran var i Norge i 14de aarh. $^1/_2$ mark for en *ask* (d. e. $^1/_9$ tønde) — eller omtrent 4 kroner i vore penge — 1 pund *lyse* takseredes til to ørtuger[3].

1 tønde tran værdsattes 1404 i Stralsund til omkring 24 kroner[4], og et fad kostede 1445 i Danzig ca. 30 kroner[5].

Af selhunden brugte man foruden spækket ogsaa skindet. Af hvalrossens hud lavede man reb (*svarðreip*), som skal have været meget sterke og fortrinlige[6]. Hvalrostænder var i middelalderen en stor kostbarhed. Naar man skulde hædre fremmede fyrster og stormænd, sendte man dem falke og hvalrostænder. Baade Haakon Haakonssøn og Magnus Lagabøter sendte saadanne gaver til den engelske konge[7]. Hvalrostænder nævnes ogsaa som udførselsartikel i retterboden af 1316. Prisen var omkring $^1/_2$ mark stykket og vel 10 kroner per lispund[8].

---

1 Cal. of Close Rolls (1313—18) s. 2.

2 „Hanseakten aus England" n. 331 (se ogsaa n. 354, 355 og 16 a). Hakluyt „Principal Navigations" I s. 167.

3 N. G. L. III s. 143. (Prisen regnet efter forngild mark = $^1/_3$ rent sølv).

4 Hanseakten aus England.

5 Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegesch.", s. 141 og 143.

6 „Kongespeilet" s. 42, D. N. II n. 255, IX n. 263.

7 Royal letters of Henry 3, I s. 486. Rymer's Foedera (udg. 1820) I s. 533. Biskop Haakon i Bergen sendte ogsaa 1338 bl. a. 7 hvalrostænder til Ægidius Correnbitter, borger i Brügge (D. N. X no. 30).

8 „Pavelige nuntiers regnskabs- og dagbøger", udg. af Munch, s. 21 og 25 (*1327 — dentes de roardo*).

Ved siden af fiskerierne er det nu i vore dage tømmerindustrien i alle dens forskjellige former, som indtager første plads i Norges udførsel[1]. Men saa var det ikke i middelalderen. De lande, som Norge dengang især handlede med, England og Hansestæderne, var ikke i nogen særlig grad fattige paa tømmer. En anden sag var det, da hollænderne ud i det 15de aarhundrede begyndte at seile til Norge. Nederlandene og især det nuværende Holland har altid været for størstedelen træbare. Dér fik da Norge et stort marked for sit tømmer.

Før derimod maa trælasthandelen have havt en forholdsvis liden betydning. Merkeligt er det ialfald, hvor liden rolle den spiller i de gamle love og retterbøder. Styrelsen har tydeligvis ikke bekymret sig noget om alle de umaadelige skovstrækninger, som opfyldte landet, har ikke anseet dem for en uudtømmelig nationalkapital, som det gjaldt at værne om. Der har dog altid — lige fra det 13de aarh. — været en om end ikke stor, saa temmelig fast tømmerudførsel fra Norge. Deraf gik ikke saa lidet til England, hvor der ikke voksede furutrær, men hvor skoven altid mest har bestaaet af eg. Men nu er baade gran og furu billigere og lettere at bearbeide end den haarde egeved. Derfor begyndte man i England tidlig at indføre gran og furu. Indførselen kom fornemmelig fra Østersølandene, især Riga, hvor trælasthandelen kom op længe før end i Norge[2]. En del kom dog ogsaa fra Norge.

---

[1] Angaaende trælasthandelens historie se især toldinspektør Vogts udtømmende afhandling i Norsk historisk tidsskrift, 2den række, bind 5. Hvad jeg her kan tilføie, er kun nogle faa enkeltheder angaaende England. Af Norges samlede udførsel i vore dage er $^{7}/_{10}$ fisk og tømmer.

[2] Se især Hirsch samt „Hanseakten aus England“ (registeret; *riggeholz*, d. e. tømmer fra Riga, omtales saaledes ofte).

Edward 1 brugte saaledes norske furuplanker til vægpaneling i sine slotte[1]. Og 1294 solgte en frisisk skipper i Ravenser i England furuplanker (*ferenraft*), som tilhørte hertug Haakon[2]. Fra det 14de aarhundrede har vi ogsaa en del eksempler paa, at norsk tømmer gik til England. Edward 3 gjorde saaledes 1336 en bestilling paa 2000 norske lægter (*cheverones*)[3]. Og 1401 plyndrede hanseaterne i Langesund et engelsk skib, som var lastet med mastetrær, spærrer og bord (*mast, sperres and boordes*)[4].

Udførselen til England kan dog ikke have været meget stor. Det var først flere hundrede aar senere, da England begyndte at mangle trævirke i sit eget land, at det maatte udfylde savnet ved tilførsel fra andre lande. Før hollændernes tid gik vistnok det meste tømmer til Hamburg og de træfattige egne ved Elbens munding, hvor man trængte det til diger, husebygninger og skibe[5]. Alt meget tidlig maa tyskerne have begyndt at hente tømmer i Norge. I Haakon Haakonssøns saga fortælles der saaledes, at Dagfinn Bonde efter julen 1224 kom til Sandefjord[6], hvor der laa fuldt af „Suðrmenn" (eller tyskere) med deres kogger[7]. At disse tyskere har været

[1] Se Vogt s. 86.

[2] Hanseakten aus England, no. 16 a.

[3] Rotuli Scotiæ I s. 467 a.

[4] Hakluyt I s. 168.

[5] Vogt s. 94.

[6] Ungers udg. har i *Sandasundi*; Fornms. har i *Sandafirði*, hvilket maa være det rigtige (trods Munch III s. 382 anm).

[7] Haakon Haakonssøns saga (udg. af Unger) k. 107. Fornmannasǫgur k. 109. Professor Rygh har velvillig gjort mig opmærksom paa dette sted. Trælastudførsel nævnes ogsaa i et privilegiebrev til hamburgerne 1296 (D. N. V n. 33).

fra Hamburg eller Bremen, synes rimeligt. Thi de Vendiske stæder kunde faa sit tømmer meget nærmere, fra Preussen og Livland. Og at det var for at hente tømmer, tyskerne laa i Sandefjord, er utvivlsomt. Thi hvad kan ellers have været grunden til, at der laa fuldt op af tyskere i Sandefjord, — og dét midt paa vinteren, paa en tid, da der hverken var fiske eller noget andet, som kunde lokke fremmede til landet? Naar der blev drevet trælastudførsel om vinteren fra Norge, saa viser dette ogsaa, at det ikke bare var fra de store elvemundinger, man udskibede tømmer, men at man allerede i middelalderen fragtede tømmeret paa slæder over sneen til de havnepladse, hvorfra man udskibede det. Og som en saadan udskibningsplads holdt Sandefjord sig længe. Omkring 1400 havde saaledes sognepræsten her Eirik Kolbjørnssøn en lang og vidløftig sag med sin menighed angaaende en tømmervei, som gik over præstegaardens jord ned til stranden, og hvor bønderne kjørte med sperrer og mastetrær (*meder sperrum ok skatuidu*)[1]. Fra samme tid har vi ogsaa et par andre, ganske interessante oplysninger, som viser, at der i Sandefjord — sagtens paa grund af trælasthandelen — maa have dannet sig et slags strandsted, hvorhen baade indenlandske og fremmede søgte. Blant de eiendomme, som Laurentiuskirken i Tønsberg aar 1399 besad, var der nemlig ogsaa 1 markebol i „*Hæidarims sokn*“, „hvoraf biskop Eystein havde betalt halvdelen for tolden i Sandefjord“[2]. I „*Vala sokn*“ eiede den samme kirke 5 øres bol jord, „som sira Thorgeir betalte for tolden i San-

[1] D. N. I no. 577. 593. 595. II no. 546—548. V no. 401. Sagen varede fra 1396 (ell. 95) og helt til 1404. Prof. Rygh har velvillig gjort mig opmerksom paa dette sted.

[2] „Røde bog“ s. 190.

defjord"[1]. Peterskirken i Tønsberg eiede ligeledes $^1/_2$ markebol paa Tjømø, „hvilket sira Steinar betalte istedetfor fire nobler af tolden i Sandefjord"[2]. Den samme kirke eiede i Slagens sogn 1 markebol, „som sira Halbjørn betalte for den told, han oppebar af Sandefjord"[3]. Vi ser altsaa, at der i Sandefjord alt dengang var en handelsplads. Den told, som geistligheden (d. e. St. Laurentii- og St. Peterskirken i Tønsberg samt biskopen i Oslo) oppebar, maa have været udførselstold, en afgift, som betaltes for det tømmer, som udskibedes. De to kirker i Tønsberg har sandsynligvis faaet toldindtægterne som et privilegium af kronen. Men hvormeget har nu disse indtægter beløbet sig til om aaret? Det kan man ikke se af „Røde bogs" oplysninger. Men ialfald maa stedet have været temmelig søgt, ogsaa af fremmede. 1402 (ell. 3) blev saaledes et hollandsk skib, hvori en kjøbmand fra York havde en del klæde, plyndret af en danziger „i havnen Sandefjord i Norge"[4]. Naar det

---

1 „Røde bog", 192.

2 „Røde bog", s. 195.

3 „Røde bog", s. 200. Dette sted er tilføiet med en senere haand. — Paa alle disse steder har prof. Rygh velvillig gjort mig opmerksom. *Sira Thorgeir* er rimeligvis den samme Thorgeir, som var provst ved Laurentiuskirken 1377—84. *Sira Steinar* nævnes som præst ved St. Peters kirke 1387—95. *Sira Halbjørn* var provst ved Laurentiuskirken 1398—1410.

4 „Hanseakten aus England", no. 323 § 6, (englændernes klager paa kongressen i Haag 1407): Item, quod Godekinus Bokantyn de Danczik *in quodam portu vocato Sandeforth in Northwegia* injuste cepit extra navem Gerardi Masman de Oldewater (d. e. Oudewater i Syd-Holland) nonnulla bona Ricardi Fasset de Eboraco, videlicet 120 pannos laneos integros, 20 pecias de wurstede, 30 coopertoria lectorum sive lecti, 120 ulnas Anglice mensure de panno lato griseo frisede, 2 cistas cum armaturis et vestibus et multis aliis bonis, ad valorem 1020 nobl.

hollandske skib siges at have været lastet med tøier, saa er vel grunden den, at det netop var kommet til havnen og skulde sælge sine varer mod tømmer, da det blev overfaldt.

Det meste tømmer blev dog vel, ligesom i vore dage, udskibet fra elvemundingerne. De furuplanker, som hertug Haakon udførte i 1294, maa saaledes være komne fra Skien. Dét viser den last brynesten, som skibet samtidig havde med sig. I begyndelsen af det 14de aarhundrede opstod der ligeledes — paa grund af tømmerhandelen — et lidet strandsted i Koperviken, der, hvor det nuværende Drammen ligger. Stedet omtales første gang 1340 — i anledning af et forløfte paa 100 sperrer og 6 tylfter fladved[1]. Og 50 aar senere (1388) bortforlenede dronning Margrete til én af sine mænd „*Koparvikona i Dramfn med skipatollenom ok konungs kaupum*"[2]. — Fra Vestlandet er der vistnok ogsaa, — som toldinspektør Vogt mener, — blevet udført en del tømmer i middelalderen. Sin store betydning fik dog trælasthandelen først i den nyere tid[3].

Blant andre skovprodukter, som Norge udførte, var ogsaa tjære, der allerede omtales som udførselsartikel i overenskomsten mellem kongen og erkebispen (1277)[4] og i retterboden af 1316 om udlændingers told[5]. Rogers mener, at den tjære, som indførtes til England i middelalderen, især kom fra Norge, hvor man fra arilds tid skulde have havt en egen primitiv maade at frem-

---

[1] D. N. V no. 137.

[2] D. N. I no. 511.

[3] Angaaende tømmerpriserne kan jeg ikke meddele noget fra denne tid.

[4] N. G. L. II s. 475.

[5] N. G. L. III s. 119; (se ogsaa Tristramssaga k. 18).

bringe den paa[1]. Efter de opbevarede breve og efterretninger fra denne tid at dømme synes dog den meste tjære (og beg ligesaa) at være kommen fra Østersølandene[2]. Men paa den anden side er det vel rimeligt, at den tjære, som udførtes fra Norge, gik til England og ikke til Hansestæderne, som kunde faa denne vare fra nærmere hold. Det er desuden værd at lægge merke til, at i England lærte man først mod slutningen af det 18de aarhundrede at tjærebrede skibe, noget som man altid har kunnet i Norge[3]. Er det kanske fra os, England har lært kunsten[4]?

En plante, som ligefra den tidlige middelalder har været gjenstand for en ikke ubetydelig udførsel, er *lecanora tartarea*[5], en mosart, som bruges til farvning (*lakmus*) og kun findes i Norge og langs Asiens nordkyst. Den nævnes allerede i retterboden af 1316[6] og førtes vistnok især til de Britiske øer. Derom vidner selve det navn, den nu bærer i vore dialekter og paa Færøerne (*korke*, *korkje*), som er et laanord fra gælisk (*cork*, *corkur*). [Paa oldnorsk kaldes den *litmosi*, „farvemose"]. Omkring 1400 ser vi ogsaa flere, baade en-

---

1 I s. 146 og II s. 463.

2 Se Hirsch s. 255 og "Hanseakten aus England" (registeret under *tere*).

3 Rogers II s. 423.

4 Tjære solgtes i Norge efter tønde og ask, paa Island efter *vætt* (1 *vætt* ca. 1200 kostede 6 øre, D. I. I s. 318). I England var prisen paa 1 *gallon* tjære i det 14de aarh. opimod 1 shilling (Rogers II s. 423—429).

5 Ang. denne mosart se især Schübeler „Norges Væxtrige" I s. 215 f., hvor der staar flere vigtige oplysninger ang. handelen med den.

6 N. G. L. III s. 119.

gelske og tyske skibe, hvis last bl. a. bestod af farvemose (*litmos*)[1]. Hvad prisen angaar, saa værdsattes 1404 i Stralsund 8 tønder til 16 „*marcas Sundenses*“[2] eller ca. 69 kroner.

Fiskeri- og senere skov-produkterne er det vigtigste af, hvad Norge udførte i middelalderen. Ved siden deraf er der dog ogsaa en hel del andre gjenstande, som vistnok ikke spillede nogen rolle i nationalhusholdningen, men som dog fortjener at nævnes, saaledes brynestenshandelen. Fra ældgammel tid har man i Skien drevet handel med brynesten (*harðsteinn*) fra Eidsborg i Thelemarken. I slaget ved Norefjorden (1184) fortælles det, at heklungerne kastede med hardstene, som de havde ført med sig fra Skien[3]. Og halvandet hundrede aar senere, da Haakon 6 (1358) gav det første frihedsbrev for Skien, tillod han bl. a. ogsaa indbyggerne at handle med brynesten, saaledes som det fra gammel tid havde været skik og brug[4].

Brynesten blev ogsaa udført. 1294 havde skipperen Evitot, som kom til Ravenser med varer for hertug Haakon, med sig bl. a. en ladning brynesten (*lapis acutus*)[5], og det samme var tilfældet med et skib fra Yarmouth, som tyskerne omkring 1400 plyndrede i Langesund[6].

Der tilvirkedes i middelalderen ikke saa lidet jern i Norge, især i Valdres, det Throndhjemske og Østerda-

---

[1] „Hanseakten aus England“ n. 370, 354 og 355.
[2] 1 „marca Sundensis“ ca. 1400 = $^1/_3$ mark preussisk. 1 mark preussisk var igjen = ca. 13 kroner (se Hirsch s. 241 f.).
[3] Konungasǫgur (udg. af Unger) s. 96. Se ogsaa Munch V s. 673.
[4] N. G. L. III s. 178.
[5] „Hanseakten aus England“, n. 16 a.
[6] Hakluyt I s. 168.

len[1]. Men jernet kan ikke have været noget førsterangs; det var vist bare myrmalm eller raude. Og hvad der tilvirkedes, kan ikke have været mere end til landets eget forbrug. Thi jern nævnes intetsteds blant udførselsartikler fra Norge. Rogers mener dog, at der kom en del jern til England fra Norge. 1281 solgtes der nemlig i London noget „*ferrum normannicum*", hvilket efter hans mening skal betyde „norsk jern"[2]. Dette er lidet rimeligt. Det har snarere været svensk jern, som hanseatiske kjøbmænd havde bragt med sig fra Sverige, hvor bergverksindustrien var forholdsvis meget høit udviklet. Svensk jern („*osemund*") var i middelalderen kjendt rundt om i Europa og spillede den største rolle paa markedet ved siden af jern fra Spanien[3].

Skind af faar og gjeder (med eller uden ulden paa) samt oksehuder nævnes ogsaa enkelte gange blant de ting, som Norge udførte i middelalderen[4]. Især paa Jæderen synes man — ligesom nu i vore dage — at have drevet en betydelig faare- og gjedeavl. Den pavelige tiendeindsamler modtog saaledes 1364 fra Stavanger stift 77 kalvehuder, 1079 gjedeskind og 1040 lam-

---

[1] Munch V s. 353 f. N. G. L. III 14. D. N. VI n. 238. Man skjelnede mellem støbejern i klumper (*lurksjárn*) og smedejern (*teint járn*).

[2] Rogers I s. 145 og II s. 457 III.

[3] Hirsch s. 257. Rogers I s. 145. Jern regnedes i Norden efter *hundreder* (d. e. 120 tilvirkede jernklumper). 1 hundrede kostede i Norge vel 2 øre brændt og i Sverige det halve (Munch V s. 353 anm. 3).

[4] „*Bukkaskinn*" nævnes mellem ladningen paa det norske skib i Tristramssaga (k. 18). Kohuder omtales i retterboden 1316, (af 10 stykker — *dikur* — skulde der erlægges 2 ørtuger i told, N. G. L. III s. 119.

meskind[1]. Meget lidet af denne udførsel kan dog være gaaet til England, hvor faareavl før i tiden var landets vigtigste næringsvei. Dog var der i ladningen paa det engelske skib, som tyskerne 1401 plyndrede ved Langesund, bl. a. ogsaa oksehuder og faareskind[2]. Men dette var vist en ren undtagelse.

Det meste, som udførtes her fra landet, baade af skind, af uld og vadmel, som var tilvirket af ulden, var ikke oprindelig kommet fra Norge selv, men fra Island, hvor veiret var for raat og temperaturen gjennemgaaende for lav til, at agerbrug kunde lykkes. Heller ikke for almindelig kvægdrift var landet skikket. Til faareavl derimod var det som skabt. Hvad denne kastede af sig, var mere end nok til landets eget forbrug. Der var meget igjen til udførsel. 1198 kom saaledes et islandsk skib ladet med uld til Rouen[3]. Det meste gik dog gjennem norske kjøbmænd, som hvert aar bragte levnetsmidler og andet til Island imod landets egne produkter, især *vadmel*[4]. Ogsaa i Norge virkede man vadmel paa næsten hver eneste gaard; men det var ikke mere, end hvad folk selv brugte. Paa Island spillede det en ganske anden rolle. Al betaling der foregik ikke i rede penge, men i vadmel. Man beregnede værdier efter „hundreder“ (d. e. 120 alen) vadmel eller efter

---

[1] D. N. IV n. 442.

[2] Hakluyt I s. 168.

[3] Diplomatarium Islandicum I s. 718 f.

[4] Vadmel nævnes i forordningerne om Islandsfarernes told 1340 og 1383. Pavetienden fra Skaalholt bestod 1337 kun i vadmel (D. N. VII n. 143). Og 1217 tog Sæmund i Odde fra de bergensiske kjøbmænd paa Island ikke mindre end 300 hundreder vadmel (D. I. I s. 613).

mark og øre vadmel[1]. Det meste vadmel, som udførtes fra Norge, maa saaledes være kommet fra Island. Hvor stor udførselen var, er det umuligt at bestemme. Men vadmel blev meget brugt baade i Tyskland og England; det sidste sted navnlig til kjolefor[2].

Man havde paa Island en hel del sorter vadmel: en bedre sort (*hafnarváð*) og en slettere (*sǫluváð*, *vǫruváð* eller *pakkavaðmál*, ogsaa kaldet *íslenzka*[3] eller „Islandsk"), som især var handelsvare. *Bragðarváð* var indvævet med mønstre eller figurer[4]. Hvad prisen angaar, saa takseredes paa Haakon Haakonssøns tid 6 alen til 1 øre[5], og 1312 værdsattes 15 hundreder til 30 gamle mark (eller 4 peninge per alen)[6]. Paa Island var prisen omtrent den samme[7]. I England kostede vadmel 1390 $4^1/_2$ d. per yard[8] (eller omkring 4 gange saa meget som i Norge 1312).

Det eneste sted i Norden, hvor man faar svovel

---

1 Se Dipl. Islandicum; registeret anfører en utallig mængde eks. (I langt ringere grad var det samme tilfælde i Norge og Sverige).

2 *Vaðmál* (af *váð* „klæde" og *mál* "maal") er et ægte nordisk ord. Hvor det forekommer i gammelengelsk eller nedertysk, betegner det ikke hjemlige, men indførte tøier (se: Skeat *„Etymological dictionary of the English language"* under *wadmal* og Schiller-Lübben's nedertyske ordbog under *wâtmâl*).

3 Paul: „Grundriss der germanischen Philologie" II, 2 s. 236 (afhandl. af Kålund og Guðmundsson); samt D. N. VII n. 143. „Pakkevadmel" svarer vel til det tyske „Schlagtuch".

4 Fritzners ordbog (2 udg.).

5 N. G. L. II s. 175.

6 D. N. I n. 134.

7 D. I. I s. 164 f. og 316.

8 Rogers II s. 542. Se ogsaa *„Livländisches Urkundenbuch"* s. 478. *„CCCC wâtmâl"* og 4 alen havde 1345 i Reval en værdi af 3 mark (= 36 sh. engelsk).

(*brennusteinn*), er Island. Det nævnes sammen med skreid, lyse og vadmel i retterbøderne om Islandsfarernes told (1340 og 1384). At der ogsaa blev udført svovel til udlandet, viser retterboden 1316 og ligesaa Tristramssaga. Men stor har vel udførselen aldrig været[1].

Det har før været nævnt, at kvægdriften i middelalderen spillede en større rolle i landets husholdning end agerbruget. Og merkeligt er det, at smør ligefra det 12te aarhundrede har hørt til de varer, som Norge udførte. Baade Sverre og Haakon 5 klager over, at tyskerne ikke vil udføre andet end smør og skreid[2]. Og baade til Tyskland og England kan vi af dokumenterne ellers se, der er gaaet smør. Biskop Haakon i Bergen betalte saaledes 1341 en gjæld til 2 tyske kjøbmænd med 174 løber smør. Og det engelske skib, som 1401 blev plyndret i Langesund, var bl. a. ogsaa ladet med smør.

Men alt dette var kun smaating. Fisken var det, som var Norges rigdom i middelalderen. Den var det, som kaldte fremmede fra alle verdens egne op til vore fjerne kyster; den var det, som bragte liv og rørelse i landet, som gjorde, at vi ikke i middelalderen laa bortglemte og ukjendte, fjernt fra Europas store strømninger.

Senere Tilføielser.

S. 3 L. 16 tilføies følgende:

Allerbedst kan vi dog i Irland se, hvordan krigeren og kjøbmanden var forenede i de gamle vikinger. Vore forfædre kom til Irland ikke blot som erobrere, men ogsaa, som det udtrykkelig siges, for at drive handel.

---

[1] 1 pund svovel kostede 1378 i London 10 d. (Rogers II s. 574 III) og et fad i Danzig i det 15de aarh. 10 mark (Hirsch, s. 259).

[2] Se Sverres tale i Bergen 1186 og retterboden 1316.

De nedsatte sig ved kysterne og gjorde Irlands byer Dublin, Waterford og Limerick til store handelscentrer. Ja hvad mere er, før nordmændenes tid kan der ikke have været nogen virkelig handel eller betydeligere omsætning i Irland. Irerne, som i meget andet var saa høit kultiverede, stod i denne henseende paa de vildes, paa tuskhandelens trin [1].

Side 7 L. 17 tilføies følgende:

Annales de Morgan (i Annales Monastici I, udg. i Rer. Brit. medii ævi script.) for 1124 fortæller: „Nordmændenes folk kom om høsten og var vinteren over i Bristol" (*Gens Noricorum veniens in autumno hyemavit apud Bristollum*). Refererer dette sig til handelen, saaledes som Seyer (i „Memoirs of Bristol" I s. 313) mener, eller til et krigstog?

Til Side 50 Anmærkn. 1:

Jeg har senere havt Anledning til at læse det her nævnte Brev i Original. Der staar: „*Theodoricus de Tunsberg*" og „*quendam militem Oliuarium nomine fratrem meum qui propter quoddam homicidium sit de domino meo rege norwagie exilio deputatus*".

Til Side 101 L. 9 fra neden („eller hvad var Grunden?") tilføies følgende:

Rimeligvis var det paa grund af den Sorte Død, som virkede forstyrrende og hæmmende paa næringslivet i England ikke mindre end i Norge.

---

[1] Jfr. „Book of Howth", Cal. of State Papers Carew MSS., s 34, hvor der fortælles om Turgesius's eller Thorgils's ankomst til Irland; se ogsaa s. 241.

